M. SILLAOTS.

KODUKÄIJAD.

JUTUSTUSED JA PILDID.

KIRJASTUS-ÜHISUS „MAA“ TALLINNAS.

Trükitööstuse o.-ü. „Waba Maa" trükk, Tallinnas

SISU.

Matthias Kôrge.

Noore poisina tuli Madis Kôrge maalt paljajalu linna, saapad ôlal ja komsuga leiwapäts kaenlas. Ta oli waese wabadiku poeg, harimata, môistis ainult natuke lugeda, kirjutada mitte.

Linnas sattus ta juudi-plekksepa ôpipoisiks, käis wabal ajal ôhtukoolis ja pühapäiwiti uuris oma lôbuks rehkendus-ülesandeid. See oli ta armsam ajawiide.

Ôpipoisist sai Kôrge pikapeale selliks. Warsti pärast seda hakkas ta omal käel töötama. Teda huwitasid iseäranis lambid, tal oli peaaegu ôrn armastus lampide wastu.

Paar aastat hiljem awas ta wäikse lambikaupluse. Ta töötas ööd otsa, käis wanas ja kulunud riides. Tüdrukud naersid teda, rumalad poisikesed pilkasid. Aga ta ei hoolinud millestki; tüdrukuid ei pannud ta tähele; tal polnud aega ega raha nende jaoks.

Muidugi ei teinud ta ise enda müüdawaid lampe; need tulid wabrikutest. Aga ta nokitses järjest nende kallal, môtles mitmesuguseid parandusi ja täiendusi wälja, sepitses mingi uutmoodi lambipea kallal. See lambipea saigi wiimati ta rikkuse aluseks; kôneldi, ta olewat sellega head äri teinud.

Kümne aasta pärast oli tal juba korralik kauplus kesklinna lähedal; ta käis wiisakalt riides ja oli lugupeetud mees. Siis tahtis ta maja osta; kas sel pôhjusel wôi mônel muul, tôi ta korjatud raha-waranduse pangast ära koju. Muidugi ainult üheks ööks: tal oli seda wist järgmisel hommikul wara tarwis. Wôib ka olla, et ta kogu omandust kord silmaga näha ja enda lähedal tunda tahtis! .. Aga

öösel juhtus linnas suur tulekahju, mitu uulitsatäit maju pôles maha: ka see, milles Kôrge elas. Ta raha jäi tulle, teda ennast päästeti suure waewaga; ta oli juba uimane, kui ta sängist wälja toodi.

Nii pidi ta siis uuesti otsast algama. Ta asus teise suurema lambikaupmehe ärri müüjaks, tôusis ajajooksul ärijuhiks, töötas wäsimata ja wahetpidamata. Lôpuks oli ta jällegi nii kaugel, et ise wäikse kaupluse peremeheks sai. Muidugi oli tôusmine seekord natuke kergem kui toona, kus ta alles lihtne küla-poiss oli. Aga see wôttis siiski palju aega.

Kui Kôrge parajasti tahtis oma kauplusega alewist kesklinna kolida, kaotas ta teistkorda kogu raha. Juhtus mingi suurem pangaônnetus — omal ajal oli sellest palju juttu! — kümned ärimehed jäid selle tôttu pankrotti.

Pidi weel kord algusest peale hakkama. Kôrge oli siis juba wiiekümne ligi, käis weidi küürus ning oli näost wäga kôhn ja tôsine. Aga kes teda lähemalt tundsid, imetlesid ta wäsimatust: ta ei näinud ôieti rôhutudki olewat ônnetuste puhul. Peaaegu nagu oleks ta just selleks loodud, et alati aina otsast alustada. Kes teab, ehk tegi talle igawene raske algamine rohkemgi lôbu kui teistele ôitswate äride laiendamine.

Lôpuks jôudis ta pika waewa ja kokkuhoidmise peale ometi nii kaugele, et wôis kesklinna uhkemas tänawas suurepärase sildi lasta püstitada: M a t t h i a s K ô r g e, L a m b i k a u p l u s!.. See oli kôige pidulikum päew ta elus.

Teadagi ei kaubelnud ta enam lampidega üksi; ta poes müüdi mitmesugust kaupa, nagu nii suurtes ärides tawalikult: köögiriistu, anumaid, iluklaase ja muud. Aga kui keegi tuli lampi ostma, siis teenis peremees ikka ise; muidu istus ta puldis ning juhtis ainult müüjate tegewust.

Wanas pôlwes wôttis Kôrge naise, kellegi endise kaupmehe tütre, wäga ilusa ja elurôômsa inimese. Aga ka selles asjas polnud tal ônne: juba mône kuu pärast kadus naine kellegi näitlejaga wäljamaale.

Pärast seda jäi Matthias Kôrge ruttu halliks, wa-

jus küüru ning läks näost kõhnemaks kui iial enne. Aga ta ei kaotanud wisadust; ta ei kurtnud ega pahandanud, kui awalikuks tuli, et naine milgi kombel oli mõistnud ta järelt nii palju raha warastada, et see äriseisule wõis tuntawalt kardetawaks saada. Tüdimata hoole ja waewa kaudu tasus ta kõik wõlad, kitsendas isiklikka wäljaminekuid wiimse wõimaluseni ja päästis kaupluse hädaohust. Selle peale kulus hulk aega; kuid tema ei nurisenud, elas ainult tööle.

Ja kui wiimaks äri alus oli täiesti kindlustatud ega enam põhjust olnud midagi karta, kui kõik arwasid, et Kõrge nüüd wiimaks ometi hakkab «elu maitsma» ja päiwi oma lõbuks mööda saatma, —siis suri ta korraga. . . Nagu poleks tal enam põhjust olnud edasi elada!

1912.

Esimene armastus.

. . . See juhtus teadagi siis, kui ma weel noor olin.

Olin ühtewiisi wilumatu armastuses ning reisimises. Lydia oli mu esimene arm ja Prangli saarele sôit minu esimene merireis.

Lydiaga sain talwel heategewal peol tuttawaks, kus temaga kaks waltsi tantsisin; ôppisin teda hiljem üheskoos jalutades tôsiselt austama, siis jumaldama ja lôpuks — kui ôhtuti ööpikud laulsid ning jaaniussid rohus wirwendasid — häbelikult igatsema. Lydia oli lésk ja minust kaheksa aastat wanem; olin joobnud ta pehmelt-sulawast paenduwusest ja naisekelmusest. Kui ta suwe algul Prangli sôitis suwitama, nôudsin talt pôlwili maas luba teda kahe nädala pärast sinna üksindusse tohtida waatama minna. Nende kahe nädala jooksul harjusin lootusega, et mind saare luulelikus üksinduses kôige suurem maapealne ônn ootawat.

Merele minnes oli ilm ilus; laewalael rahulist paika walides hakkasin unistama üliinimlikkudest rôômudest, mida lootsin ühesolekust Lydiaga. Maalisin tulewast ônne kuumemais, kirjendawais wärwides ning iseenda ees häbenedes püüdsin wärwide eredust nii ôrnaks pehmendada kui wôimalik.

Kuna ma nii istusin ja mere sinawasse näkku wahtides kujutlesin jumaldatud Lydiat mind ootawat kaugel nägemata rannikul, — seltsis mu kôrwale noor neitsi, aralt luba küsides seal aset wôtta tohtida: ta kartwat mujal salakawala merihaiguse kallaletükkimist. Laewa päras wôiwat kôige julgem olla, öeldud kodus.

Aitasin mônusalt istet wôtta; sain teada, et te-

magi esimest korda merel, waigistasin neiu haigusekartust ning jagasin huwitust laia wesise loodusime wastu. Ja et mu hing täidetud oli Lydiast, awasin südame ning jutustasin kallima headusest, kaunidusest, tarkusest ja pikast ajast, mis oli lahus oldud, ning oodatud jällenägemise-õnnest. . . Mul oli siiski nii palju mõistust, alguses tähendada, et jutt mu tädist, keda ma ainsa sugulasena lôpmata kalliks pidawat.

Neiult sain teada, et temagi Prangli sôitwat, kus teda wend ootawat: üliôpilane, keda mitu aastat polnud nähtud, wôôrast linnast teenimast tulles.

Sôbralikult juttu ajades ei pannud meist kumbki tähele, kudas tuul järjest paisus, kuni wäikse laewa tuntaw ôôtsumine sundis üles waatama: kahwatades nägime endist ühetasast merepinda nüüd lôhki kistawat kôrgeist walgeharjalistest laenekaartest.

Püüdsin kohutawat pilti nähes hirmunud reiskaaslast mehiselt julgustada ning trööstida, sundisin teda merelt ära taewasse wôi laewalaele wahtima,et laente nägemisest mitte peapööritust saada, westsin lugusid ônnelikult tormide käest pääsnud laewust ning seletasin merihaiguse pôhjusi, mis muud ei olewat kui hirmu ja kartuse tagajärg.

Ikka kollasemaks kahwatades kuulas ta mind, kuni môlemad järsku jôuetute ning surmani wäsinutena olime sunnitud üle walge parda kummardama, — et selle jôukulutuse tôttu weel rammetumatena teineteise najale tugedes ahastama ja pikisilmi randa ootama jääda.

Olime môlemad kannatuswôime wiimsel piiril, kui laewaninas kôrge männik paistma hakkas ja seda märgates mu kaitsealune rôômsalt pead tôstis, et siis häbelikult punastades juukseid korraldada ning pluusi kaelust kinnitada. Siis hakkas ta lähenewat randa läikiwal pilgul silmitsema.

Minagi kohendasin kraet ja maneskit, silusin riided siledamaks ning pöörasin môtted otsustawalt Lydia poole, kes wahepeal oli meelest läinud. Maale waadates arwasin juba punase päewawarjugi ära tundwat, mille all ta mind pidi ootama; walmistasin teda kohtama kogu ôrnuse ning tu-

lega, mis päewa ja tunni wääriline. Lähemalt waadates märkasin aga päewawarju all koguni wôôra daami ega leidnud sillalt kogu otsimishoole peale waatamata Lydiat üleüldsegi mitte. Pöörasin sellepärast endise kaaslase poole, et teda aidata pakke kokku korjata.

Lasksin ta siis wiisakalt kôrwale taandudes eel maale minna ning astusin tôsiselt tema järele puusillale. Ja siis alles sain teada, et merihaigust pôdedes tähelepanemata olin lasknud mööda minna Prangli saare ja lootsiku, mis teised sinnasôitjad maale wiis. . .

Nôrgalt wajus wäike neitsi mu ôla najale, kui talle järele tôtates äpardusest teatasin, mis tedagi ühes minuga oli tabanud. Abiotsiwalt waatas ta mulle otsa ja kinkis kohmetult-hädise pilguga mulle mehise tegu- ja otsustamiswôime tagasi, mis esimesel ehmatuswilkel minulgi oli ähwardanud kaduda. Saime teada, et olime wäiksesse suwituskohta sattunud; asusime üheskoos öömaja ning peawarju otsima: ôe-wennana, nagu ma ette olin pannud.

Leidsimegi warsti ônnelikult warjupaiga. Kui mu kaaslane ennast ülemistest rôiwist wabastades kohmetult küsis: «Te tädi on nüüd küll wist wäga mures Te pärast? . . .» ei môistnud ma muud kui talle silma waadates paluda:

«Ütle mulle sina . . . sa oled nii armas! . . .»

1912.

Mäng.

. . . Kuum kesksuwi. Olin isakodus Tallinnamaal suwitamas: Kose kihelkonnas, Paunkülas. Nagu wast kuulnudki olete, on see üks metsikumaist nurkadest Pôhja-Eestimaal: mitmekümnewerstased kuusemetsad ulatawad Paideni, metsade wahel on pôhjatumad sood ja rabad, laukad ning järwed. . . Ei ühtegi suuremat inimeste-asukohta lähikonnas. Tööst wäsinule kôige mônusam puhkepaik; ent pikapeale igaw koht.

Wiibisin seal siiski juba kolmat nädalat, laisklesin, lamasin tundide kaupa metsas ja wahtisin taewasse. Tuju oli kôige parem; oleks ehk weel kaua selkombel jôude elutsenud, kui täitsa ootamata poleks ühel hommikul kirja saanud.

See tuli Tartust, oli mind nähtawasti juba mitmes paigas käinud otsimas ja lôpuks wallamajas paar päewa wedelenud, pooleni lahti kistud ning tublisti määrdinud, musti sôrmejälgi täis. Orna paberilehekese küljes aga tundus siiski weel tuttawa lôhna jälgi.

Tund aega hiljem olin teel, wäike reiskott kôrwal, käed sügawal tolmkuue taskutes, nägu kôrwetawa päewapaiste eest laia kübara alla warjatud. Wedruta wanker pôrutas halastamatalt, jaakobi-päine tolm rippus hammustawa pilwena kôwaks kuiwanud ja lôhki pakatanud maantee kohal, taewas oli ergaw nagu kuumaks köetud teras, metsast imbus palawat leitset.

Lähema raudtee-jaamani oli kolmkümmend wersta maad. Hirmu ja lootuse wahel waakudes kihutasin küüdipoissi järjest kiiremale sôidule, logisewa sôiduriista tôugetest hoolimata. Iga werstaga tundsin ennast lämmatawa palawuse käes rohkem

närbuwat; aegajalt wajusin rammetusse pooluinakusse, mille läbi nagu eemalt kaugelt kuuldusid woorimehe piitsa-laksud ja hobuse tülpinud sörkimine.

Wanust mälestusist, ootuse-lootusest ja waldawa une kirjuist nägemustest ehitas ettekujutus weetlewa pildi. Pildi, mis wahel katkes, kui raskepärane wanker üle sügawa roopa komistas, ning siis pikkamisi jälle edasi argnes aina kaunimate wõimaluste kangastuseks. Ilusad mälestused kaugetest esimestest kohtamistest Elsaga ühinesid üliluuleliste kujutelmadega arwatawatest jällenägemise-rõõmudest. Kartusega, et wast õigeks ajaks raudteejaama ei jõua, seltsisid mälestuses hirmuwärinad, mis tunti, wanasti Elsa abikaasa äraolekul põgusaid õnnewilkeid warastades, kui iga kahtlase hääle ja wähema kõbina puhul arwati tüssatud meest äkki silmapiirile ilmuwat. . .

Praegu oli Elsa teist aastat lesk. Mu tutwus temaga ulatas aegadeni, mil ta alles noor neiu oli: tol ajal ei loetud m i n d weel meeste sekka. . . Elsa abikaas oli lühelane paks mees, heasüdamlik, rikas ja põdes weresoonte lubjanemist. Sedamööda, kudas ta paksemaks ning ühtlasi järjest heasüdamlikumaks muutus, tihenes mu sõprus Elsaga.

Hallide tühjade laikudena tumenesid kolm-neli pikemat ja hulk lühemaid lahusolekuid selle sõpruse kestwusel; need olid aga kuristikud, millest alati oli pikameelse ootamise ja kannatliku külmwere abil üle saadud. Mitugi korda oli otsuseks tehtud jäädawalt iga lähemat ühendust katkestada ning edaspidi — kui meid juhus weel peaks ühendama (mida see ka iial ei jätnud tegemata!) — edaspidi ainult ilmsüütas, luikwalges tutwuses kokku saada. Aga neist otsustest oli alati mõni kuu hiljem — teadagi ränga seesmise wõitluse järele! — üle saadud ja wähemast iga Suwistepühast sügiseni õnnelaentel purjetatud; kuni Elsa abikaas igaaastaselt supelusteekonnalt tagasi jõudes me südametunnistused üürikesest warjusurmast äratas ning jälle sundis murtud kasinuse-tõotust uuendama. Mida siis ka jõudumööda pidasime —, niipalju kui abielumehe ääretu usaldus ja lapsik aimdusetus lubasid.

Pärast õnnetu abikaasa surma ei olnud ma Elsat enam näinud; esmalt hoidsin kõrwale, ta leinatundeid kartes haawawat, — hiljem wiisid tarwilised asjatalitused mu kaugele ja wiimaks ei tulnud teda wõõrsil muu seas nii sagedasti meeldegi. Seda suurema rõõmu ja laiemate lootustega täitis mind hommikune kiri, mille üksikuid lauseid mälestades tundsin südant kõwemini tuksuwat, et selle tagajärjel hakata woorimeest kiirusele kihutama, jootraha kõrgust järjest kergitades.

Elsa kirjas oli päew nimetatud, mil ta mind näha igatses — ning see päew oli homme! Tänasin saatust, et kirja siiski weel õigeks ajaks olin kätte saanud.

Raudteejaama jõudes oli parajasti nii palju aega, et küüdimehele jõudsin lubatud sõiduhinna kätte wisata ja wagunisse karata. See wähemast oli nüüd kindel, et õhtuks Tallinna saab — ja kui saatus tahab, sealt öise rongiga edasi!...

Järgmisel hommikul Tartus pärale jõudes ruttasin ennast tolmust ning reisuwäsimuse jälgedest wiisipäraselt puhastama, walisin igaks juhtumiseks paremas ning julgemas wõõrastemajas korteri ja läksin — enne tellisin weel õhtuks kimbu punaseid roose! — läksin tiiwustatud sammudel Elsa poole.

Esimeseks üllatuseks oli külaliste hulk, mis mu paleuse asukohta pakil täitis; teiseks Elsa wilu terwitus. Kui wiimaks wilkeks üksi jäime, awaldasin tagasihoidlikult wõõrastust mõlema asjaolu kohta.

Elsa näis imestawat:

«Mida siis teie õieti soowisite?»

«Teie?»... küsisin omakorda ja katsusin Elsat kaenlasse tõmmata.

Haawatult põrkas ta eemale:

«Mis teil meelde tuleb?»

Ta jäiseks muutunud nägu oli otse kohutaw.

«Miks sa mind kutsusid, armsam», küsisin ettewaatlikult: «kui sa nii kalk oled mu wastu?»

Nüüd näis tema wõõrastawat:

«Kas teil jällenägemisest heameel ei ole?» imestas ta.

«Jah. Aga siiski...»

«Pealegi on täna mu sündimisepäew!»

Selle olin küll unustanud; aga ometi:

«Muud midagi? . . .»

Ta ei saanud mu'st aru. Ta oli nii ilmsüüta, nii puutumata-puhas ning aimduseta, et minewikku enam ei julenud hakata meelde tuletamagi.

«Ja peale selle pühitsen täna oma kihlust herra Kanepiga», lobises ta wäledalt edasi: «Mäletate wast weel: wäga meeldiw herra, eks ole?»

Mäletasin küll, — oli samasugune lühelane, paksuwõitu, heasüdamlik mees kui Elsa kadunud abikaaski, põdes wist sama haigust ning oli sama rikas.

Soowisin südamest õnne, suudlesin ilusa mõrsja kätt ja matsin seks korraks lootused maha. Kahju oli sõidukuludest ja kasuta raisatud ajast.

«Nii hea on säärasel päewal wana sõbra kätt suruda», tõendas Elsa õhates: «Hea, et te tulite! . . Aga wabandage, mu perenaise kohused kutsuwad...»

Wõluwa peanikutusega kadus ta külaliste sekka.

Jäin ohtra õhtusöögini; jõin mõrsjapaari terwiseks, kuulasin kannatlikult laua-naabri — keskealise neiu, endise tuttawa — asjalikka seletusi pikalise kõhukatarri üle, mis ta hiljuti põdenud ja millest senini weel täitsa polnud toibunud.

Öösel sõitsin maale tagasi. Tellitud lilled olid wahepeal ära toodud; saatsin nad kõhuhaigele neiule, kelle aadress kunagi kogemata oli meelde jäänud.

1913.

Aimre.

«Aimre» oli Randwerest Peeter Keewalliku oma: wäike, tugew, alles wôrdlemisi uus luup, käis kergelt ja oli juba môneski tormis katsutud. Peeter oli tubli ning terwe mees, aasta neljakümnene. Omal ajal oli ta ühes teistega Kaukaasias käinud maad kuulamas, rääkis Wene-keelt, luges lehti ja wihkas usu-määratsust, mis rannamail nii harilik. Ta oli môistuselt külm ja iseloomult kahtleja. Wähemalt peeti teda selleks; kogu ümbruse silmis oli ta julge ning môistlik mees, tubli salakaubawedajana tuntud.

Abielus oli Peeter lähedasest naabrusest peretütrega, kellelt tal kolm last oli. Naine oli priske ja tugew, töökas ning arusaaja inimene. Lastest oli kôige wanem juba aasta kümnene.

Siis tuli ônnetus. Sügisestel kalapüükidel külmetades jäi Liisa pôduraks, kidus talw otsa ja suri kewadeks. Enne surma muutus ta imelikult kalgiks ja kiuslikuks, ei hoolinud lastest enam, oli peaaegu waenulik nende wastu, wahel korraga liialt hell ning ärras. Pühapäiwiti nuttis ja palwetas ta laste eest, ohkas nende päid siludes.

«Mis teist küll saab, mis teist küll saab! . . .» kurtis ta üksisônu. Paar korda katsus ta palweliste koosolekutel käia, kus ta esimestes ridades märatsedes ning huludes «usklikkudele» lootust andis, et ta wast enne surma weel «ärkab». Ent ka sellest tüdines Liisa warsti.

Mehe suhtes oli ta haiguse algul tagasihoidlik nagu alati, kandis ta tarwiduste eest perenaiselikult hoolt, aitas muresid muretseda ning andis tarbekorral nôu. Kuid mida selgemini ta tundis haigust halwenewat, seda waiksemaks ta jäi; esialgul kôneles

ta weel surmast, seletas, kudas üht ja teist tuleks korraldada, kui ta «ära kutsutakse».

«Riia saaks lastega toime», kinnitas ta wanemast, kümneaastasest tütrest kõneledes: «ta juba suur tüdruk... Wôôrast inimest majasse wôtta — see teeb kulu ja tüli. Kui laseksid esialgul saunaeite süüa keeta, siis saaks läbi...»

Hiljem ei kônelenud ta enam. Muutus näost ikka mullakarwalisemaks ning waatas aineti Peetrile otsa. Sônalausumata, wihasel, kinnisel, kalgil pilgul.

«Ega sa ikka naist wôtmata ei jäta!» ütles ta kord lôikawal, köhast karedal häälel: «sa ju noor mees alles... lapsed wäiksed.-..»

Oigades ning hädaldades hakkas ta jälle laste juukseid siluma:

«Mis teist küll saab, oh Jumal, mis teist küll saab...»

Siis waikis ta jällegi mitu nädalat; ainult silmad käisid mehe kannul: ahned, ôônsad surejasilmad.

Kui ta enam sängist wälja ei saanud, môni päew enne surma, seletas ta Peetrile, kudas teda matta: käskis linase pulmasärgi ja tumesinise willase pühapäise kleidi selga panna ning walge siidräti pähe.

See kleit ja siidrätt olid Peetri kingitused: môlemad salakaubana mere tagant toodud; kallist peenest riidest kleiti hoidis Liisa nagu silmatera, mônigi küla-naine oli juba kadedalt riide ilu ja pehmust kiitnud.

Kôik see tuli surejale meelde; kaeblikult ja nagu armu paludes lôpetas ta:

«Ara wôta, Peeter, pärast mind teist naist; ära wôta... Kôik mu kogutud wara, mu linad ja padjad ja tekid, mu kujutud wôrgud, mu willased lôngad ja lambad ja lehma-mullikas ja mu lapsed... ära anna neid wôôra kätte, Peeter... Küll Jumal sind aitab ja ônnistab...»

Pisarad silmis, lubas Peeter kôik, mis naine tahtis.

«Ma tulen kodukäijaks, Peeter, kui sa teise nai-

se wôtad!» ähwardas Liisa: «wiin su'lt une ära... söön su hingerahu... wiin su merepôhja...»

«Ei ma wôta!» tôotas mees uuesti.

Aga sala-kahtlus ning hirm ei kadunud sureja silmist. Ta tundis ju mehi küll; oli näinud, kudas lesed weel enne leina-aasta lôppugi uued naised koju tôid. Ta teadis ka seda, et lesk mees wäikeste lastega teisiti ei saanudki kui pidi jälle naise wôtma. Aga selle peale môtelda oli raske. Hirmu- ja ahastuseilme silmis, Liisa surigi.

Peeter oli esite troostitu, nuttis ja käis ümber kui uimane, tôrkus söömast, ei kônelenud ühegagi. Kuid pikapeale lahtus walu, ja poolteise aasta pärast astus ta uuesti abiellu. Ta oli ju alles liig noor igaweseks leseks, ja wôôraste hoole all ei tahtnud majapidaminegi hästi edeneda.

Noorik oli kaugemalt rannast, turd ja tugew tööinimene, ka ilusaks peeti teda; endist perenaist polnud ta iial näinud. Peeter wôis uue naisega rahul olla: töös oli ta hoolas, laste wastu nii tähelpanelik kui noor wôôrasema olla saab; peremeest katsus ta koguni hellitadagi: oli ju Peeter meeldiw mees, alles paremas eas ja üldiselt mehise tubli merimehena tuntud.

Aga Peetris näis abielu peagi mingi tabamatu muutuse tekitanud olewat; wälispidi oli ta rahulik-ühtlane nagu ennegi, ka muud silmatorkawat midagi ei juhtunud. Ainult «Aimrel» sôidud läksid sagedamaks ja sil'mis oli wahel nagu mingi erutu ärewusewine.

Kord pikemalt sôidult tagasi tulles leidis ta nooriku iseäranis lahke ja mahedana; mis aga mehele kohe silma torkas: Annel oli kadunud Liisa sinine pühapäine kleit seljas. Imelikul ihnuse- wôi kokkuhoidetungi kihutusel oli Peeter pärast esimese naise surma selle kleidi alles jätnud, kadunu soowi kiuste. Wôib ka olla, et ta tahtis midagi mälestuseks alal hoida, mis naist meelde tuletaks. Wahepeal oli kleit ammugi ununenud.

Nüüd uut noorikut ses nii tuttawas rôiwas nähes, kohmetas ta esmalt: kohkumist warjata püüdes näis ta wihasena, hakkas mingi pisukese hooletuse pärast waljusti tôrelema. Ei olnud aga julgust

kleidi kandmist lausa keelata — ei nüüd ega edaspidi —, kuigi selle nägemine igakordseks piinaks oli. Wahel noorikut seljatagant waadeldes wôi talituse juures ootamata tabades oli Peetril tunne nagu peaks järgmisel silmapilgul sinise riide kohal kadunud Liisa nägu wälgatama.

Tahtma'a andus ta paenawatele môtetele; sundis meelega end wôimalikult selgesti ette kujutama ehmatust, mis ta tunneks, kui noorik ümber pöörates talle Liisa näoga otsa waataks... Liisa surmaeelne ähwardus ei tahtnud meelest minna; järjest oli mees pônewa hirmu meelewallas, mis kui salahaigus ta jôudusid uuristas ning rammu kehast imes. Ööseti nägi ta kadunu nägu enese kohale kummardawat, nägi pimedikus Liisa surmaeelses walus ning ahastawas meeleheites laiali kistud silmi endale aineti otsa wahtiwat, — selle puuriwa, ööguwa palwega: «ära wôta mu järele teist naist, ära wôta!..» Palwe sônadki kostsid ajuti selgesti kôrwu.

Peeter katsus juua; aga wiina-auru tôttu muutusid öised nägemused aina selgemaks ja hirm kaswas tugewamaks.

Wiimaks ei suutnud ta kodusolekut enam kannatada. Nagu ratsanik teele minnes hobust saduldab, nii warustas ta «Aimre» purje ning aerudega, ajas sooja nahkse wammuse selga ning läks merele. See oli sügise algul, alles lôikuse kuul.

Wast ehk mäletab teist keegi neid järske tuuli ja torme, mis me rannikutel lôikuse-kuu algusest peale nii sagedased, mis nii ootamata wôiwad tulla ja minna, nii kardetawad igale merimehele... Kui Peeter teele läks, oli ilm waik; kui ta môni päew hiljem kauba-koormaga mere tagant tulema hakkas, oli sajune ja tuul wihutas laente-kaaresid, katkus purjesid merel ning pani kuiwal maal aknad wabisema.

See polnud siiski weel torm, ei iseäranis kôwa marugi; wilunud mehele ja kindlale alusele ei olnud ilm hädaohtlik. Alles kodu lähedal läks asi tôsiseks. Tuul muutus tujukaks, alus ei kuulanud sôna. Rannale pääsmata pidi mees ôhtuni awamerel loowima, karisid kartes: neid merimehe salakawalaid armuta waenlasi.

Öö jõudis. Tuul kõwenes, jooksis mürinal üle wesilagendiku, laened kerkisid ja tõusid, nagu mingi sala jõu paisutusel kaswades. Kobrutawate lakkadena lehwisid walgewahused, tuulest kihutatud laenteharjad. Nagu klaasseinte terawail kallastel rippus ajuti paat; kadus wahel pimedaisse sügawikkudesse jäälibedate müüride wahel.

Peetrit waldas hirm. Tuule kohinas ja woogawa mere mühinas kuulis ta oigamist ja nuttu, ähwardawaid kaebehääli. Pimedikust waatasid põlewad silmad täis ahastust ning wiha.

Taewast enam ei näinud. Pilkases sügisöö pimeduses hüpatas meri üksikut sõitjat, paat jooksis wett täis, wihm ja tuul sulgesid silmad ja kiskusid purjepesti käest. Tugewa weepaisutuse wastu murdus tüüri elmar, puri jooksis tuulest tühjaks: wiimse jõupingutusega wabastas Peeter masti kardetawaks saanud abimehest... Ikka selgemalt seisid ähwardawad silmad ta ees; ta teadis: nüüd oli kättemaksu-tund tulnud. Ennast saatuse hooleks andes, lõpetas ta wõitluse. Nagu tiiwatu lind maas, wiskles jõuetu luup laentel, tõusis ning wajus, keerles pööraselt, kihutas wastupanemata mingi kõrwulukutawa mürina poole, mis marust kõwemana pimedikust kuuldus: seal eel pidid karid olema.

Mürin lähenes; Peeter ootas tuimalt. Pilbasteks purunedes kadus paat urgu.

Aga Peeter Keewallik ei saanud surma. See oli ime — enam kui ime, et ta ellu jäi!.. Teda leiti hiljem ranna lähedalt leetseljalt, kodukülast waewalt mõne saja sülla kauguselt. Anikarjused leidsid ta, wette kahlama minnes.

Õnnetu oli meelemärkuseta, kui ta koju kanti; toibus aga warsti ning nõudis süüa. Peas ja õlas olid sügawad haawad ning jalg murtud. Ta paranes ruttu; kogu haiguse ajal ei kõnelenud ta Annega. Niipea kui oma jalgel sai liikuda, põletas Peeter teatud sinise kleidi.

Ta elas weel mitu aastat, kuid jäi kõhnaks ja näis järjest millegi kallal juurdlewat. Inimesed pidasid teda «põrunuks» pärast ränka õnnetust.

1913.

Raudpea.

Künka Pearn oli tüüakas, tugewa kerega wanamees. Mitte liiga pikk, aga tüse; tiheda laia habemega, walgete luitunud juustega — nagu prohwet. Tema oli üks neist kolmest meie kodu-wallas, kes wiimsetena wanust kombeist kinni pidasid ja wisalt kandsid kitsaid jutilisi wasknööpidega kaunistatud kintspüksa, kahe nööbireaga ehitud lühikest wammust ning wanamoodi joonilist westi.

Loomu poolest oli ta wali ja kange, ei sallinud wähematki wasturääkimist; walitses kodutalus nagu raudne wits. Poegadele oli ta omal ajal ise naised walinud, tütardele mehed, ja kaheksakümne-aastasena juhtis ta weel iga sammu täiskaswanud laste elus, — need kuulasid sõna, kuigi mõned ise juba hallpead ja kõik mitme lapse wanemad olid.

Ainult üks poeg polnud isa tahtmist teinud, — ei olnud naiseks wõtnud, keda wanamees soowitas, ning oli kodust paendumatuna lahkunud. Mis ta'st sai, ei teadnud keegi; kõneldi, ta olewat linnas ja elawat seal jõukalt: kauplewat ja teeniwat suurt raha. Aga teised teadsid rääkida, et ta wõõrsil hukkunud ning ammu surnud olewat. Wiimast juttu usuti enam, aga küsida ei targenud keegi; kuigi kindel oli, et wanamees tõtt teab, ei juletud tema kuuldes wastase lapse nimegi suhu wõtta.

Pearna talu oli lahutamata, lapsed elasid kodus wõi lähemas ümbruses. Ka laste-lapsed tegid wanaisale sulastena tööd. Neist oli üks juba jõudnud ise naise wõtta, teine mehele minna; kolmas, Kärt — keskmise poja poeg — oli kahekümne kolme aastane ja naisewõtmise ealine. Sõjawäeteenistusse minekut tal karta ei olnud: sellest ohust oli wanamees ka

need lapsed ja lastelapsed mõistnud päästa, kes «üksikud» polnud, — oli nad aegsasti waestele saunikutele «kasulasteks kirjutanud».

Kärt oli pikk ja sale poiss, ümariku, weidi naiseliku näoga, tumesiniste niiskete silmadega. Töös oli ta wisa ja lepliku iseloomu tõttu igalpool healmeelel nähtud. Wanaisale oli ta lapsest saadik iseäranis armas: taat oli teda pisut hellitanudki.

Pearnal oli Kärdile ammugi mõrsja walitud: see oli Altoru Mai, töökas inimene ja mõistlik tüdruk, rikka naabri ainus tütar.

Wanamees ei pannud esite tähele; aga kuulujutud kaswasid pikkamisi tugewamaks: räägiti, Kärt pidawat teisest külast kehwa wabadiku tütrega «naasõprust. Wiimaks kutsus Pearn poisi aru andma: kas tõsi olewat, mis rahwas rääkis.

Poiss ei hakanud salgama.

«Tõsi küll».

Wanamehe silmad lõid kurjalt helendama:

«Ja mis sest sis õige soama peab?»

«Ei midagi. Tiinast soab mo naine», wastas poiss.

Teine hakkas põlgawalt naerma:

«Poisikese narri-jutt!.. Reede sõidad Altoru Maiele kosja. Ja nüid mine tööle!»

Kärt ei liikunud; rahulikult waatas ta taadile otsa ja sõnas aeglaselt:

«Maie ma ei wõta.»

«Mis sa ütled?» jäi wana kuulama.

«Ei wõta. Ma olen Tiinale oma sõna and, ma jään temale ustawaks koa.»

Wanataadi nägu leekis; tugewa käega haaras ta poisi turjast kinni ja wiskas ta üle läwe kambrist wälja.

Aga reede õhtul jäi Kärt koju.

Poolteist kuud ei kõnelenud Pearn pojapojaga. Siis tähendas ta kord nagu möödaminnes:

«Kus Kärt on?»

Kärt ilmus tahakambrisse.

«No kas oled nüid küllalt jo põrnitsend?» küsis wana: «Milla sa akkad kosja sõitma? Altoru peremees ootab.»

Näis, et wanamees wägise püüab lahket nägu teha.

«Mina Maie ei wôta!» wastas poiss kindlalt.

«No wôta's môni teine, — wôi tüdrukuid wähe!»

«Ma wôtan Tiina.»

Wana kähwas üles.

«On ta so ä teind wôi mis? . .» hakkas ta kaebama: «See arakas nisuke!»

Siis wôttis ta üle jällegi wiha wôimust. Lugu lôppes riiu ning tüliga. Poisil keelati ära wanataadile nägu näitamast, kuni ta meelt pole parandanud.

Aga Kärt oli isaisalt paendumata meele ning sitke wisaduse pärinud. Öösel pani ta oma waranatukese kimpu, wôttis weidi raha ühes, lahkus kodunt ja läks. . . Tiina nuttis ja kahtles esite, aga andis warsti järele. Kaugel wôôras kihelkonnas lasksid noored ennast laulatada; Kärt asus kuhugi môisa moonakaks.

Kodus ei tohitud kadunust sônagi lausuda; wanamees oli kuri kui surm, karistas iga wähemat eksitust kolmekordselt. Pisemad lapsed ei julenud wanataadi silma alla sattuda, kartsid ta wiha kui tuld.

Ent pikkamisi hakkas wiha lahtuma; wana oli sagedasti môttes, järjest näis tal midagi puuduwat. Ei ta saanud poissi unustada, oli ju see ta kallim ning jutuajamised Kärdiga ta armsamaks ajawiiteks. Ka polnud taat enam nii noor kui kord poja lahkumisel: süda ei olnud enam nii kôwa.

Ettewaatlikult hakkas ta lepituse-teed sillutama. Pool aastat hiljem tuli poiss koju tagasi: Tiinaga ühes.

Noorik oli arg ja hirmul. Aga wanamees oli ta wastu lahkem kui keegi teadis arwata. Elu läks warsti rahulikult edasi: nagu poleks midagi juhtunud.

Weel paar kuud hiljem käis Kärt uhkel, hiilgawal näol ümber: ta ootas esimest last, kiitles juba enneaegu pojaga. Wanataat heitis poisi lootuste üle nalja, oli kôigi majalistega leplik ja silmapaistwalt hea iseäranis noorikuga. Oli peaaegu isalik hellus, millega ta waikse ja tasase naise eest hoolt kandis, palju kônelemata. Isegi tohtri lubas ta kutsuda lasta,

kui raske tund kätte jôuab: sellesarnast polnud Künkal ega ümberkaudu weel kuuldud.

«Ei see kôik ead tähenda» . . . kahtlesid wanemad naised: «waname'l on midagi meeles; kis tema môtteid iial tiab. . .»

«Tiina on ta ära teind,» sosistasid kadedad.

«Tiina on ea inime,» kaitsesid teised: «aga wanamees on nôid; seda tiab igaüks. . .»

Wiimaks jôudis oodatud aeg. Tiina suri nurgawoodisse. Kärt oli kui meelest ära. Wanamees wiibis kambris, ei lasknud kedagi sisse.

Juba kui noorikut maeti, hakkas asja kohta kahtlasi jutte kuulduma. Warsti kôneles kogu ümbrus lausa, et wanamees nooriku oli «ära teinud».

«Tugew noor inime, — mis ta mudu oleks surnd?» . .

Paari nädala pärast suri ka laps. Kärti ei näinud see huwitawatki; pärast nooriku matmist oli ta kôhnaks ja kolletuks jäänud, silmad mustasid inetult.

Kui laps ära surnuaiale wiidud ning peied peetud, tuli Kärt wanaisa kambrisse. Tummalt jäi ta ukse juurde seisma.

«Tule ligemale, poja!» kutsus taat: «reagi, siis on kergem. . .»

«Mis ma reagin? Said sa nüüd, mis tahtsid! Wana nôid! Were-imeja! . . .»

Taat waikis.

«Pojast pôl'd sulle weel küll. Sôid Tiina koa ä . . . ja lapse koa. Nôid nisuke!»

Kärdi nägu oli rohekas-hall. Tagasi waatamata läks ta ja wiskas kambri-ukse hoolimatalt kinni.

Teisel hommikul leiti ta lakast: Kärt oli enese öösel aampalgi külge poonud.

Künka Pearn elas weel aastat kümme.

1913.

Wari.

Raskem igast wôimalikust kannatusest oli teadmatuses waewlemine. Pime kahtlus näris hinge, wäsitas, tüütas, kiusas, paenas järeljätmata. Ei andnud uneski rahu.

Päewast päewa wôitles Pedak selle kättesaamatu ja kinnipüüdmatu wastu, mis järjest nagu wari ta kannul käis. Kahtlased môtted puistasid okkaid kaugemaisse môtte-urgudesse; tegid abituks waenlase wastu, kes — tabamatu nagu suitsuwing — ennast kudagi püüda ega köita ei lasknud. .

Kahe nädala eest sai ta esimese nimeta kirja:

«Noored naised on kergemeelsed,» kirjutas tundmatu: «ja nende meel muutlik. Sellepärast hoidke oma naist: parem on karta kui kahetseda.»

Pôlgliku pahameele hoos oli ta alatuma saadetuse toona puruks kiskunud; aga enne kui tükid jôudsid maha kukkuda, oli kuri idu juba pead tôstnud — ning uhkust unustades noppis ta närused lipakad jälle maast üles ja pistis pôue taskuraamatusse. Nii andis ta ennast ise waenlase meelewalda.

Nädal hiljem tuli teine sedel, nime ning allkirjata nagu eelminegi:

«Austatud herra! Hoidke oma naist. Noored naised on kergemeelsed, ja keelatud wili on magus. Kaide käib tihti linnas, ja tal on palju sôpru. Järeldage sellest ise, kas Teil kahtluseks küllalt pôhjust ei ole. . .»

Ühtegi pidet ei antud, millest kinni hakata; ühtegi asjalikku tôendust, mille peale toetada: kahtlased kirjutused wôisid lihtsalt olla — rumal nali. Kiusaja ei nimetanud midagi, mis tarwilisel korral ta enda wastu oleks wôinud tunnistada. Pimeda ja

käsituna lasti kahtlusel tööd teha: wõib olla meelega; wõib olla, millegi eest kätte maksta tahtes ja teades, et just nii wõidi ohwrit kõige walusamalt piinata: teda ennast sundides tuld õhutama, milles ta põles.

Õige ju oli, et Kaide sagedasti linnas käis, et tal palju tuttawaid oli, ta seltskonda armastas ja meestele meeldis... Kuid lõpuni mõtlemata pidi Kristjan alati tunnistama, et Kaide kõigepealt aus ja otsekohene oli, endast lugu pidas ning abielu peale küllalt tõsiselt waatas, et mitte mehe seljataga salaja kergemeelseid lõbusid otsida. Enda austajaid ning jumaldajaid oli ta ühes abikaasaga enam kui ükskord naernud, oli pilganud ühede pikameelset kannatust wõi teiste püsimata kergemeelt; niisama oli ta enam kui ükskord kinnitanud — kuigi pool-nalja pärast — tema tahtwat Pedakule surmani truuks jääda, olgu wõi tõenduseks, et mitte kõik naised ilmas kergemeelsed narrid ei ole.

Kogu abielu kestwusel ei olnud Kaide iial rahutuseks tõsist põhjust andnud. Märgatawat põhjust ei olnud ka nüüd. Ei olnud nähtawalt midagi muutunud — ja ometi ei leidnud Kristjan enam hingerahu. Ei suutnud ega jõudnud enam endistwiisi wääramata kindel olla; ei saanud naist enam usaldada. Kes teab, kui teist oleks otsekohe millegis süüdistatud, talle selgel sõnal midagi ette heidetud, siis ehk oleks kergem olnud uskmataks jääda. Nüüd kujutles aga tühi kahtlus kümneid ja sadasid wõimalusi: kergeid wääratusi, andeksantawaid silmapilkseid endaunustusi, «lubatud» ebelust, — pilta, mis kui nõgese-tuli kõrwetasid. Igasuguse kindelkujulise süüdistuse wastu oleks ehk sõjariistu leidunud; pimesi kobades ning paelawas teadmatuses waeweldes ihkas kannataja lõpuks ainult ühte: päästwat selgust, kui see kõige halwemgi oleks.

Kristjan Pedak oli neist kirglikult-kadedaist, kes tulisemalt kui keegi teine armastawad kinnitada, et nende loomus kadedust üleüldse ei tundwat.

Lapsena oli ta wahel haige walust ja pahameelest kärsitumate kooliwendade wastu, kes lapselikus püsimatuses temaga sôprust murdsid; üliôpilasena lôi ta seltsimeestele kahewôitlustel haawu, kui need temast tüdinedes hakkasid muudega seltsima; ning peiupôlwes kannatas ta lôikawaid piinu, nähes môrsjat onu- ja tädipoegadega naljatawat wôi tuttawate noortemeeste seas lôbutsewat.

Kuid harwa tihkas ta oma tundeid lausa paljastada. Kuna süda salamahti werd jooksis, terwitas ta naise weetluse kummardajaid alati eriti lahkelt ning sôbralikult; kiitis neid, kui nad Kaidele meeldisid ja naeris kaasa, kui abikaas nende tootuste üle nalja heitis. Ent iga pilk naise silmist mônele teisele — wôôrale — oli terawaks pinnaks, mis rinnas kibedalt walutas ja kauaks meelde jäi.

Pärast paariaastast abielu asus Kristjan naisega maale, kartes pikapeale oma laia turja ning mehiste kätega ometi waibuma pidawat wôistluses linna kiilaspeade ja sabakuubedega. Harjunud ning armsaks saanud ametist loobudes andus ta isalt päritud pôllule ja karjakaswatusele.

Kuid siingi — olgu küll suurlinn kaugel — jäi wäike maakonnalinnake kättesaadawasse lähedusse. Kuna ta ise päewad otsa wäljal, kiwilööwis ja sawikojas wiibis, oli naisel aega ning mahti küll tühjust ja igawust tunda. Kuhu mujale pidi Kaide neil puhkudel minema meelt lahutama, kui mitte lähedasse wäikelinna, kus pealegi ta ema hulga sugulastega asus?

Teades naist üksinda eemal wiibiwat, kahetses Pedak wahel kibedasti enda môtlematust asukoha walikul; majanduspôhjustel oli aga wôimata elupaika weel kord muuta. Ka uus töö-ala oli warsti nii armsaks saanud, et sellest enam ei raatsinud lahkuda.

Ta tegi siis, mis wôis, et Kaidet kodu külge siduda: muretses talle raamatuid, pilta ja noote, rajas aeda wäikse kaswuhoone, kutsus noori naissugulasi külla ja suwitusele, korraldas koduseid pidukesi ning oli igal ajal walmis abikaasa soowe täitma, kui need wähegi täidetawad. Kôige waewa tasuks oligi pikapeale naise wôôrdumine linnast ning

maa-waikusega harjumine; aja jooksul jäid linnasõidud märksa harwemaks, omandasid wiimati ainult äri ning asjaliste tarbe-käikude laadi — nii näis wähemalt! — kahanedes lühidateks reisudeks õmbleja, kübarsepa ning ehtewalmistaja poole ja tarwilisteks tuttawate-sugulaste sünni- wõi nimepäewadel tehtawateks külaskäikudeks.

Hoolega hoides wälispidi märgatawat umbusaldust näitamast, ei küsinud Kristjan pea kunagi naise sõitude sihti ega eesmärki, kui teine neist ise ei kõnelenud, — mida küll naljalt ei juhtunud: wast ainult, kui naisi majas oli, kellega linnanähtusi wabalt wõis arutada. Mehe usalduse sala-põhjuseks oli kindel teadmine, et Kaide linnas käies iga kord ema pool peatas: kristlik-kõlblise ämma arwas mees õigusega nooriku paremaks ning ustawamaks walwajaks olewat, kelle silma eest waewalt midagi saaks peita.

Wähem kui enne iialgi, oli Kristjan just praegusel kesa-ajal midagi mõistnud karta: olid ju nüüd linnakese noorsandad enamasti kaugemal suwitamas ning hoolis Kaide kuumaga kõrweks kuiwanud linnast üleüldse wähem kui talwisel lõbude-hooajal. Ootamata ja walmistamata hoobina tabasid aga waenlase nimeta pisted seda walusamini; seda suurem oli õnnetu abielumehe segadus, et ise wähematki ohtu ei olnud aimata teadnud . . .

Järgmise pühapäewa hommikul sai Kristjan kolmanda kirja. Wõõras algas endise ühetaolise hoiatusega.

«Sõber!» kirjutas ta haawaw-lähedaselt: «Hoidke oma naist! Teate Teie, kellega ta linnas kohtab? Kellega ühes ta jalutab? keda ta saatjaks walib? Teab ükski mees üleüldse midagi oma naisest? Olge sellepärast walwas ja pidage silmad lahti . . .»
Allkirja ei olnud jällegi.

Pedak surus paberinäru pihus kägarasse; muljus seda wihaselt, nagu oleks piinaja ise ta käes.

Paar korda käis ta erutult edasi-tagasi; siis läks ta otsustawalt naise kambrisse.

Kaide luges käsipôsakil, ahne romaani-lugeja pônewus näol.

«Millal sa wiimati linnas käisid?» küsis mees järsult.

Teine waatas heitunult üles.

«Mis sul wiga on?» küsis ta imestades: «Reedel», wastas ta siis pealiskaudselt ja pööras raamatu lehte.

«Mis sa tegid linnas?» nôudis mees.

«Midagi. Ombleja pool käisin. Kodused saatsid sulle terwiseid!» lisas ta juurde, silmadega edasi lugedes.

Kristjan jäi wait. Küsida enam midagi ei osanud: pealegi häbenes ta weel rohkem ärewust awaldamast.

Päew läks rängas pikalises piinas mööda. Ohtul tuli linnast külalisi: Kaide wend Mikk, algaja üliôpilane, paari endawanuse seltsimehega; näitleja kaugemalt suurlinnast, keegi wanem ametnikust-herra ja kolm-neli walges riides tütarlast.

Kaide oli lôbus ning erk nagu seltskonnas kunagi; lobiseti wilkalt, wäikeste rühmadena jalutati aias, lauldi üksikult ning üheskoos. Lôpuks tantsiti, wanaherrat pannes klawerit mängima. Pedak uuris iga meeskülalist nagu weriwaenlast, waiwas naist wihase usaldamatusega ning juurdles kadedalt, kellega nende meeste seast ta wast wôis olla hiljuti käinud linnas jalutamas.

Kes küll nendest wôis Kaidet huwitada? ega ometi see sileda näoga wanapoole ametnik? Wast lapseohtu koolmeister siniste kalasilmadega? wôi käharpea-üliôpilane? wôi ehk näitleja? . . .

Kui Kaide rääkides kellegi otsa waatas, waanis Pedak ta pilkusid ja kujutles, mis moodi ta ehk teiste nägemata samale mehele silma waataks. Kui Kaide puiestikus näitleja kôrval kôndis, üleôla wahel seljataha abikaasale mônda tähendust hüüdes, nägi teda Kristjan kusagil pimedas pôôsastikus sellesama kergemeelse poisiga hellitsewat; kui ta tantsides üliôpilase kätes wiibis, öördas mees neid sala-

jas teineteist suudlewat... Ta pea põles, meelekohti rõhus tuim walu; wõimetu kauem waikides kannatama, hiilis ta teiste nägemata alla aeda ning hakkas — niiskesse rohtu heites — närwiliselt nutma.

Siis katsus ta kainelt järel mõtelda. Mis oli õieti juhtunud? Kõik oli sama kui ennegi, wähemalt tema teada, — wiirastusi ja pettekujutusi laskis ta ennast paenata!... Ta manitses ennast mõistusele ning tõusis üles.

Majast kostis hõljuw-õhkne waltsi-wiis; taewas wilkusid harwad tähe-sädemed; kastene õhk oli karge ning wiludalt niiske. Pikkamisi jäi süda rahule; Pedak istus weel natuke pimedas, läks siis saatis külalised ära ja kustutas tuled.

Mis ta homme teha mõtlewat, küsis ta naiselt, kui puhkusele mindi.

«Ei midagi tähtsat. Ohtupoole pean linna minema õmbleja poole.»

Juba jälle õmbleja poole! mõtles Kristjan tusaselt ning tundis kahtlust uue jõuga pead tõstwat. Kudas Kaide ennast täna lõbustanud, küsis ta, häält rahule sundides.

«Kaunis hästi!» wastas naine kergelt: «Eks Mikk ole palju mehisem sest saadik, kui ta üliõpilaseks sai?» lobises ta edasi; ta oli noorema wenna peale alati weidi uhke olnud.

«Jah,» wastas Pedak ükskõikselt ja küsis luurawalt, kas Kaide wiimsel ajal linnas uusi tutwusi teinud.

«Nüüd suwel?» imestas naine: «Linnas pole ju praegu kedagi.»

«On sul wahest igaw olnud?» uuris mees.

«Ei. Miks?» küsis Kaide uniselt.

Ta näiski juba uinuwat, hakkas aga järsku läbi poolune naerma:

«Naljakas mees see suurlinna näitleja! Kudas ta liigub ja kõneleb: iga sõna nagu mõnest kurbmängust laenatud. Tarwis teda talwel waatama sõita: kudas ta näitelawalt mõjub!..»

Tema rääkis mulle, ta näinud sind hiljuti lin-

nas kellegi nooremehe seltsis!» waletas Kristjan korraga.

Kaide aegutas.

«Tema?» küsis ta loiult: «millal? . . . Mikk saadab mind wahel ômbleja poole; muid noorimehi pole ma näinud. . .»

Sellega jäi ta magama.

Pedakule ei tulnud und. Oine umbne waikus kihutas aiju meeletuid kujutelmi; lôi kümneid kobawaid küsimusi, mis wastamata jäädes uuteks puuriwateks kahtlusteks lagunesid.

Järgmisel päewal ei läinudki ta tööle, öeldes ennast haige olewat. Kui Kaide peale lôunat linna sôitis, kihutas ta salaja rattal temale järele.

Amma pool öeldi, seal olla Kaide ainult wilkeks peatanud; wist läinud ta otse ômbleja poole. Kristjan lubas sinna minna küsima.

Teel tuli talle Kaide wastu. Meest märkamata läks ta teisel pool tühja tänawat muretalt mööda: kuhu? . .

Ta kôndis ruttamata-rahulikult nagu alati, weidi laisalt luusides. Turule jôudes näis ta wilkeks aru pidawat, waatas kella, siis käänas aeglaselt puiestikku.

Kartes, et teda wôidaks näha naist waritsewat, pööras Pedak teisele teele ja läks ringi Kaidele wastu. Tagasi tulles nägi ta teda lahtises lehtlas kellegi kôrwal istuwat; kuuldus naeru.

Oli widewik; paistis ainult mehe walwakas peakate ja ettepoole kummardatud turi ning pikk must sulg naise kübaral.

Pedak jäi seisma: siis oli ometi kôik tôsi! See istuja seal — toonane näitleja see wist oligi! . . .

Weri môônas pähe ning silmadesse, käsi kobas taskus pistolit: wôi nii jultunud oldi juba, et ei peljatud päise päewa aegu awalikult ühes istumast. . . Seda iiget häbematust.

Ta laskis huupi mehele pähe. Järsu nôksuga wajus keha kokku, hele kübar kadus lehtla wôre taha; naist kuuldi kohutawalt kiljatawat. Laskeriista kaugele kôrwale wisates jooksis Pedak lehtlasse.

Meeletuil silmil wahtis Kaide talle wastu; maas lamas purustatud peaga ta wend Mikk.

1914.

Peipsil.

«Üks laewuke läks üle wee,
«Läks üle wee ja laenete. . .»
ümises Kärp, — «igawene üliõpilane.»

«Kas te Peipsit olete näinud?» küsis ta ja kõneles wastust ootamata edasi:

«Oli suwe lõpp. Olin jälle kord puupaljas. Tartust talweks teenistust leida ei lootnud, igatahes mitte niisugust, millest oleks wõinud kahekesi elada.

Nii siis pidime lahkuma — Tema ja mina.

Tema oli noor ja hea, julgete sõstra-silmadega ja muretu meelega. Meil oli kindel nõu, kord abiellu astuda, kui olud pisutki paranewad.

Seniks pidas Ta kõige mõistlikumaks taha Pihkwa kellegi Wene suurkaupmehe perekonda lastekaswatajaks minna. Mina nõutasin enesele wallakirjutaja-abilise koha. Ehk oleks kohti paremaidki saadawal olnud; aga mul pole iial oskust olnud häid kohti saawutada: puudub selleks anne.

Käisime wiimast korda Tähtwere pargis; tagasi tulles istusime käsikäes «Kassi Doomel», tõotasime teineteisele igawest truudust. Järgmisel päewal pidi Ta sõitma: aurikul üle Peipsi.

Läksin Teda saatma ning sõitsin Emajõe suuni ühes. Udendas peent wihma; me õhukesed ülikonnad olid läbi niisked, lõdisesime külmast, surusime endid teineteise wastu ja waikisime.

«Nagu kaks külmanud warblast!» kuulsin kedagi heasüdamlist wanaemandat oma isandale ütlewat.

Jõgi oli raudhall ja kahwatu; taewast ei näinud uduste pilwede taha. Laew liikus aeglaselt, et-

tewaatlikult; mõlemal pool kallastel ulatasid madalad lagedad heinamaad kaugele ja kadusid wihmsegase liniku taha. Oli nii kurb ja igaw; hingepõhjast ihkasid ulualust, peawarju ning sooja.

Wiimaks ilmus Peipsi. Lai, ääretu ja hall. Hall ja tõsine — nagu mure, nagu surm. Pikad lamedad laened weeresid aegamisi üksteise järele, iialgi eelmisi saawutamata; ümberkaudu wajus kallas kaugele ja kadus halli raske weekogu taha. Ainult wäike kadakane poolsaar jäi kogu ilma mannermaast nähtawaks ja ribake liiwast, niisket randa.

Ohk oli jäine. Litsusime seljad wastu laewa korstent, et raasuke sooja saada.

Wiimaks peatas laew. Külmast kanged, tulime maha.

Ümberkaudu oli wesi ning liiw; sadas tugewasti. Teed ei olnud.

Teadsime, kusagil läheduses pidi Warnja küla olema. Sinna olime otsustanud ööseks jääda; hommikul pidi laew edasi minema, järgmisel õhtul mind teine Pihkwa poolt tulles peale wõtma ja koju wiima.

Hakkasime minema. Keset märga liiwa ootas wihma käes weest läikiw hobune, pea norus, ja kaks ennenägemata sõiduriista: kaks lahtist katuseta kasti — wagunit — wärwimata, luitunud laudadest; üks pinkidega, teine ilma. Wiimsesse laoti laewalt kaste ja tündrid, esimene oli reisijate tarbeks. Istuti kannatlikult libedail pinkidel, tõmmati wihmakuubi koomale ning oodati; meil mõlemal polnud wihmawarju ega -kuube. . .

Siis hakkas hobune liikuma: waewaga, raskel sammul, kahte ränka wagunit kitsaid märgi roopaid mööda järele wedades, — mingi niiske tühjuse poole. Mu kõrwal istus wõidunud rüüs preester ja nuuskas aegajalt punasesse rätikusse nina; teisel pool oli Tema. Ta kõrwal tüse Wene naine, kulunud rätikusse mässitud laps kaenlas. Hoidsin külmast kangel käel Ta ümbert kinni; tundsin, kudas weetired kübara serwalt kaeluse wahele jooksid. . . Eel ei paistnud ühtegi hoonet.

Olime ligi pool tundi sõitnud, kui pimedikust

midagi mustama hakkas, mingi ait wôi küün; paar meest tulid wastu, hobune jäi seisma, kraami hakati wagunist maha laduma. Siis rakendati hobune eest.

Seisime keset paljast kôledat wälja; eluhooneid polnud näha. Peipsi kohises tusaselt, hallid laened sulasid märjale kaldale, kajakad karjusid; taewas polnud tähti ega paistnud kusagilt tuld.

Paks naine ja preester hakkasid sügawat liiwa mööda edasi sompima, teised reisijad nende järele. Läksime meiegi.

«Kus Warnja on?» küsis Tema.

«Seal!» kostis Wene naine, käega kauge tühjuse poole tähendades.

«Saab seal uluaiust?»

«Miks ei!..»

Tülpinud jalad wajusid sügawale märja liiwa sisse; teed ei olnud näha.

«On sul külm?» küsisin.

«Ei!» wastas Tema ja naeratas.

Olen Talle tänapäewani tänulik selle naeratuse eest.

Wiimaks hakkasid sinised Wene kiriku tornid paistma, siis paar poolpaljast wihma-tilkes pihelgat, üksikud majad tänawa weeres; algas küla. Wene küla: pikk ja ühetaoline kui uni. Teeseltsilised hakkasid ükshaawal kaduma. Me ei teadnud, kuhu minna.

«Sinna wôite ööseks jääda!» näitas preester: «seal on wôôrastemaja!»

Siis kadus temagi uttu.

«Wôôrastemaja» oli lihtne kôrts. Meile anti puhkepaigaks suur tühi tuba roosa-punaseks wärwitud seintega ja kahe kitsa kôwa sängiga. Nurgas oli puutünnis mingi laialeheline kôrge toalill; keset pôrandat linata laud. Selle peale toodi warsti huugaw teemasin. Missugune ônn — roheliseks roostetanud ja paiguti môlki löödud samowari huugamist ja suminat kuulata, kui läbi-märg ja külmanud oled!..

Jôime, jôime kuuma teed, sôime wahel ning jôime jälle. Soendasime angunud sôrmi tulise klaasi

ümber, sulatasime külmanud südamed jälle elurôômsaks. . . Jôime aurawat wedelikku, naeratasime môtteta-ônnelikult; teemasin laulis. . . Ei olnud enam ühtegi soowi.

Öö otsa kohises Peipsi taga akna; ta weed ulatasid peaaegu seinani. Tuul wingus wäljas ja kajakad kisendasid. Istusime käsikäes ahtakese sängi serwal ja kônelesime tulewikust: aasta pärast, kui meil raha on, kui me rikkad oleme, kui enam lahkumist pole, — missugune ônn siis! . .»

Jutustaja ohkas.

Ônnelikumad pole me iial olnud kui sel ööl!...

Hommikul kell neli pidi laew minema. Taewas oli ikka weel pilwes, aga enam ei sadanud. Riided olid wahepeal tahenenud; jälle rupjasime läbi liiwa, istusime külmast lôdisedes wanas kärisewas «wagunis», meie kôrwal kulunud kuues preester.

Pisarate ja nututa lahkus Tema, mehiselt nagu Ta kôik tegi. Laewa-kruwid hakkasid tiirutama, wahutades taganesid Peipsi wood kitsa keula eest... Ta lehwitas walget rätti, ma keerutasin kübarat. Järjest kaugemale ruttas laew, muutus ikka wäiksemaks. Ei näinud enam lehwitaja nägu; ainult walge rätt wälkus weel — järjest kahwatumalt, järjest kaugemalt. Wôi oli see juba walendaw suitsuwine laewa-korstnast? Oli see ainult helkiw kajakatiib ôhus? . .

Siis kadus seegi. Suur ja lai, tôsine ja kurblik, puhkas Peipsi taga liiwase rand».

1914.

Ando Wilepill.

Kõige ilusamaks järguks enda elus pidas Wilepill karjapoisi-põlwe. Ta oli kolmkümmend wiis aastat wana; oli pärast karjaskäima linnas koolis õppinud, siis maal mitmes kohas koolmeistriks olnud, hiljem wallakirjutaja ametit pidanud, lõpuks kodumaa «suurlinnas» mingisuguses kroonukontoris paiga leidnud, kus ta peategewuseks teejoomine oli ja wahetewahel mõnesugustele «paberitele» oma nime allakirjutamine. Aga unustamata mälestusena pidas ta weel karjapõlwe meeles ja unistas koduküla karjamaa kadakasest mäťastikust.

Koduküla mätastel — mida ta wiieteistkümnendal eluaastal wiimati nägi! — neil mätastel koondus Wilepilli arwates peaaegu kõik, mis ilmas kaunist ja luulelist wõis olla: nende mätaste kohal heljus ta teades heleroosiline, koidukarwa kuma; nende peale mõteldes tundis ta hinges kõige peenemaid keeli helisema hakkawat... Liigutusest wärisewal häälel kõneles ta wedrutawatest, kanarpiku ja walgewiltase jänesheinaga kaetud mätastest, kuiwast männikust nende taga ja kitsast umbjärwest metsa ning soo wahel... Tal tulid pisarad silmi neist rääkides.

Ando waba aeg ei olnud kasin; «töö» kestis waewalt kuus tundi päewas ja seisis pühapäewil täieste. Ja see oli hea, sest Ando terwis oli nõrk ja nõudis ettewaatlikku hoolitsemist.

Juba esimesest nooruspõlwest peale oli Wilepill raskete haiguste all kannatanud. Kõigepealt — kui ta alles linnas koolis käis — tulid teda just lõpueksamite eel «mustad» rõuged katsuma. Kaks nädalat oli ta nende wintsutusel sängis, hoigas ja ootas

surma. Aga surm seekord weel ei tulnud; mingit märki järel jätmata läksid rõuged oma teed. Ainult eksamid jäid tegemata.

Nooremehena põdes Ando kaua tiisikust; käis ümber kui wari, jalutas arsti juurest arsti juurde, kirjutas oma «wiimse tahtmise» surma ootel mitu korda puhtalt ümber ning lõpetas igasugused tulewiku lootused ja kawatsused, — peaasjalikult aga «edasi õppimise», millele sõprade nõuandel wahepeal oli andunud. Tundis ta ju surma eel iga ülearuse jõukulu asjata ja kasutuma olewat. . .

Hiljem jäi Ando kollatõppe, põdes jällegi mitu aega, oli tööwõimetu kõiges peale selle, mis just ülespidamine hädasti nõudis, kõneles kurbmeelselt «elu tühisusest» ja «tühjusest» — ning kirjutas wahepeal soetatud mõrsjale jumalaga-jätte kirja. Siis oli ta mõni aeg suhkruhaiguses, poolteist aastat mingi kardetawas ja kohutawas «teatud» tõwes, mille nime ta kellelegi ei tihanud ütelda; kaks kuud soojastõwes ja pool aastat põdes weresoonte lubjanemist. . .

Praegu ei juhtunud tal mingit iseäralikku häda olema; ainult üleüldine närwinõrkus ja werepuudus tegid muret ja sundisid ettewaatusele.

Huwitus wõõraste keelte wastu oli Wilepilli nõrgem külg. Wene keele õppis ta koolis käies selgeks, hiljem oli ta haiguste waheaegadel mitmele korrale Inglise keele õppusega katset teinud; aga terwise nõtrus — see sundis alati õpitööd pooleli jätma. Nüüd himustas ta Saksa keelega algust teha: kel Inglise keel poolteist tuttaw, sel olewat kerge Saksa keelt ära õppida, oli ta kuulnud.

Nii siis nõutas ta enesele hulga õpperaamatuid, soris raamatukaupluste ja kirjastajate hinnakirju ja raamatukogude nimekirju — ootas ainult kewadet, et tööd alustada, sest külmal ajal töötamine oleks teadagi terwisele halwaste mõjunud. Pealegi waewas õpihimulist südant ränk mure, mis poleks lasknud wabalt tööd teha: Ando ei olnud oma korteriga rahul! . . .

Ses korteris elas ta juba neli aastat. Keegi sõber oli talle selle omalajal soowitanud, — õieti

ei meeldinud see Andole algusest saadik: aga et paremat «järsku» ei môistnud leida, leppis ta «esialgul» sellega. Iga kewadel môtles ta uut hakata otsima, aga polnud seni weel parajat aega leidnud.

Ando asukoht ei olnud ka tôeste kuigi mônus: oli pime ja niiske, hoowist kuuldus kära ja tänawalt wankri-mürin, lähedane parkali-töökoda saatis akna awamisel wastikut läpastawat haisu toad täis... Ohtuti ajalehest korteri-kuulutusi lugedes armastas Ando arutada, kuhu poole oleks kôige parem tulewikus asuda, mitme toaga ja missuguste mônudega tulewane elukoht pidi olema: aknad wastu aeda, toad kôrged ja walged, heledate lilleliste seintega, ahjud hästi sooja andwad, — niisugune pidi uus korter olema ja kôigepealt wagune, et hea oleks ôppida ja m ô t e-l d a !

Nii unistas Ando talweôhtuti; unistuse täitmisele wôis ta muidugi alles kewadel asuda soojaga, et mitte terwisele liiga teha.

Jôulust saadik oli Andol weelgi üks mure. Kord sai ta sôbra poolt noore tütarlapsega tuttawaks, kel tumehallid silmad olid, ruuged siledad juuksed ja wäiksed lohukesed pôskedes. Neiu nimi oli Amanda ja ta meeldis Andole üliwäga. Wallatu saatus juhtis noored inimesed nagu kiuste ikka jälle kokku. Siis jutustas Amanda naljakaid koerustükkide-lugusid koolipôlwest ja naeris sealjuures edewalt. Ando kuulas ja naeratas wahetewahel; hakkas siis omakord lapsepôlwest kônelema: kirjeldas künklist karjamaad, loojaminewat päikest ja krapi kôrinat karielajate kaelas... Ta lôpetas igakord wihas ja pahameeles.

«Nüüd olla sääl turwast lôikama hakatud!...» (Ando oli Tartu poolt pärit ja kôneles sealt-maa murrakut).

«Kuulge!...» kurtis ta, «wôôrad kaugelt tul'd inimesed kaewanuwad ja uuristanuwad kôik soo ära!... Ega's nemad môesta looduse-ilust hoolida ega kedagi... Neile on ükskôik, mis nad näewad», pahandas ta ikka kurjemalt: «muudku teewad aga oma tüüd. Jüstku môned masinad: pane käima, siis käib. Kuulge!...» ta pööras laialt awatud silmade

sügawmusta pilgu otse Amanda osawõtlikku näkku: «ütelge Teie, — kas nisuke tüüloom wõib ühte nähtust maa peal tundelikult waadata? . . . Neil nagu polekski hinge sehes», arutas ta murelikult: «mis nemad ka wõewad aru saada wõi. . .»

Ando jutt oli enamasti murelik, pikaldane, juurdlew; iga asja uuris ta kui rasket lahendamata küsimust. Sealfuures oli ta pilk pinew ja püüdis nagu nägemata müüridest läbi tungida. Ta kandis laiade mustade weertega näpitsprilli, — see tegi silmad weel sügawamaks; must,as-sinakate koobastena mõjusid nad endi liia tõsidusega wahel otse hirmutawalt.

«Ei tia, — mulle tuletawad nisukesed inimesed ikka nagu mõnda eluta asja meele. . .» juurdles ta tumedal, kõlatul häälel: «Mis teie arwate:...»

«Jah, aga niisugused peawad turbalõikajad olema!» wastas Amanda nõutumalt; muud ei mõistnud ta oma tütarlapse-kohtluses ütelda.

«Piawat! . . .» nurises Ando põlglikult ning waikis, mõttesse wajudes.

«Kuulge! . . .» hüüdis ta siis korraga tumedal häälel: «Kas Teie's wõite niisugustele kaasa tunda, kis ainult tüüd tiiwad? Mudku igawesti tüü piale mõtlewad? Neid ei liiguta ükski asi», arutas ta edasi: «nad ei ole ikka inimesteks nagu loodud».

»Kes teab», arwas Amanda: «Teie teete ju kah tööd, aga siiski. . .»

«Mina! Mh! . . .» Ses hüüdes kuuldus, kui palju enamaks Ando Wilepill ennast salaja pidas kõigist põlatud masinaist inimeste näol.

«Mina», hakkas ta seletama: «mina tiin tüüd nii pallu ku' elamisest tarwis!»

Ta käed liikusid lõdwalt; liigutusi tehes ei raatsinud ta küünarnukke keha küljest lahutada nagu kartes kaenlast midagi maha kukkuwat; sõrmed jäid poolkõweras pihku nagu peaks rusikaid awades sealt mingi warandus wälja pudenema.

«Te arwate, et sii mul mõni lõbu on — sii tüü?» nõudis ta nohisedes: «Istu sial kontoris ja kirjuta sada kõrd päewas oma nime — sii mõni amet! . . . Piaski ära minema siit linnast, kohegi

looduse sülle, kos wabalt wõiss elada! Siin ole nigu mõni ori!...»

Ando hääles oli nii palju walu ja pahast nurinat, et neiu Amanda katsus teist juttu teha.

Aga weel kaua tundis Ando säärastel kordadel rahutust ja wiha südames liikuwat; õhtul sängi heites ei saanud siis tükil ajal uinuda ja ööselgi oli hing rahutu.

Amandas arwas Wilepill seltsilise leidnud olewat, kelle kuuldes wõis keelmata kõiki mõtteid arutada, mis teda pikkadel talwe-õhtupoolikutel käisid kiusamas.

Ta kõneles enamasti pikaldaselt ja tõsiselt, aegajalt õhates ja rängalt hinge tõmmates. Kui suured üleüldised mured muretsetud, rääkis ta heameelega enda igapäistest wähemaist muredest; kewade lähenemisel iseäranis korteri otsimise tarwidusest.

See wajadus rõhus kui luupainaja ta rahuarmastajat hinge, kahandas söögiisu ega lasknud peale lõunat puhata. Pealelõunane uinak oli seni Wilepilli armsamaks lõbuks olnud: nii mõnus oli tunda laiska wäsimust liikmeid waldawat, sängi heites silmi raskeks minewat ja pikkamööda kinni wajuwat, kuna läbi une weel köögist ema talitusekõlin kuuldus ning järjest waiksemaks raugew kära wäljast tänawalt... Nüüd kewadel polnud uinumine enam nõnda kerge: niipea kui silmad hakkasid kinni minema, tuli korteri otsimine meelde ja peletas rammestuse liikmeist ning une silmist.

Ajalehti lugedes waatas Ando salahirmuga kuulutusteküljelt, kuspool linnas juba tühje korterid saada oli; seni oli kuulutusi wähe — aga kui pea ei wõinud suwe algul arw rohkeneda!...

Ometi oli otsimine ja käimine just nüüd ütlemata wastik; nii palju oli mõtelda, — nii heameelega oleks aina waikses rahus unistanud, ette kujutades neitsi Amanda sinakaid silmi ja ruugejuukselist pead. Selle asemel hakata poriseid tänawaid mööda ümber jooksma, ülbete majaperemeestega korteri hindade pärast kauplema; siis kõiki kolimise-eelseid ja -pealseid waewu kannatama — h-õh-õu....

ohkas Ando hingepôhjast: oli see kôik üleüldse tarwilik? . . . Pea hakkas walutama selle peale môteldeski! —

Wahepeal edenes tutwus Amandaga ja maa peal wôttis kewade wôimust. Päike helendas taewas nagu emalik lahke nägu, ilmad läksid soojaks ja linna taga haljendasid heinamaad.

«Mis herra Wilcpill tulewal pühapäewal teeb?» küsis Amanda wahel jutu sees; küsis järjest sagedamine.

«Pühapäewal puhkan,» wastas Ando.

Amanda naeratas ja päris edasi:

«Kudawiisi Te puhkate?»

Wastust otsides kujunesid Wilepilli meelde armsad pühapäewad, mis nii pikad ja mônusad olid kodus mööda saata, süües, magades ja môteldes ilusate kaugete asjade peale. Hommikupoole enamasti luges ta woodis pikutades lehte; siis kutsus ema sööma; pehmed kingad jalas, istus ta lauda, sôi palju ja pikkamisi; siis uinus paar tundi pärast sööki, unistas ja môlgutas môtteid ilmaasjade üle sängis waiba all soojas; siis sôi ôhtust ja läks magama . . . Pühapäewad olid paremateks päewadeks Ando elus.

«Kudas siis Teie puhkust piate?» küsis ta wastuse asemel Amandalt.

«Ah! Talwel käin liuwäljal, pidudel ja teatris — ja suwel, siis on nii ilus mööda metsi luusida. Kas Teie metsas käia armastate?»

«Mh! Missuguses metsas?» wiskas Ando: «Niid siin môned metsad wôi asjad!» hüüdis ta pôlastusega käsi laotades.

»Mis neil metsadel wiga?» kohmetas Amanda.

Wilepilli silmad muutusid suureks ja kurwaks.

«Metsad,» seletas ta: «ôiged metsad on kümneid wersti suured . . . Kos kôrged kuused kaswawad, kased . . . haawad . . . Kos rähn toksib, linnud laulawad ja . . . jänes jooseb ja . . . Aga siin! H-ôô! Mul on neis linnaweersetes metsades igaw olla, — sial pole muud ku' liiw ja puudealune pudelitükka täis. Werista käed ära! . . .»

«Meie metsades on aga siiski kah ilus olla!» punnis Amanda.

«Kuulge! . . . Kas tiate, kui mina peass metsa minema, ma lähess senna, kos loodus alles waba on! Senna, kos wiil suurepärast luulet on! . . . Lähess senna, kos ma täiesti üksi saass olla, — oi sial oless ma omaette, teess wahel tule üles . . . magass üüsel puude all sambla sehes . . . pääwal pikutass. . .»

«Linnainimene seda ei saa», jonnis Amanda: need suured metsad on liiga kaugel».

«Mh! Siis ei lähe ma üleüldse kohegi, ku' seda ei saa, mis ma tahass! Linna lähedane mets pole kellegi mets! . . .»

«Kas Te Nõmmel olete käinud?» küsis Amanda.

«Ei ole. Ega lähe ka.»

«Aga Pirital? Ah, teate: seal on nii ilus: kõrge jõekallas ja ilusad heinamaad teisel pool! Kägu kukub ja . . . Minewa aasta käisime seal iga pühapäew, tantsisime . . . Poisid mängisid pilli, — kangesti ilus oli!»

Wilepill naeris põlgawalt:

«Minul ei ole sii kõik midagi! Sii pole enam puhas loodus, sii kõik on juba inimestel ära rikutud!»

Kui Amanda sellepeale tükk aega oli waikinud, hakkas Wilepill — nagu tasuks haawade eest, mis ta oma karmusega teisele löönud — uue hooga kõnelema:

«Teate, neiu Amanda! Ma tunnen, et mina üleüldse ei kõlbagi linnas elama. . .»

Ta kõneles pikkamisi ja õpetawalt nagu koolmeister:

«Sii kõik ei huwita mind põrmugi siin — sii ümbrus ja niid inimesed. Sii on kõik mulle liig igaw . . . Tiate, ma tahass kohegi Ahwrikasse minna, — sial oless alles mu pärismaa! Sial palmide all, metsiku looduse sehes, sial tahass elada. Pikutas sial muudku, mõtless . . . H — ööö! . . Kui ma laps olin, siis lugesin raamatutest kõiksugu looduse kirjeldusi ja reisijutte Ameerikast ja Ahwrikast; ja kui siis kodumetsas olin, siis kujutasin omale seda kõik ette ja mõtelsin, et niid künkad nüid ja sii mets ja kõik sii ümbrus ja järw — et sii oli põlise metsa

maastik! . . . Kujutasin ennast mõne metsareisija olema . . . Mõne pühwli-küti . . . (Ando naeratas häbelikult:) Wõi wägewa sõjamehe wõi . . .»

Waikides ja uudishimulikselt kuulas Amanda. Tahtmata tundis ta aukartust kõneleja wastu, kel nii suured igatsused olnud. Wilepill rääkis:

«Ahwrika! . . Sõidass kaamelite sellas läbi kõrweliiwa. . . Ohtal jõwwass kohegi palmide alla, teess tule üles, ehitass telgi, laotass kuiwe oksi külle alla ja heidass magama . . . Mis mul sial wiga oless elada?»

«Aga kui lõwi tuleb?» ehmatas Amanda.

«H — õõ u! . . Seda toredam!» hüüdis Ando: «Siis tuless hirmus wõitlus, — wõib olla saass ma surma,» lisas ta kurbtõsiselt juurde: «Mis mu kiratsemisest siingi on? Sii oless omete õige mehesurm. Aga siin — mis must siin ikke saab? Mitte midagi! . . .»

Kui ilmad järjest soojemaks ja puud haljamaks läksid, ei suutnud Wilepill wiimaks Amanda pealekäimisele wastu panna; ühel pühapäewahommikul mindi seltsis Piritale. Amanda oli õnnelik ja kergejalgne kui kitsetall, jooksis wallatades põõsa juurest põõsa ja puhma juurest puhma juurde, näitas, kiitis ja lobises wahetpidamata.

Ando oli tuim ja nukker. Ta ei ütelnud midagi; aga silmist paistis rahulolematus ja tüdimus.

»Istume!» pani ta warsti ette: «puhkame!»

Sügawalt ohates lasi ta enese männi warju maha ning heitis küljeli. Amanda punus nobedate näppude wahel mustika-wartest ja kewadlilledest pärga...

«Tuhandete aastate eest mässas meri siin kohal!» tähendas Ando haua-häälel: «Ei olnud inimest ega looma maa pial . . . Tühi ja kole kõik! . .»

Amanda waatas üles; ei mõistnud midagi niisama tarka wastata.

«Mis määratu jõud sii küll piass olema,» ütles Ando mõne aja pärast: «mis ühe hoobiga suudass selle suure männi maha lüüa. . .»

Siis jäi ta jällegi wait.

«Te peaksite luuletajaks wõi kirjanikuks hakka-

ma,» tähendas Amanda: «Teil on alati nii imelikud mõtted.»

«Oh-hõu! . . .» ohkas Ando: «ei minust saa midagi. Ma oless ehk hakanud ka, aga terwis on nõrk, ei lase . . . Ei maksa katsugi.»

Korteri otsimine edenes wisalt. Rohkem kui kunagi enne oli Andol mõtlemist; kõnelemised Amandaga jätsid sügawad jäljed hingesse, tõsiselt ja pikalt kaalus ta tütarlapse iseloomu, arwustas teda jõudumööda ja tundis imelist südamewalu ta peale mõteldes. Oleks õigem olnud põgeneda selle rahutusteailika lähedusest, mis meeled ärewaks ja hinge haigeks tegi; aga mingi salajõud kiskus teda ikka jälle Amanda poole. Saksa keele õppimist ja muid elumuresid unustades otsis ta kokkusaamisi ruugejuukselise neiuga, kelle hallsinakad silmad nii lapselikult lõbuihkajad olid.

Kord õhtul linnapuiestikus kõndides kõneles Wilepill umbkaudu oma uutest igatsustest ja waiksematest südamesoowidest:

«Kohegi kaugele tahass minna, kos inimeisi ei oless . . . Ainult tähed paistassid taewas ja puudeoksad liigussiwad nii tasa — nigu praegu . . .»

Ando silmad awanesid laialt, hääl wärises; sügawalt hinge tõmmates jäi ta wait.

«Kas te Ahwrikasse enam ei taha minna?» küsis Amanda kawalalt.

«Oõh! . . Ahwrikasse? . . Teate, — sinna ma wist lõpust pian ikke minemagi! Ma olen alati nagu tunnud, et ma ikke kodumaale õigesse surma ei sure; koskil Ahwrika liiwades — sial mu haud on . . . Kõrgete palmide all, — kos kõik lõwid ja tiigrid möirawad ja . . .»

«Tahate's juba surema hakata!» nõudis Amanna naerunäol.

«Eh! Ega sest elustki midagi ikka ei saa! . . Tulise hobese sellas läbi kõrwe kihutada, püss õlal ja laia weerega kaabu pias — sii oless elu! . . Sii oless tore!» arutas Ando: «siis maksass elada. Wõi läbi põliste metsade tungida, kirwes käes . . . Aga nisukest põlwe ei saa mina maapial kätte! Ja mis muudki õnne ma saan? Midagi ei saa . . .»

«Miks mitte?»

«Miks! . .» Ando lõi wäsinult käega: «ei saa jo keagi seda kätte, mis just tahass . . .»

Ta hakkas korraga mõrudalt naerma:

«Ela aga surmani siin linnas — pimedas ja ummusses, mõnes niiskes ja seenetanud majalõksis — nagu sunnitüüline! Sii Ahwrika wabadus — ega sii minu jaost loodud ole . . . Üksinda ole ka nagu ronk! . . õ — hõõ — h! . .»

Aegamööda oli Ando unistuste sisu teise kuju omandanud: Ahwrika liiwad ununesid ja silmi ette kujunes sagedasti wäike mõnus koduke kahe pehme tugitooliga, ümmarguse sohwalaua ja kõrge kummutiga. Seintel suur peegel, seinakell, poleeritud raamides ilusad pildid, põrandal kirju waip . . . Teises toas lai walge woodi, woodi weere all kaks paari pehmeid sooje kingi: teised teiste kõrwal päris wäiksed; akna ees walged kardinad . . .

Nõnda unistas ta nüüd. Ja ühel pealelõunal pani ta riidesse, wõttis woorimehe ning sõitis wälja tühje korterid waatama.

Esimesest majast, kus walge sedel aknal, astus ta kaheldes mööda: ehk leidub edaspidi paremaid. Teise maja aknast waatas ta sisse: kaunis kena korter, — aga wistist liiga kallis, ei maksnud minna küsimagi. Kolmandas kohas astus ta hoowi, köhatas, waatas natuke ja läks jälle ära: peremeest wist polnud kodus. . .

Neljandas paigas oli tüse wanainimene uksel, nägi Andot juba eemalt ja hakkas ruttu rääkima:

«Herrad wist otsiwad korterit? . . . Jah, meil on saada küll: ilus puhas ja kõik, teisel korral, wesi ka ülewal ja . . . Eks tulge waadake! Ei lähe herradel kallis maksma ega! . . Naabrid kõik head rahulised inimesed ja. . . Tulge aga siit üles: natuke pime on, aga . . . Ega herradel lapsi ole? — Kus nüüd: herrad alles noored! Lastega inimesi me ei wõta. . .»

Ando oli nagu uimane; ei mäletanud isegi, kudas ta wiimaks trepist jälle alla ja uulitsale sai. Kõrwus kuuldus kaua weel pahandatud wanaeide kõwa sõnelemine. . . Poolhaigena jõudis Ando õh-

tul koju. Paar nädalat sai tal sest õnnetumast käigust jutustada: ta oli kui mees, kes pika reisu teinud.

Siis katsus ta weel kord õnne: Amanda oli ju nii ilus, nii hea, nii tark. . .

Aga majaperemehed olid kurjad. Kolmat korda Ando enam ei läinud, — ta oli wäsinud ja haige . . . ja kes teab . . . Kes teab . . . Endiste ilusate piltide asemel kujunesid meeles uued: abieluliste kodused riiud ja tülid, laste kära ja nutt, raha-puudus, naise pisarad. . .

Ühel ilusal pühapäewal jättis ta määratud kohtamisele minemata. Amanda kiri jäi wastamata. . .

Sügisel asus Ando ikka endises majas poolpimedas ja niiskes urkas, unistas peale söömist woodis lamedes Afrika põlistest metsadest ja maitses pühapäiwiti magusat une-rahu. Saksakeel jäi õppimata: Ando leidis endal uue haiguse, mis rahu ja puhkust nõudis. Noortest neidudest hoidis ta hoolega eemale.

V. 1914.

Pipin Pisikene.

Meie tütarlapsed kutsusime teda Pipin Pisikeseks, enamasti lihtsalt Pipiniks.

Ta õige nimi oli Emanuel Karl Weering; ta oli meie gümnaasiumi keemia-õpetajaks.

Ta oli madal ja paks, meist kõigist hulga lühem ja tuletas neid piparkoogi-mehekesi meelde, mis turul jõulu eel müüakse, mõni penn tükk. Ta oli just samasugune lai ning lame, suure ja pundunud peaga, laest weidi lossi litsutud; käed-jalad rippusid lodewalt keha küljes.

Pealagi oli tal paljas, otsaesine tömp, walkjad wurrud alati puretud; lõtwade wärwita wurrude pärast kutsusime teda wahel ka «hülgeks». Tal oli tõepoolest hülgega sarnadust; ainult hülgesilmad on wast ilusamad, Pipini silmad olid kollakas-pruunid ja läikiwad, — tuletasid midagi raswast ning ilget meelde.

Ta sinine kuub oli õlgadest kitsas, ülemine nööp ripnes lohakalt. Pipinil oli kombeks ärewail silmapilkudel nööpi katkuda ja näpu wahel weeretada: esite pikkamööda, siis järjest kiiremalt, kiiremalt.

Iga lause algul köhatas ta õredalt kõrge, peenikese kana-häälega.

«Kh-kh-öö . . . preilid . . . Palun tähele panna... Kh-kh-ööö. . .»

Nii alustas ta oma esimest õpitundi —, ja sellest silmapilgust oli ta meile kõigile wastik.

Ta kõne oli pude ning tükeldatud, seisis üksikuist katkenud lausejagudest koos. Wahetpidamata kostis jutu sekka õre ja piiksuw: «kh-kh-öö». Ta jutt oli nagu mõraga kella hääl.

Waewalt sai tund lõppeda, kui wihaselt osatama hakkasime — enne weel, kui ta jõudis klassist lahkuda: «kh-kh-ôô . . . preilid . . .palun waikust...» Tema tegi nagu ei kuuleks ta, sest ta kartis meid; aga kollased silmad läikisid tigedalt nagu wäiksed libedad wihased loomakesed puuris.

Teistel õpetajatel — ka kõige halwemailgi — leidus alati poolehoidjaid; ainult Pipini ei sallinud keegi. Sest peale kõige - muu oli ta kasimatu ja must: paljas pealagi läikis nilbelt, käed olid pesemata, sõrmed tindised, küüned harimata, kuub tolmunud ja kriidi-plekke täis, saapad wiksimata. Enamasti oli tal musta pesu lõhn küljes. See tegi ta meile tütarlastele jäledaks. Olime nii noored, et ei suutnud sellesarnast andeks anda, weel wähem ta poissmehe-wiletsusele kaasa tunda.

Lõpuks oli Pipin weel arg, ja see tegi ta me silmis naeruwääriliseks. Ta kartis iga kõbinat, tuksatas kohkudes iga ukse-paugatuse puhul; kahwatas, kui mõni raamat maha kukkus wõi aken kõlinal kinni tõmmati. Tarwitasime seda nõrkust, et teda narrida; waewasime teda järeljätmata igasuguste ootamata mürinate ja kolinatega.

Iseäraliseks ristiks olid talle keemia-katsed: ta armastas ilmsüütaid, millede juures «plahwatusi» ega ootamata tagajärgi polnud karta, tundis nähtawat headmeelt ning uhkust nendega esinedes; seda enam wihkas ta neid, kus waenulised ained susinal ja wihinal eri-loomuomadusi awaldasid wõi paukudes uuteks ühendusteks liitusid. Tal oli alaline hirm tule ja «plahwatuste» ees.

Jutustaja teadmata liikus põlgav naeratus ta huultel ja silmis peegeldus endine, aastate jooksul ununematu koolitüdruku-pilge õpetaja üle, kellest lugu ei peeta. Weidi wilkamalt kõneles ta edasi:

Koolipoistest-wendade käest saime õpetusi, kuda sarnaseid «plahwatusi» toime panna ja kohutasime nendega Pipini järeljätamata. Kui jälle mingi segu ta käes äkitselt suitsema lõi, kärgatas, paukudes katse-anuma kaane lakke paiskas, — siis oli Pipin ühe

hüppega klassitoast wäljas. Kahwatu nagu laudsein, lõdises ta wööruses, lõug rippus jõuetult, silmad läksid niiskeks, käed wärisesid . . . Kaua pidi siis teda palutama, et ta õpituppa tagasi tuleks, enne kui ta julges tulla.

Niisugune oli Pipin. Juhtumisi elas ta just minu kostiwanemate maja kõrwal; ainult madal kiwimüür ja ühe põõsastik meie pool müüri lahutasid awarat hoowi suurest aiast naabri-maja taga. To maja oli kellegi wana lese päralt, ning lesel oli tütar, — suur, sirge, täidlane tüdruk. Ta wõis umbes aasta kahekümne wiie wõi kolmekümnene olla; uhke, ligipääsemata näoga, tumedate mustlase-juustega, mustjate sügawate silmadega, mis ajuti wõikalt särasid, — nii awaldas ta wõõrapärast, erutawat mõju. Ta tuletas mingit salalikku, kirjut looma meelde: ukutawat ning ilusat. Ainult wäga harwa hiilgasid ta silmad; enamasti oli waade kalk ja rahulik, nii rahulik — üksluine, et hirm hakkas, nähes pilku enda poole pöörduwat,— kuigi teadsid, et ta läbi tihke lehestiku ei wõinud waritsejaid märgata.

Minul oli tol ajal lähedane sõbranna, sama klassi õpilane kui minagi ning mu wanune. See tuli sagedasti minu poole; siis istusime enamasti hoowis müüri juures põõsaste warjus ning wahtisime naabriaeda. Meid huwitas ja paelas mustapeaga saladuslik tüdruk müüri taga; waatlesime teda hinge kinni pidades, kui ta tundide kaupa sama teed mööda siiasinna jalutas, pilk kuhugi kaugele pöördud, ehk liikumata paigal istus: küünalsirgelt, käed rüppes, pea püsti ja tumedad silmad poolkinni.

Me mõlemad andsime talle nimeks «Amarik».Midagi öiselt-ämarat oli kogu ta olemuses.

Wahel ilmus ta aeda imetaolistes kirewais ülikondades, jäme wanamoodi kuldkett kaelas ning paljaja jalu. Enamasti kandis ta aga lihtsaid ühewärwilisi riideid. Sõrmest ei lahkunud iial sile, kitsas wõru. Naabrite teada polnud neiu waimult täitsa terwe.

Meie mõlemad uskusime kindlasti, tal olewat kusagil merede wõi maade taga kauge kallim, keda ta igatseb, luuletasime pikki keerulisi lugusid sest armastawast kangelasest, kelle koju-tulekut me sama

ägeda kannatamatusega ootasime, kui meie arwates aia-tagune igatseja.

Ühel suisel pealelõunal nägime naabri-aias Pipini kõndiwat. Ta jalutas aeglaselt. Ennast hoolega warjates, kuid Amarikku silmist laskmata, hiilis ta ettewaatlikult samu radu; peatas, kui arwas teist seisatama jääwat ja tegi käies kohmakaid hülgeliigutusi. Näost oli ta kui seletatud; õndsalt-hiilgawa lõusti all näis lai nägu tawalikust weel wastikum.
Seni polnud meile meeldegi tulnud, et ka Pipin seal naabrimajas elas: huwitas ju meid üksi öiseltnukker Amarik. Pipini polnud ka waremalt kunagi weel aias nähtud. Nüüd hakkas ta seal warsti iga päew käima, — ikka samal ajal, mil Amarik tuli, ning alati ennast hoolega tema eest warjates, kaugelt nagu koer wargsi ta järele luurates.
Kord jäi ta kauemaks aeda. Kui Amarik ära oli läinud, langes Pipin masajalt maha põlwili, silitas jälgi, mis Amariku saapakontsad järele jätnud, ja naeratas... Seda naeratust! Wabisesime läilusest, naerataja ihar-õnnelist nägu nähes, ega julenud kaua pärast seda teineteisele otsa waadata. Esimest korda häbenesime sala wahtimist aia taga.
Siiski, — nüüd teadsime: Pipin armastas Amarikku. Ent kumbki meist ei tihanud sellest kõneleda; ainult weel sagedamini hakkas sõbranna mu pool käima, weel pikemat aega wiibisime müüri warjus, wõõrasse aeda piiludes.
Pipin näis aegamööda julgust koguwat. Kord astus ta köhatades warjust wälja Amarikule wastu:
«Kh-kh-ôô...» algas ta: «Wabandage, preili! Kh-kh-ôôô... Tohin ma Teile ennast... kh-kh... seltsiliseks pakkuda?...»
Amarik waatas küsija otsa pilguga, mille all ta kössi ja küüru wajus.
«Kes te olete?» küsis ta külmalt kui raud.
«Mina? Kh-kh-ôô... Emanuel Karl Weering (Pipin kummardas), selle maja elanik... kh-kh... õpetaja... Teie alandlik austaja,» lisas ta juurde ja naeratas abitult: «kh-kh-ôôô...»

Ses naeratuses oli koera-alandus ja koera-häbematus.

«Jätke mind üksi-!» käskis Amarik, ümber waatamata edasi minnes.

Pipin tômbas sônalausumata turja wimma ja kadus.

Kuid sest saadik ei lasknud ta päewagi mööda, ilma ennast Amarikule meelde tuletamata. Ootamata ilmus ta, tere:as ning läks jälle . . . Kôditawa uudishimu pônewus ei lasknud meid müüritaguseid enam ööseti magada. Ootasime lôppu.

Uks kord haaras Pipin Amariku käe ning sundis teda seisatama.

«Kuulake mind!» palus ta: «kh-kh . . . kuulake mind! Ma ei saa enam rahu . . . h-kh-öö . . . ei saa hinge rahu . . . Halastage! Heitke armu . . . Ainult üks pilk . . . kh-kh . . . üks sôna! . .» kogeles ta.

Pôlastawa liigutusega tômbas neiu käe ta pihust.

«Jätke mind üksi,» ütles ta, häält kôrgendamata, külm-ükskôikselt nagu koerale.

»Te peate mind kuulama . . .» kogeles Pipin: «ma ei wôi . . . Ma armastan teid . . . kh-kh . . .»

Amarik hakkas laginal naerma.

«Teie!» naeris ta: «Teie! . . Kas teil häbi pole! . . Teie!» kordas ta: «Waadake ometi kord peeglisse! T e i e julgete armastada!»

«Mina . . . Kh-kh-öö . . . Te teotate mind, p[illegible] te haawate mind! . . . Mina . . . kh-kh . . .» kähistas Pipin.

Amarik naeris weelgi.

«Ma armastan teid siiski!» hüüdis Pipin korraga; wäledusega, mida temalt poleks oodanud, haaras ta Amariku kaenlasse ning suudles teda mitu korda.

Tarretanult, waewalt hingates istusime müüri taga.

Järgmisel silmapilgul kôlas ere laks ja taarudes kahmas Pipin lähemast pingist kinni; Amarik andis weel teise hoobi, — ta oli Pipinist hulga suurem ja kindlasti tugewam: Pipin tuikus ja kukkus raskelt pôlwili.

«Seda saate kahetsema», kähises ta: «Seda . . . saate kahetsema . . . kh-kh-ôô. . .»

Amarik oli ammu läinud. Raskepäraselt koperdades ajas Pipin ennast maast üles.

Järgmisel hommikul leiti ta pärna oksalt kôlkumast, kuhu ta ennast musta käteräti külge oli poonud. See oli ta kättemaks; punnis hülge silmad waatasid otse Amariku aknasse.

1915.

Lahutus.

Proua pastor Maisemaa pool joodi kohwi; kõneks oli wäga erutaw lugu.

«Seni on see muidugi alles saladus», kinnitas proua: «ja peab esialgul weel saladuseks jääma. Aga ma wõin tõendada, et see kindlasti tõsi on. . .»

«Ei tahtnud seda esmalt uskudagi», rääkis proua Maisemaa edasi: «olin otse põrutawalt üllatatud, kui mu armas abikaasa sellest eile õhtul kõneles. Ah, mõtelge ise: pärast wiieteistkümne aastast abielu lahku minna, — ons see wõimalik? . . .»

«Kellest on jutt?» küsis preili A. kärsitult.

«Wõi abielulahutus!» ei suutnud proua B. toibuda.

Perenaine heitis maanitsewa pilgu ennatu preili poole ning wõttis jälle sõna:

«Jah, abielulahutus! Jutt on prowisor Ehast».

«Uskumata!» kohkusid kuulajad: «Ei wõi olla: nii meeldiwad, mõistlikud inimesed. . .»

«Eks ole!» pahandas proua Maisemaa: «Ma ütlesin ju: see on otse uskumata! Aga pastor ise kõneles sellest. . .»

Proua waatas musta tanu alt auwääriliselt kuulajate poole:

«See lugu lõikas mulle nii walusalt südamesse!» lõpetas ta.

«Waene proua Eha!» arwas proua B.

«Kumb neist siis süüdi on?» küsis preili D.

«Jah — süüdi olewat õieti mõlemad!»

See oli kõige imestuswäärilisem:

«Mõlemad? Arusaamata!»

«Nad olla jumal paraku mõlemad püha abielu seaduste wastu eksinud. . .»

«O! . . . Oo! . . . Ooo! . . .»
«Ja leppimine on wõimata?»
«Täiesti. Kumbki pool ei anna järele».
«Missugune pahandus!»
«Missugune häbi me seltskonnale!»
«Ja kogudusele!»
«Kahetsusewäärt mees!»
«Onnetu naine!»
«Olgu neile taewas ise armuline!»
«Ja andku neile andeks!»

Prowisor Eha astus omal ajal armastuse pärast abiellu.

Ta kosis kaheksateistkümne aastase Lilli, suurkaupmees Kallase noorema tütre, wallatuma, kogu linna noorte meeste jumaldatud neiu. Pulmad olid suurepärased nagu jõuka mõrsjapaari kohane; abielu algus wiideti Itaalias — Lilli kaaswara wõimaldas seda —; esimese poja ristsed peeti pillawa toredusega.

Ent kahe aastasena suri poeg: õnnetu juhtumise, hoidja ettewaatamatuse tõttu. Nooriku ehmatuse tagajärjel tuli teine laps enneaegselt surnuna ilmale.

Pärast seda oli Lilli kaua põdur, audus kurbmeelseid mõtteid, unistas wahel kloostrisse minekust wõi enesetapmisest: romantilisel ning elutundmata kombel nagu kunagi tema wanune «parema» seltskonna proua. Pikapeale harines ta olukorraga, andus majapidamisele ning näis olewat saatusega leppinud.

Mees oli wiisakas ja korralik, raha pärast polnud majas iial tülitsemisi; ka muidu ei näinud põhjust olewat kodusteks ebakõladeks. Aga pikkamisi imbus kibedus ellu: nagu mürgine põhiwesi puhtasse kaewu.

Lilli oli alles noor ja kaunis, ta wõis meeldida — kuid ainult wõõrsil; kodus ei hoolinud ta endast ega oma wälimusest. Mees ei tundnud sellepärast suuremat huwi ega armastust kodu wastu: tuli sööma ja puhkama ning läks jälle, — kahetsuseta, nagu

ta igatsuseta tulnud. Külmalt ning üksluiselt elati kôrwu.

Päewad weeresid lugemata: ammu enam ei môôdetud aega, sest et aja-wool rôômusid ei toonud, mille najal seda môôta oleks wôinud, ega suuri wapustawaid walusid, mis ta käiku oleksid waheldanud. Ainult tuim wiha ja meelemôrudus kaswasid, pikkamööda ning alatasa. Sônadeta pureti teineteist, kiusati kalkide pilkude, pôlgliku naeruga, hoolimata ükskôiksusega. Teine haawas teist, kus wähegi sai.

Nii kulusid wiisteist aastat käest.

Oli kewad ja kodune kale wimm kahekordselt rôhuw. Igapäew leiti pistwamaid sôjariistu; otsiti järjest uusi kohti, kust saaks walusamalt tabada. Kui ôhtuti koos istuti, siis oldi timukatena teineteist salwamas.

«Seda igawust! . . .» kurtis proua.

«Ja . . . Just lôbus ei ole . . .» aegutas mees.

«Teistel on lôbusam!» hammustas naine.

«Ka meil kummalgi, kui me ühes pole!»

«T- jah!»

«Sa tunnistad selle ôigeks?»

«Wäga!» lôikas naine.

«Sul on siis lôbusam ilma minuta?»

«Sinul wahest mitte ilma minuta?»

Mehe silmis kiilustas wiha.

«Süski; ka minul on lôbusaid tunde . . . olnud, — sinust eemal.»

«So-oh? Kônele ometi kord lähemalt! Jutusta!» torkis proua.

«See huwitab sind?»

Naine aegutas.

«Natuke ikkagi. Ja siis on meil wähemalt kôneainet. . .»

Mida kaugemale wäljas kewad edenes, seda lämmatsawam ôhk oli umbsetes tubades. Ôhtuhiljani paistis päike; ja kui ta wiimaks oli looja läinud, kumas agu taewas kui punane kirg ning kuldas läbi akna koduse igawa harjunud ümbruse nii

helkiwaks, et kogu see wärwide mahedus tolmunud hingedele hirwitawa pilkena tundus.

Kord niisugusel õhtul hakkaski mees kõnelema. Jah, tal olewat tõepoolest ilusaid lõbusaid silmapilke olnud :

«Ta oli noor je ilus», kiitis ta : «heledate juustega . . . mustade kulmudega. . . Tal olid head, sõbralikud silmad. . .»

Kirjeldus oli abitu, kõneleja ruttas edasi, sõnadest saamatust wõita katsudes :

«Ta ei olnud weel kahekümne wiie aastane, kui teda õppisin tundma. Ta polnud iial kuri ega tusane. Ta naeris hea meelega ; ja see kõlas kui puhta allika helin. . .»

«Ah, sul on luuleanuet !» naeris naine põlglikult : «allika helin !»

«Sa ei usu, et allikad helisewad ? . . . Olen seda ise kuulnud : kewadel, kui wesi kõlinal üle kiwikeste jookseb. Ei pruugi luuletaja olla, et seda teada».

«Mina ei teadnud !» pilkas Lilli.

«Riides oli ta alati wäga rõõmsalt», rääkis mees edasi, wahelhüüdest hoolimatalt mööda minnes : «Tal oli üks heleroheline ülikond, see tuletas kaste wärsket heina meelde. Punase lindiga kübar käis sinna juurde. Nagu maguna õis rukki põllul».

«Jumal, kui maitseta ! Oli ta mõni köögitüdruk ?»

«Pühapäiwiti kandis ta walget riiet : sinakate wõi punakate paeltega. Alati oli tal mõni õis wöö wahel».

«Sinu annetatud muidugi ! Wõi kaswatas ta neid ise oma katuskambri aknal-?»

«Oige ! Ta elaski katuskambris. Ta oli waene ! . . . -Aga ilus oli see kamber. Walwakad paberid seintel, walge lina laual. Kummuti peal wärsked lilled. . . Wäike kirju riie põrandal. Ja kitsal woodil walge waip. . . Selle all oli teine, wöödiline».

«Häbemata !» tuksatas naine.

«Palju päiksepaistet oli seal toas».

Mees jäi mõttesse.

«Sa käisid sagedasti seal?» küsis naine wiimaks.

«Nii sagedasti kui sain».

«Ja lõpuks?»

«Kuda: lõpuks?»

«Noh: mis ta'st wiimaks sai? Läks ta mehele wõi?...»

«Mehele? Tema?» imestas teine.

«No jah! Kuhu ta's jäi?»

Mees naeratas.

«Kuhugi. Ta ootab mind».

See oli hoop, mis naise uhkuse üles piitsutas.

«O!... Siis mine ometi! mis sa weel kõheled? Mine sinna! selle õmbleja juurde rohelises kleidis! selle köögitüdruku juurde luulelises katuskambris!... mine!...»

Meeletult nuuksudes põgenes ta magadis-tuppa; uks paugatas wihaselt, kuuldus kukkuwate asjade kõlinat.

Mehe pihtimine ei andnud Lillile enam rahu. Igapäew leidus uusi küsimisi: kas «teine» sinisilmaline olnud wõi mustawerd? kas suur wõi wäike? Kudas ta käinud? Kudas kõnelenud? Kudas naernud? Kas ta tark olnud, paenduw, terawmeelne?

Mees wastas ja wastas. Tal kulus päiwi ning nädalaid kõigi küsimiste wastamiseks. Lõpuks tahtis naine «selle õmbleja» aadressi. Siis jäi mees wait. Seda ei wõivat ta ütelda.

«So! Mitte?...»

«Ei?»

«Aga kui ma nõuan?»

«Siiski mitte».

«Sa pead!»

«Ei!»

«Ei?»

«Ei!»

«Ei!!» Ta naeris järsult ja kaledalt: «Hea-küll, siis mitte. Aga nüüd kuula ka sina m i n u pihtimist. Sa imestad? Ha!... Muidugi!»

Ta hakkas jälle eredalt naerma, pikalt ja piinatult:

«Jah, ka minul on oma «saladus»; ka mul on oma «eralôbu» olnud. Kuule aga! Imesta! . . . Ilus oli ta: musta peaga ja tumedate silmadega; noor ja kuum nagu suine päike. Ja rikas oli ta. Kuninglik rikas. Ta koduks oli uhke loss. Kôrgete akendega, maalitud seintega, peeglitega . . . Teenrid oli tal arwamata hulk. Kallid maiustusi, wiinasid! . . .»

Ta peatas hinge tômmates. Siis kôneles ta kirglikult edasi:

«Me käisime kahekesi merel: tal oli oma laew. Me jalutasime kaugel tema parkides: tal oli oma suwimaja ning auto. See oli nôiduw, joowastaw ônneaeg».

«Ja siis?» küsis mees: «Lôpuks?»

«Lôpuks?» naeris teine: «kas lôpp sind huwitab?»

Siis ütles ta korraga tüdinult:

«Minu lool ei ole labast lôppu. Ta on surnud, hukkunud, kadunud, — minu unistus. Teda ei ole enam. Ta ei tule iialgi tagasi».

Pisarad weeresid silmist koltunud kätele ja rüppe, niisutasid musti riideid, kukkusid pôrandale maha.

Wahe walu lôikas mehe hingest läbi.

«Kunas see oli?» küsis ta.

«Ammu. Sa olid reisul. Mul oli kodus igaw...»

«Sina!» kordas mees abitult: «Sina! . . .»

«Jah, miks ka mitte mina!» uhkelt ajas naine ennast sirgu.

«Olen sinusse alati uskunud», ümises mees.

«Ja mina sinusse!» wastas teine môrudalt.

Nagu kiskjate küüntega rebestas neid walus wiha; kade kurjus pani ööseti sonima. Wäsinult ja roidunutena liikusid nad päiwiti — tigedate warjudena teineteist walwates ning waritsedes.

Lôpuks murdus mehe jôud.

«Teeme kôigele lôpu!» palus ta: «Olgu see piin otsas. Ärgem ajagem teineteist enneaegu hauda».

Ta wôttis kogu süü enese kanda, et aga waba-

neda ja teist wabastada. Nagu kalli kingituse wiis ta naisele lahutuse-tunnistuse.

Siis kônelesid nad uuest elust. Kônelesid rahulikult nagu mitmel aastal polnud teine teisega räägitud.

Enne lôpulikku lahkumist palus mees juba üht süüdi pihtida... Kôik olnud w a l e, tunnistas ta: kôik, mis ta teatud ôhtul enda «eksimisest» jutustas. Iial ei olewat ta ühtki naist lähemalt tundnud peale abikaasa. Ta kônelenud ainult, et teist piinata — ja selle wale abil silmapilgukski ennast uskuma panna, et temagi kord ônnelik olnud.

Naine kuulas esite imestusega; hele puna tôusis ta näkku, siis hakkas ta kôwasti naerma.

«Mis sa naerad?» küsis teine, ootamata wastusest haawatuna.

Naine naeris edasi.

«Ära pahanda», ütles ta wiimaks: «Ka minu tollekordne «pihtimine» oli ju paljas luuletus. Ja et sa sellest juba siis aru ei saanud, — kas see tôepoolest naeruwäärt pole?»

1915.

Rendide Jaagu romaan.

Rendide Jaak oli kolme aasta eest linna tulnud ümariku, laia näoga poiss. Aripäewadel müüs ta turul heeringaid ja soola-räimi, — peremehe wana, wõidunud «tulupi»-tükk seljas, läki-läki peas, säärtega saapad jalas ja nõelutud labakindad käes. Aga pühapäiwiti pani ta poest ostetud palitu selga, «sonimütsi» pähe, «kroom»-nahka, kriuksuga saapad jalga, wõttis jalutuskepi ühte kätte, teise wenelaselt ostetud naela kompwekka ja läks Kristinentali tänawale Mahwalda Lõhmuspuu poole.

Mahwalda elas wanas wiltuwajunud ja halliks-luitunud majas, küüraka katuse all madalas pööningkambris. Katkise ruuduga akna kõrwal oli punakaspruuniks wärwitud laud; selle peal õmbles Mahwalda hommikust õhtuni «sakstele» pesu, palistas peeneid linu ja märkis õrnu taskurätte. Aknal õitsesid kaks kidurat mirti, heljendas lopsakate iihawate lehtedega «kummipuu» ja kiratses apelsiniwõsu, mille weel Mahwalda kadunud ema oli omal ajal istutanud. Seintel rippusid kaks ilusat õlitrüki-pilti kitsastes, mustades raamides, mitu piiblisalmi woodi kohal — muist hõbetähtedega musta papi peale trükitud, muist klaasi peale maalitud — ja salmide all Jaagu näopilt

Mahwalda ootas Jaagu tulekut ja tõttas ust awama, kui kitsal järsul trepil sammusid kuulis. Walwakasroosa willane pluus seljas, helewalge põll ees, seisis ta läwel ning naeratas.

«Ah, juba jälle tood midagi!» tõreles ta, Jaagu käest kompwekka wastu wõttes: «Mis sa muidu kulutad raha . . .»

«Mis kulu see nüüd!» urises Jaak õnnelikult, kis-

kus palitu seljast ja riputas ühes mütsiga ukse kôrwale naela otsa. Siis astus ta käsi ôôrudes tuppa, waatas ümber ja tähendas muheledes:

«Küll ikke sul siin on ilus elada!»

«Mis nüüd ilus wôi . . .» wastas Mahwalda: «Tule istu lauda, joo kohwi, — sul külm wäljast tulles.»

«Ei külm ei ole. Aga eks kohwi joon küll!» arwas Jaak, laua otsas punutud pôhjaga toolil istet wôttes.

Kuna Mahwalda kohwi kuld-weertega, «kabjaga» tassidesse kallas, waatles Jaak ta nägu ja käsi: nägu oli kitsas, pisut kadwatu; aga see just Jaagule meeldiski, — punaseid pakse pôski oli ta maal wiljalt näinud. Iseäranis meeldisid Jaagule Mahwalda juuksed — need olid kudagi kergelt ja kohewalt ümber pea seotud: nais alati, kui peaksid nad järgmisel silmapilgul sootuks lahti argnema, aga lahti nad ei arunenud kunagi. Mahwalda käed olid wäiksed ja walged, pikkade peente sôrmedega ja libedate küüntega; sôrmeotsad olid nôelapistetest koredad, — selles oli Jaagu tundes midagi liigutawat.

«Kas saia tahad wôi leiba?» küsis Mahwalda, kui kohw tassidesse walatud.

Jaak teadis, et saia ainult külalise auks oli muretsetud, ning wastas käega lööes:

«Oh, ma saiast ei hooli — tööinime . . . Anna leiba, küll sa saia sööd ise. — Sina nagu rohkem naisterahwas ja . . . Ega mehel kôlbagi saia süüa!» lôpetas ta, leiwatükki kohwi sisse kastes ja sööma hakates.

«Miks ei kôlba, linnas sööwad kôik herrad saia!» naeris Mahwalde. Naerdes ilmusid talle pisukesed augukesed pôskedesse — nagu nôelaotsaga pistetud tärked, ja silmis hakkasid koldsed sädemed wilkuma: tal olid sôstrapruunid silmad.

«Ega sul enam pea ole walutanud?» küsis Jaak, wiimast märkust tähelpanemata jättes.

«Ei, nii palju ei ole . . . Wist pole kordagi enam walutanud!»

«Eks ma üteld, et ahjust tuleb see peawalu!» rôômustas Jaak: «nii kui ahju ära parandasin, peawalu kohe nagu pühitud. Need majaperemehed ka

ise ei näe ahju parandada!» lisas ta poolpahaselt juurde: «inime jäägu wôi terwisest ilma!..»

Aga tal oli siiski heameel, et tema oli ahju parandanud ja teise terwise päästnud.

«Mis me täna ka teeme?» küsis Mahwalda, kui kohw joodud.

«Ei tea? Kas oleks esite siinsamas,» arwas Jaak: «eks siis näe, — läheks pärastpoole pildi-teatrisse wôi...»

«Marinas» on «Parisi salakoobaste» järg!» tähendas Mahwalda.

«Iltsjoonis» pidi ka üks uus tore mäng olema. Näe: «Wiin ja weri ehk ta armastab, ise kannatab, wali draama kolmes järgus», luges Jaak taskust wôetud punase lehekese pealt: «poiss pistis uulitsal pihku,» tähendas ta seletuseks.

«Utle» Illusjoonis», parandas Mahwalda: «Eks wôl sinna ka minna. Aga ma tahaks «Pariisi salakoobaste» järge näha... «Walwajasse» tahaks kord minna!» ohkas ta järsku: «Tantsida üle mône aja...»

Nukker pilweke wajus ta näole nagu loor.

«Ma ju tantsida ei oska!» kohmas Jaak.

«No jah, sa ei wiitsi ôppida!» Mahwalda hääles kuuldus nurinat: «Ja teistega tantsida ka ei luba».

«Mis sa nüüd jälle sellest... Wôi sa lubaks, et ma teistega pildi-teatrisse läheks wôi kuskile pidule, — ega sinagi lubaks...»

«See on teine asi!»

«Mis ta teine on!.. Tule parem istume, ja ajame môistlikku juttu».

Mahwalda käest kinni hoides istus ta sängi serwale ja tômbas hoiukassa raamatu taskust:

«Näe, eile wiisin jälle wiisr ubla sisse. Poole aasta pärast on kakssada täis ja siis...»

«Sul on jälle kala-hais juures!» wingus Mahwalda jonnakalt.

Jaak ohkas:

«Sa muudkui nurised! Kui inime turul kalu müüb, siis on tal muidugi kala-hais juures, — mis sellest? Peaasi: inime teeb tööd ja teenib raha... Ma wôiks ka ütelda: Sul on näpud puruks turgitud, — kas ma olen seda ilmas öeld?.. Oota, kui mul

kakssada rubla on ja ma wirtspoe wôtan, waat siis. . .»

«Seal hakkad niisama jälle silku ja heeringaid müüma», kiusles Mahwalda: «ega see kala-hais sinust siis ka kuhugi maha jää».

Jaak waikis natuke aega, silitas ettewaatlikult Mahwalda kätt ja küsis nôutalt:

«Mis Sa's tahad? Mis ma pean tegema?»

«Mis Sa ikka teed?» wenitas Mahwalda: «Aga ômblema mina siis enam ei hakka, — ega?»

«No ei. Seda olen ma ju alati üteld».

«Aga mis ma siis päewad otsa tegema hakkan?» küsis Mahwalda ja waatas wallatult naeratades Jaagu silma: «mis? . .»

Jaagu nägu lôi särama selle pilgu all:

«Siis oled perenaine!» ütles ta ruttu: «Kas perenaisel wähe tegemist? . .» Tugewalt surus ta Mahwalda kitsast kätt: «Ja pärastpoole. . .;

Mahwalda pani talle kärmesti käe suu peale:

«Mis sa. . . Ära hakka jälle oma rumalat juttu ajama».

«Pärastpoole tulewad lapsed», lôpetas Jaak aeglaselt: «see pole kellegi rumal jutt. See on wakt ja tôsi».

«Aga seda ei pea mitte ütlema!» waidles Mahwalda: «ja ma ei tahagi lapsi».

«Mis seal nüüd tahta. . . Kuule, mängi ôige natuke», palus Jaak üles tôustes ja woodi-päitselt seinalt gitarri maha wôttes: «Näe, pael teisel kaelas üsna ära tolmunud, — pôle wist ammu enam kätte wôt.»

«Ega ole aega saanud. No mis ma siis mängin?» küsis Mahwalda, keeli pônksutades ja kruwisid käänates: «Häälest üsna ära läinud . . .» pomises ta: «Ma panen Itaalia stimmungisse?»

«Mängi seda kurba, — mäletad? Ma ei tea, mis ta nimi oli, käis wahel nii ruttu ja siis lôpul pikkamisi. . .»

«Murtud süda wôi?»

«Ei, seda, mis sa siis mängisid, kui me ükskord Nômmelt tulime; wihma sadas weel ja. . .»

Mahwalda hakkas mängima ja laulis tasakesti kaasa:

«Ükski ei koo-si mind,
«Surm ka ei wôô-ta mind,
«Oh, kus ma jää-en? . .»

«See wôi?» küsis ta.

«Ei wist. Aga mängi edasi. See ka ilus kurb».

«Teised kôik puul-mad teind,
«Mind pole üüks-ki näind,
«Oh, kus ma jää-en?»

laulis Mahwalda, sônu pikalt ning ärdalt wenitades.

Siis mängis ta «Mustlase polkat», «Tangot» ja «Waese-lapse nutulaulu».

Jaak kuulas ja ôhkas wahel sügawalt. Aknast hakkas pealelôunase päikese kuma sisse paistma.

Nädalast nädalasse, kuust kuusse käis Jaak iga pühapäew Mahwalda pool, wiis neiule naela kompwekka, jôi kohwi, unistas würtspoest ja kuulas gitarri-mängu. Siis lagunes pööningkambri ahi sootumaks ära ning Mahwalda asus uude korterisse. See oli kesklinna lähemal, suures tänawas päratu kiwimaja keldris pooleni maa all.

Samas majas elas hôbenööpide ja läikiwate ôlglappidega postiametnik; tal oli rôôsk roosiline nägu, walkjad, hoolega lôigatud juuksed, weereta prillid ja siidpehmed siledad käed. Ta suitsetas «Jaawa» paberosse ja tarwitas odawat lôhnaôli; alati oli tal walge paberkrae kaelas ja must kitsas lips. Hoowis Mahwaldast mööda minnes kergitas ta tärniga ametnikumütsi.

Hiljem tuli ta Mahwalda tuppa — see oli puhas ja kaunis walge, aknal ôitsesid mirdid ja seintel rippusid kaks ôlitrükipilti — ning tôi tööd: môned linad ja käterätikud olid palistada. Paari päewa pärast tuli ta tööle järele, — see polnud weel walmis. Siis tuli ta uuesti ja tôi weel midagi ômmelda. . . Tehti juttu ühest ja teisest; ametnik kiitis Mahwalda tuba ja küsis, kelle pilt see woodi kohal olewat.

«Ah, niisama», wastas Mahwalda ruttu: «On üks — sugulane . . . maalt. . .»

Kui ametnik jälle tuli, tôi ta tantsuôhtu piletid ühes: «Ega neiu Lôhmuspuu pahaks pane?» küsis ta.

«Tänan!» naeratas Mahwalda: «mis seal pahaks panna? Aga Te teete enestele ilmaaegu minu pärast kulu. . .»

«Tühi asi! Nii kauni neiu meeleheaks wôiks enamgi teha!» wastas ametnik.

Mahwalda pôskedele ilmusid augukesed ja silmis hakkasid sädemed wälkuma.

Järgmisel pühapäewal tuli Jaak asjata: Mahwaldat polnud kodus. Nädala pärast oli Mahwalda küll kodus, aga kompwekka wastu wôttes ei lausunud ta sônagi ja kohwi juues wahtis ainult Jaagu ere-rohelist kaelasidet.

«Sa wôiks ka korralikumalt riides käia, kui linnas elad!» sônas ta wiimaks ninakalt.

Jaak kahwatas:

«Mis ma siis. . . Ma ei tea enam midagi puudu olema. . . Kôik on nagu teistelgi. . .» kogeles ta.

Mahwalda kehitas waikides ôlgu.

Järgmisel pühapäewal kurtis ta järjest kalahaisu. Kui Jaak ette pani wälja minna, ütles Mahwalda, et tal pea olla walutama hakanud. Samal ôhtul nägi Jaak teda ametnikuga kinost tulewat ja woorimehe saani istuwat: «Kadriorgu!» hüüdis ametnik woorimehele; Mahwalda naeris ônnelik-uhkelt.

Kewade lähenemisel nägi Jaak Mahwaldat ikka harwemini; tema seltsis oli neiu sônaaher, aegutas wôi kurtis igawat. Tulewikust ei tahtnud ta enam kôneleda. Kui Jaak teatas, et tal kahestsajast ainult paarkümmend rubla weel puuduwat, siis naeris Mahwalda halwakspanewalt ning ajas huuled pôlglikult torru. . .

Suwiste-pühade eel nägi Jaak Mahwaldat autos endast mööda kihutawat — muidugi üüritud autos ja kahekümnendal kuupäewal — ning ametniku hôbenööpe tema kôrwal sätendawat. Kaua seisis Jaak

uulitsal, süda walu täis ja wahtis tuimalt ammugi tänawa-nurga taha kadunud autole järel. Siis läks ta koju, otsis kirstu põhjast puhta paberilehe ja sulepea ning hakkas küünlawalgel kirjutama — kuigi wäljas alles päike oli looja minemata. Ta kirjutas kaua, sulge raskelt mööda paberit wedades, pea ja keelega naljakaid liigutusi tehes, kuna silmist ajuti kuumad piisad paberile kukkusid.

«Armas Mahwalda», kirjutas Jaak: «et meie olime kindlasti tõotanut ja nõuks wõt endi elu ühendata ja sa tahtsit minu naiseks saada ja nüd ei wõta sa mind enam jutulegi aga ma olen raha korjanud nagu ma lubasin ja põle kuskile kopkad kulutand mudku et siinule wahel dõin komwegi ja käisime kahekesti piliteadris majale põle ma midagi raisand ja otasin milla 200 rup. täis sab. Aga sina sõjdad selle amedniguga ringi ja kui ma tulen põle sind kodu aga temaga käid tiadris ja tea kus kõik ja mint oled maha jät ega taha must midagi tiada. Aga seda ma ütlen selel põle kül kalaisu juurdes aga ära ta sind ika ei wõta mudki sadap äbise ja teb õnetuks ja se on sule ka paras kui sa mu ausa mehe maha jätad. Aga mo süda walutab ni wäga sa oled jo ni armas minu galis Mahwalda aga kui sa most enam ei ooli, sis on me wahel kõig lõpetut. Ole pühapä kodu kui ei ole sis on lõp. Sino armas peidmees Jaak».

Hommikul wiskas Jaak oma kirja postkasti; siis käis ta weel mitu pühapäewa asjata Mahwalda pool: neidu polnud enam iial kodus. Kui ta wiimast korda sinna läks, kuuldus ukse tagant selgesti sosinat ja naeru; aga koputamise peale ei wastanud keegi ega tehtud ust lahti. Jaak sülgas südametäiega ja põrutas wihaselt jalaga wastu lukus ust; siis läks ta wandudes kõrtsi ning jõi ennast esimest korda elus täis.

Kodus nuttis ta öö otsa ja wiskas hoiukassaraamatu ahju. Õnneks ei leidnud ta tikkusid ega saanud ahju tuld teha; paari päewa pärast wõttis ta raamatu ahjust wälja, läks tõi oma kakssada rubla hoiukassast ära ja jõi, kuni enam kopikatki järel polnud. Siis läks ta jälle maale sulaseks.

VII. 1915.

Juhan Aguraiuja.

Aguraiuja oli kellasepp, kui mina ta'ga tuttawaks sain. Ta oli siis waewalt üheksateist aastat wana, imepikk ja ridwana kondine, hallide wäikeste nirgi-silmadega, peene kaelaga, kitsa kollase rauga-näoga. Hiljuti alles maalt tulnud, oli ta liikumises kohmetu ning paendumata; siiski mitte nii tömbilt kohmakas kui me harilikud maapoisid.

Tema «äri» asus kesklinna lähedal, wäga käidawal tänawal, kus waewalt maja leidub, mille alumine kord poleks kauplusi wõi mitmesuguseid ärisid täis. Ma olin siis alles kooliõpilane; pidin asja pärast iga päew seda tänawat kaudu käima ning olin harjunud ajawiiteks kaupluste aknaid wahtima. Aguraiuja äri-aken äratas mu tähelepanu kõigepealt wäljapanekute kawala korralduse tõttu: kaupa oli aknal koguni wähe, aga nii nupuka järelkaalumisega oli iga üksik asi paigutatud, et pealiskaudsel waatlusel kogu õige kirjut ja mitmekesist nägu näitas. Iseenesest polnud asjakestel mingit suuremat wäärtust: seal olid jämeda traadi pealle lükitud tühjad plekist uurikapslid, klaas-«kiwidega» wasksõrmused, wäär-korall-ketid, hõberistikesed ja muud sarnast. Oli ka uure, — musti ja hõbedasi; ajuti koguni mõni kuldkapsliga. Kõik kokku tuletas lapsi meelde, kes wahel «kaupmeest» mängiwad; midagi nagu puudus sel wäljapanekul: wõib olla, kandew mehisus.

Aga mind huwitas to laste äri; kui mu taskukellas kord midagi rikke oli läinud, astusin sisse. Ruum oli kitsas; ei mäletanud särast äriuumi enne olewat näinud: waewalt mahtus sinna kolm-neli inimest. Wärwimata wäikse laua juures istus aasta wiieteistkümnene poisike ja nokitses mingi ratastiku

kallal; «peremees» ise — kondine ja laeniulataw pikk — käänas seinkellu üles. Neid oli seintel tükki wiis. Kambrikese tagumisest otsast wiis uks kuhugi kaugemaisse ruumidesse.

Ütlesin, mispärast olin tulnud. Aguraiuja silmitses wigast uuri weidike ning tähendas, mulle otsa waatamata:

«Nädala pärast on walmis!»

Pidin parajasti küsima, palju parandus maksma läheb, kui teisest toast käre kõlin kostis.

«Pardong!» ümises ärimees ja kadus taharuumi.

«Alloo!» kostis sealt: «kes see reagib?.. (kõneleja hääldamisel oli weel maa-keele jumet). Ei, täna ei soa. Tellisin kaks tosinad; kui kätte soan, siis saadan. Ah naisterahwa uurisi?.. Kui nädala lõppus soaks, oleks ea küll. Wekreid kulub tüki wiisteist ä' l lase Saksamoalt tulla!..»

Kuuldus weel mõnda suurtest tellimistest, hindadest, maksu-õiendamisest, lõpuks terwitus ja kõlin.

Tagasi tulles ütles Aguraiuja lühidalt, mis mulle weel ütelda oli, ja ma tulin ära.

Kui määratud ajal uuri järele läksin, oli äris juba enne mind paar inimest; mu'ga ühes tuli weel eegi: kaunis pahase näoga mees, nähtawasti tööline.

«No kas on walmis?» küsis ta kurjalt, teistest ootajatest hoolimata.

«On küllalt,» wastas Aguraiuja üles waatamata: «oodake silmapilk...»

Taha tuppa minnes, hõikas ta kedagi, käskis «töötoast» mingi «wärksa» ja «kruwisid» tuua; ilmus siis musta terasuuriga, mässis selle roosa siidpaberi poognakesse ning ulatas pahasele mehele kätte. Ta liigutustes oli midagi puiselt-kanget. See ei tulnud kohmetusest: oli näha, et ta kohmetu just polnud; aga pikad kõhnad ämbliku-liikmed olid talle endale otsekui wõõrad ja tülitawad.

«Ometi kord sai walmis!» urises uuri-saaja, minekut tehes.

«Mis parata, tööd pal'lu...» tähendas Aguraiuja. Ta ei waadanud kõneledes iial üles, enamasti oma käte peale wõi maha; wäga harwa nähti

ta wäikseid terawaid halle silmi. Kõne oli katkew ja peaaegu liiga kasin.

Jälle helises teises toas kell. Aguraiuja läks sinna.

«Kust reagitakse? ah töökoʼast... jah, eaküll. Täna? Ei täna ei soa enam. Utle, et omme omiku... Jah!.. Kui soab, saatke kohe kümme kulduuri; ma sain uue tellimise.»

«Töökoʼast mehed tülitawad järjest; ei soa ise toime,» tähendas Aguraiuja tagasi tulles, kellegi otsa waatamata: «Ah teil oli uuri kloasi waja?» pööras ta noore tüdruku poole mu selja taga: «Oodake silmapilk, ma lasen koʼe ladust tuua. Käidakse järjest nõudmas — ma ääris suuremad laadungid ei pea; otsa said ennist... mine joose ladusse!» käskis ta poissi: «too nii, et mõneks päewaks soab...»

Wiimaks sain oma asja õiendatud ja tulin ära. Saladuslik «töökoda», «ladu» ja kahtlase kõlinaga telefon panid mu mõtlema; kogu äri oli mu meelest weider-imelik.

Uudishimu kihutas mõne päewa pärast jälle sinna sisse astuma; küsisin midagi tühja asja. Toodi «ladust». «Telefon» seekord ei kõlisenud.

Katsusin peremehega pikemalt jutu peale saada. Küsisin, kudas äri läheb.

«Ikka weikest wiisi...»

«Olete wist alles lühikest aega linnas?»

«Ega kaua küll põle...»

«Kas maal ka kellasepaks olite?;

«Sai peetud seda ammetid koa...»

«Ise õppisite ameti ära wõi olite kellegil õpipoisiks?»

«Tea, kel see seal õpipoisiks olla? Meil seal pagana pime nurk. Pole uurmaakert ligemal kui kahekümne wersta taga... Nisamma ise akkasin seda ammetid pidama. Sai wahel nokitsetud mõne kella-lõksu kallal. Mis seal suurt õppida.»

«Kust poolt te pärit olete?»

Ta ütles. Oli tõepoolest üks pimedamatest nurkadest, kus rahwas üleüldiselt alles suitsutubades elutseb. Olin kord suwel sealt läbi rännanud.

«Teil on seal ilusaid kohti,» ütlesin: «Palju suuri metsi.»

«On koa. Raudtee on kaugel.»

«Selle eest on hea jahil käia.»

See näis sütitawat. Aguraiuja uduhallides silmis helgatas mingi säde. Aga kaunis ükskõikselt wastas ta, käes olewa ratastiku kallal edasi sepitsedes:

«Eks wõi jahil käia, — kui püssi on.»

«Teil olla seal metsades põtrugi!» tähendasin mina. Jälle wälgatasid Aguraiuja silmad.

«On koa.»

Et mul endal tol ajal ka jahi ning metsloomade wastu huwitust oli, siis saime sellest ainest weel ligi weerand-tunniks juttu. Aguraiuja wastused olid endist-wiisi lühikesed; aga ärist lahkudes ei tundnud ma ennast siiski enam päris wõõrana.

Hiljem hakkasin seal sagedasti-käima. Pikkamisi wõitsin ärimehe usalduse, lõpuks saime sõpradeks.

Juhan Aguraiujal oli haiglane kalduwus kõigeks erakorraliseks, igasuguseks tüssamiseks: «inimestele liiwa silmi riputamiseks». Ta oli loomu poolest haruldaselt kerge käega; uuride kokkuseadmises oli ta meister, ehk küll kusagil polnud õppinud. Niisama wõis ta igasuguseid muid ratastikka, mida enne iial polnud näinudki, lühikese uurimise järele weata kokku panna, parandada, neile mõnest traadi-otsast wõi katkisest kellawedrust puuduwad jaod sisse meisterdada. Ta parandas uuride kõrwal piirituslampe, jahipüssa, grammofone, wäntorelid, pikksilme, wahel ka wiiulid ja lõõtspille; sepitses õmblusmasinatele rikki läinud osade asemele uusi, walmistas ajawiiteks kilutoosidest wäikseid aurukatla-mudelid, seadis tarwekorral elektri-kellu üles, ehitas endale kord jõudeajal päewapildiaparaadi, millega õige häid üleswõtteid mõistis teha.

Meid lähendas teineteisele muu seas mu tolleaegne armastus igasugu mehaanikaliste katsete ning wigurite wastu, mis oma lõbuks «käima panin». Osalt nende wigurite tõttu saimegi sõpradeks. Mõ-

ni aeg pidasime omamoodi kaksikwôitlust: kumb kumma keerulisema masinawärgiga üle lööb. Suuremate teadmiste tôttu jäin wahel wôidumeheks; aga sagedasti pidin Juhani wäljamôeldusi imetlema. Nii walmistasin kord isekäiwa kohwijahwatuse weski, tema sellepeale isetöötaja tolmukloppi'a; siis wabritsesin mina iseliikuwa lihalôikemasina (mis muidugi ainult eelmise wäljamôelduse teisend oli), selle peale tema isepuhuwa pasuna!...

Tal olid enamasti lapsikud môtted; aga kole keerulised «masinawärgid» pani ta môte käima. Kord seadis ta mingi riistapuu üles, mis liikuwate plekktükkide ja laksuwate nahkribade abil hirmsat kära tegi ja inimesi pidi arwamisele sundima, et kaupluse taga tühjas kambris ilmatu «wärkstuba» asuwat. Teinekord môtles ta wiguri wälja, mis klaaskupli all tiksudes kirjuid paberilippe pani tiirutama. Ja palju muid niisuguseid mänguasju. Ta «telefoniks» oli lihtne äratajа-kell kôrwal toas, kus ta telefoni-üksikkônesid pidas, et rahwa silmis ärile hiilgust anda. Samaks otstarweks laskis ta tuttawaid poissa iga silmapilk «kundedena» äris käia uure «ostmas» ja «tellimas». «Tellimisi» oli arutu palju, — nii et asja pärast sisse astunud lihtmeelne inime tahtmata imestas.

Raha polnud Juhanil iial, ta elas wôlgu, tôi tarbekorral suuremaist uurikauplustest ükshaawal klaase, wedrusid ning rattakesi, sest hulga-viisi ostmiseks polnud raha: särast ükshaawal ostmist kutsutigi «ladust» toomiseks.

Juhan teenis siiski kaunis hästi; aga tüssamise ja «wigurite» peale kulus rohkem kui äri sisse tôi. Mis reklaamiks ja külgetômbejôuks pidi olema, elas lausa äri kulul ja sôi lôpuks kogu ettewôtte. Kitsas ruum jäi aina tühjemaks, waateaken lagedamaks. Wiimaks pidi nupukas ärimees kôigi wigurite peale waatamata kaugemale agulisse kolima, kus ruumid odawamad.

Käisin teda ka seal waatamas; andsin talle môni aeg tundisidki. Ta oli omapead mitmesuguseid asju ôppida katsunud, aga kaunis hooletult ja pealiskaudselt; püsiwa töö asemel unistas ta wôi-

maluste leidmisest, mille abil «kôik korraga pähe saaks». Nii ei tulnud ôpetamisest suuremat wälja. Enamasti lôppesid ôpitunnid jutuwestmistena, milledel raamatutarkusega midagi ühist ei olnud. Juhani môtted keerlesid aina imeliste, erakordselt-wôimatumate kawatsuste ümber. Sagedasti kôneles ta rikkaks saamisest: seks oli ta ju maalt ära linna tulnudki.

Rikkaks tahtis ta saada, et midagi «suurepärast» ette wôtta; mida, ei teadnud ta isegi: kord rääkis ta määratu worstiwabriku asutamisest, kord kogu ilma waeste toitmisest, wahel uhkest lossist, milles ta elada ihkas; teinekord pikkadest merereisudest. Ta sonis iseäralikkudest, ennenägemata masinatest, mille abil puust, liiwast, nartsudest — igasugu wäärtuseta asjust — wôiks kasulikka tarbeaineid walmistada: miks ei wôidud näituseks puust willast riiet, nartsudest ehitusmaterjali, liiwast kallidkiwa teha? Miks mitte, kui aga raha jatkus masinate wäljamôtlemiseks? .. Ehk miks ei wôinud äri asutada, kus poole hinnaga wôi alla sisseostu hinna wôis waesemale rahwale kaupa müüa: ostjaid pidi sarnasel kaupmehel palju olema, nii et lôpuks kasugi wôidi saada,— ainult alguses oli raha waja... Ah, kui oleks kulda osanud teha! Ta oli kindel, et seda teha wôis.

«See on narrus!» katsusin wahel seletama hakata: «Keemia ôpetab..»

«Ah, so keemiast pole kasu mitte poole kopka eest!» rääkis Juhan kärsitult wahele: «Pallugi, mis see keemia ôpetab... No eaküll, ütleme, et kulda teha ei soa; aga siis wôiks kulda kaewata.»

«Kust?»

«Meil on moal Päinetsas Suure soo taga mitmes kohas warandused ä' petetud. Kui teaks, kus kohas, siis oleks kerge asi rikkaks soada...» jutustas Juhan unewalt: «Tarwis jaani-öösse minna otsima!»

Wôimata oli aru saada, kas ta tôtt kôneles wôi nalja tegi; täitsa wôimata oli oosustada, kas ta ise uskus, mis rääkis, wôi mitte: ta ei teadnud seda ôieti isegi.

«Wôiks jo koa Siberisse minna kulda kaewama wôi Ameerikasse,» arwas ta mônikord: «Wôi tuleks mône millonäri rahakapid tühjaks teha. Sealt soaks seda puru laialt, — päris laadungi kohe.»

«See rahakappide tühjendamine pole ka nii lihtne,» kahtlesin mina.

«Mis seal's ô'ge on? Kui ead wärksad kää', siis pôle kunsti midagi... A' kôige lihtsam oleks: mônes kôrwalises kohas sihukese millonäri kraest kinni wôtta — ja: kus raha? Natuke tikutada, — küll annaks kätte.»

«Palju siis kellegil kôrwalises kohas ikkagi kaasas on? Suuremat midagi selkombel ometi ei saaks...»

«No küll neil kaasas on. Kui aga ea püss kääpärast, küll siis ä' annaks, mis on.»

«Sa ilgeksid tôesti sel kombel raha muretseda?...» Tahtmata hakkasin uskuma, et ta seda ilgeks: midagi nii ôudselt-kalki oli paiguti Juhani silmis.

«Kui sa jänekseid maha lasta ilged...» wastas Juhan ebamääraselt: «Jäneksel wôi linnul koa ing sees...»

Puutus jutt juba kudagi wiisi jänestesse ja lindudesse, siis oli kindel, et me ôhtuli otsal muust ei kônelenud kui jahist. Juhan oli kirglik kütt — enam kui ühe pôdra oli ta sala-teil maha lasknud; ajuti tuli nagu haiguse-wahk ta peale, siis jättis ta kôik, wiskas töö käest ja kadus maale, kodulaantesse. Wahel oli ta nädal aega ära; kartsin mônikord, et ta metsawahtide kätte sattub; aga Juhan naeris ainult selle peale.

«A' karda, ma tunnen me Soarnakôrwe metsa parem ku kôik metsawahid... Wa't, ku' seal metsas mône millonäri kätte soaks, — seal juba käest ei pease... Toreda pôdra saime seekord Eeriku Oaduga kätte: soab süia ja müia...»

Juhanil olid linnas tuttawad lihunikud teada, kes ta jahisaagi igakord kôige suurema heameelega ära ostsid. Mida halwemaks kellasepa-äri asjad muutusid, seda sagedamini käis Juhan lihtsa raha-teenis-

tuse otstarbel sala-küttimas; ôieti elaski ta -wiimati peaasjalikult «pôdral hast».

Mida tuntawamaks puudus kaswas, seda enam tegi Juhan imelikka kawatsusi. Praktiline algatuswôime näis tal ajajooksul täitsa kaduwat; kui ma mône tegeliku ettepanekuga esinesin wôi nôu andsin mône igapäise ameti kaudu olukorda parandada, siis lôi ta käega.

«Kauaks see aitab? Pal'lu se'st soab? Kui midagi teha, siis nii, et koa môjub. Wa't ku' oskaks waleraha teha, see oleks asi olema. Aga wabrikusse tööle minna — mis ma se'st soan?.. Päris peenike oleks, kui môistaks postpaberist raha teha: waja mu'ku' wärksasi. Teeks sada tükki walmis ja wiiks mône juudile, — need ostawad ä' kohe...»

«Aga kui sind waleraha tegemise eest kinni pannakse?» heidutasin mina.

«Kinni... Kas tead, kudas koa raha wôiks soada: peaks hakkama nôgesest niiti tegema ja kangast kuduma. Nôgese-kiud peab küllalt: see on kôwa. Ja nôgesid soab kui pal'lu, — mu'dku' korja aga, kôik kohad täis... Wôiks rikkaks soada raksu pealt.»

Teinekord kujutas ta ette, kudas pressitud korgi-purust saapataldu teha ja sel kombel raha teenida wôiks.

«Korgi-praht ei maksa midagi. Ja toredad tallad soaks: kerged kui ôhk. Mis sa arwad, kui akkaks ôige nisukest sehti tegema? Kümne oasta pärast oleks millonär...»

Ta wôis aga ka lihtsalt môtte peale tulla: mônele suurkaupmehele sôna saata, pangu kümme tuhat Rannawärawa mäele ôônsa pärna tüwesse, ähwardades kauplust «tinamendiga» ôhku lasta, kui nôudmist ei täideta.

Imestasin wahel kôneleja lapsikut rumalust — ja tundsin mitu korda sala-hirmu ta ettekujutuse piiramatuse ees...

Tulid «punased aastad» ja nende järelkaja. Lahkusin kodumaalt ning tunnen Aguraiuja edaspidist käekäiku ainult teiste juttude järgi.

Muude tolleaegsete hirmsate lugude seas oli tuttaw parun B. tapmine kaua kôneaineks. Parun sôitis — ei mäleta enam, mil otstarbel — suurema rahasummaga môisast linna: sôitis tôllas, maanteid kaudu, — rongid ei käinud. Teel — mitmekümne-werstaliste metsade wahel — tapeti parun ja riisuti raha; kutsar sai raske haawa kôhtu, pôdes kaua, kuid jäi ellu. Tapjaid otsiti piinliku hoolega; ei leitud aga mitte. Ka rahast polnud kusagil jälgi märgata.

Alles mitme aasta pärast leiti süüdlased, wähemalt üks neist: leiti salakaebtuse tôttu. Peatunnistajaks môrtsukate wastu oli keegi ulaka-elukommetega poiss, kes ise midagi ei olnud näinud, üksnes teiste kôrtsi-juttu kuulnud. Kôige rohkem kahtlustas kaebaja Juhan Aguraiujat. Joomari juttu ei tihatud esmalt uskuda; teati, et ta Juhaniga kellegi neiu pärast tülitsenud oli ning arwati, et kogu kaebtus kättemaksmiseks oli sepitsetud. Waidlemata-kindel oli esmalt ôieti üksnes see, et Juhan tapmise-koha lähedalt päritud ja kodu-metsi haruldaselt hästi tundis. Warsti läks korda sedagi teada saada, et ta ärewatel «punastel» aegul töö ja teenistuseta maal isa-kodus wiibinud, enamesti metsi mööda luusides, arwatawasti sala-küttimas käies.

Juhan salgas kaua. Aga pika peale selgus asi kaudseltki: tuli awalikuks, et ta kuriteo-päewal kodus ei olnud ja warsti, pärast paruni tapmist maalt ära oli läinud; tuli ilmsiks, et ta wiimsil aastail rohkem kulutas kui teenis, kuigi wôlgasid ei teinud. Lisaks saadi teada, et Juhan alati natuke «napakas» oli olnud ja mitme aasta eest juba kawatsenud mônda miljonäri paljaks rööwida. Lôpuks oli parun koduwallas wihatud mees ja mitu tunnistajat ütlesid kuulnud olewat, kudas Juhan teda siunanud.

Wiimaks tunnistas Juhan isegi, kôik olewat ôige. Teatud ööl waritsetud metsas, — kellega, seda ta ei öelnud, — nöör seotud pôigiti üle tee; hobused komistanud ja kukkunud pôlwili, kutsar lastud pukist maha («ta oli poissmees!» tähendas Juhan wabanduseks), parun pistetud pussidega surnuks. . . Ta ei salanud, et môrtsukatöö raha saami-

seks oli ette wõetud; nimetas ainult mööda minnes, — enam ehk tunnistajate sõnade kinnituseks — et wihatud paruni surm ühtlasi rahwa eest kättemaksmiseks oli sündinud. Paruni linna-sõidu aeg saadud toapoisilt teada (see oli wahepeal surnud).

Aguraiuja rääkis külmalt ja rahulikult, wäikseid halle silmi üles tõstmata; naeratas wahel, kui midagi naljakat meelde tuli. Hobustest ütles ta endal kahju olewat: need olid jalaluud murdnud.

Eeluurimisel jäi Juhan tiisikusse. Ta mõisteti sunnitööle; teel Siberisse suri ta kuhugi kesk-Wenemaa wangimaija.

1915.

Purustatud wiiul.

Tuba oli külm. Perenaine ei lubanud enne kütta, kui tulewase kuu üür ette maksetud. Aga maksta kudagi ei saanud: kôigest-kôike oli Reigasel kolm rubla kakskümmend kopikat raha — ja koht oli talle eile hommikul üles üteldud. Perenaisele ei julenud Reigas rääkima hakata, et uba jällegi kohata oli; perenaine oleks ta tingimata wälja wisanud: praegu kesktalwel oli mööbliga tubade otsijaid nii palju, et ei tarwitsenud üürilisest hoolida, kes iial ette ei maksnud ning enamasti teenistuseta oli. Reigas katsus sellepärast wôimalikwähe kodus olla, et perenaine kahtlema ega küsima ei hakkaks. Nurisemata leppis ta sellegagi, et talle hommikul kohwi asemel leiget teed toodi; ta oleks ka sellega leppinud, kui midagi poleks toodud.

Tôepoolest: ôhtul ei toodudki midagi. Reigas oli nôrkemiseni näljane, ta polnud päewal otsal söönud; palit seljas ja kindad käes, hulkus ta tuba mööda edasi-tagasi: paljais sokkes, et perenaine ei kuuleks. Perenaist kartis ta praegu enam kui tuld.

Reigas kôndis, kunni tal pea uimaseks jäi ning süda pööritama hakkas; külmast lôid hambad suus lôksu. Ei olnud enam jôudu kannatada; Reigas pani saapad jalga ja läks wälja süüa otsima. Ei raatsinud muud osta kui naela jämedat leiba ja weerad naela kôige odawamat worsti. Siis ruttas ta koju tagasi. Tuba oli endist wiisi külm.

Reigas hiilis köögi ukse taha, kuulatas natuke aega ning awas tasakesti ukse.

«Miina!» palus ta alandlikult: «Kas wôiksite

mulle natuke sooja wett anda? Ma oleks . . . ma tahaks . . . habet ajada! . .»

«Nüüd õhtul siis?» nurises Miina: «Mis te ta's nüüd weel ajate?»

«Homme pole aega», kogeles Reigas: «Ja praegu pole muud midagi teha . . . Ehk annaksite . . .»

Toas kallas Reigas sooja wett hiljukesi klaasi, et keegi ei kuuleks, ja hakkas sööma. Esite mõtles ta poole leiba hommikuks jätta; aga see kahanes, kahanes järjest ja sai wiimaks koguni otsa. Ei olnud jõudu söömist enne lõpetada, kui wiimne raasuke laualt kadus.

Siis peitis Reigas worsti-naha ja raswased paberid ära, et need kogemata perenaise kätte ei puutuks, ja puges sängi. Waiba peale tõmbas ta palitu ja kiskus ennast kerra; ta uinus kohe magama.

Aga mitte kauaks. Öösel kaswas külm kõwemaks ning äratas magaja unest; ta süütas lambi põlema, et käsi soendada, aga lambist lõppes weerand tunni pärast õli. Siis tõusis ta üles, pani riidesse, mässis ennast woodi waipa ning hakkas mööda tuba kõndima. Wäljas oli alles pime, tuul hulgus, wastu akent rabises kuiwa lume-tuhka. . . Reigas tundis ennast õnnetu ja mahajäätuna kui peremeheta koera. Raskelt lasus mure hinge peal: kust ametit ja teenistust leida.

Tal oli aastate jooksul nii palju kohti olnud, ta oli nii mitmeid kutseid katsunud, et enam usku ei olnud ühessegi. Ta ei kõlwanud millekski; igaltpoolt aeti ta ära, igalpool heideti ta üle nalja, põlati teda, pilgati, sõimati. Ta oli õpetajaks olnud, kirjutajaks kümnes kontoris, kaupluse selliks, kojameheks, kirjakandjaks, raamatupidaja-abiliseks, haigetalitajaks, trükitadujaks, pakikandjaks. Kui ta wahel tõusis, kui tal nähtawasti õnne oli, siis ainult seks, et warsti seda sügawamale langeda, seda õnnetumaks saada.

Ta oli wäsinud igawesest heitlusest; tal polnud enam jõudu midagi uut alustada. Ta oli nelikümmend aastat wana; aga tundis ennast kuuekümnest wanemana. Tal polnud ühtegi sõpra, ühtegi poolehoidjat, ainustki sugulast; keegi ei hoolinud

temast, keegi ei tundnud talle kaasa, keegi ei küsinud temast. Kui ta uulitsal kõndis — abitu, küüru wajunud seljaga, jalgu lõdwalt järele wedades, pea norus —, siis ei waadanud keegi ta poole, ei pannud keegi teda tähele. Wõi kui teda keegi pilguga riiwas, siis põlgawalt, pilkawalt, halwakspanewalt.

Paari kuu eest sai Reigas hea koha: kuulutuste kogujaks suurele ajalehele; ta oli paremaid kohti näinud elus, — aga ka halwemaid. Kahtlemata wõttis ta wastu, mis pakuti, ning oli õnnelik. Wähemalt wõis ta nüüd igapäew süüa, wõis üüri korralikult maksta ning uued saapad osta. Ta arwas ennast warjatud olewat iga häda eest...

Reigas ohkas ja tõmbas selja weel rohkem wimma. Ka see amet oli kadunud, ka sinna ta ei kõlbanud, sealtki aeti ta ära. Kuhu minna? Kust otsida?

Lootuseta heitis ta uuesti sängi. Jalad walutasid käimisest; silme ees keerlesid punased rõngad.

Järgmistel päewadel käis Reigas palju wäljas. Perenaisele ütles ta, et temale kusagil wabrikus hea kirjutaja koht olla pakutud, mis nädala pärast wabaks saawat. Sellepärast olla tal nõu senisest ametist lahkuda; teda ei tahetawat küll kudagi minna lasta, palutawat wägise, et ta paigale jääks, aga:

«Wabrikus on parem palk ja rahulikum amet. Muidugi wõtan pakkumise wastu... Teate, siis wõin ka teile korralikumalt maksta!» lõpetas Reigas asjalikult.

Perenaine jäi nähtawasti uskuma ja laskis tubagi kütta, muidugi õige pisut. Magada ikka wõis, kuigi riietes.

Aga uut kohta polnud tõepoolest kusagilt leida, polnud lootustki. Tuimalt ja tüdinult liikus Reigas tänawaid mööda; nälg ja wäsimus olid ta nii ära kurnanud, et ei jõudnud enam karta ega muretsedagi.

Oli kaunis hiline õhtu. Sadas jämedat lund,

ilm oli weidi pehmemaks läinud. Reigas toetas wilkeks kuhugi müüri najale. Silmad kippusid kinni, peas kumises; tumedalt käis hirm südamest läbi, et ta wast uulitsale ära minestab.

Korraga tundis ta enda käest kinni hakatawat; naise-hääl küsis osawôtlikult, kas ta haige olewat.

Reigas waatas üles: noor neiu tumedas palitus seisis ta ees, läbi loori paistsid kaastundlikud silmad.

«Tänan!» pomises Reigas: «Pole midagi. Ma wist wäsisin natuke ära. Ärge ennast minu pärast tülitage,» lisas ta juurde.

Neiu pidi nähtawasti hakkama edasi minema. Reigas tundis meeletut hirmu, et ta ära läheb ja tema üksi jätab: üksi, keset lagedat wôôrast tänawat... Ta astus sammu edasi ning sônas paluwalt:

«Kônnime natuke! Mul pole kedagi, ühtegi sôpra... Ma kardan...»

Neiu imestas, näis kahtlewat.

«Kas te ... Ma ei tea ... Nii hilja ...» kogeles ta.

«Ma ei tee Teile midagi halba,» ruttas Reigas tôendama: «Lubage ainult, et ma Teid koju saadan.» Neiu hakkas aeglaselt minema, Reigas jäi ta kôrwale.

«Kas Te töölt tulete?» küsis ta.

«Jah.»

«On Teil raske amet?»

«Ma olen postiametnik,» wastas neiu: «Ja Teie?»

«Mina? Ma olen...»

Silmapilguks peatas Reigas. Oldi parajasti laternast walgustatud tänawa nurgalt, hele walguskiir langes müürilehele suure hoone seinal: see oli homse kontserdi kuulutus, jämedail tähtedel paistis kuulsa kunstniku nimi Reigasele silma.

«Ma olen Aksel Kull,» lôpetas ta järsku.

«Kull? Kunstnik Kull?» küsis neiu.

«Jah.»

Neiu seisatas silmapilguks. Siis ulatas ta kaaslasele käe ja ütles alandlikult:

«Minu nimi on Ella Ilwes. Ah, ma olen Teid

nii ammu juba näha igatsenud! Kas usute, ma pole Teie mängu weel iialgi kuulnud, — meil on nii palju tööd ja peale selle . . .»

Ta mõtles oma kehwa riiete-tagawara peale ja lõpetas pealiskaudselt:

«Ma ei armasta palju seltskonnas käia. Aga grammofonist olen Teid kord kuulnud! See oli ühe sõbranna pool; oli tema sündimisepäew ja keegi noormees kinkis talle plate Teie tükkidega . . . Nüüd on nad juba abielus, see sõbranna ja noormees.»

«Kas Teil- neiu Ilwes, ka mõni niisugune noormees on?» küsis Reigas.

«Ah ei, mis Te nüüd . . . Ma ei tahagi mehele minna,» hüüdis neiu Ilwes: «Te olite ennist küll harjutamisest wäsinud, herra Kull?» küsis ta siis.

«Jah! Ma olen wiimastel päewadel wäga palju mänginud. Peab ennast ette walmistama . . .»

«Aga ma olen kuulnud, et Te iial enne kontserti ei harjuta?»

«Kudas?» kohmetas Reigas: «Muidugi mängin. Te olete eksinud; see wõis mõni muu olla.»

«Ei, ma tean kindlasti. Ma lugesin lehest.»

«Oh, lehed wõiwad ka waletada,» ütles Reigas julgelt.

«Kas tõesti? Ma poleks uskunud! Aga mis tükka Te homme mängite?»

Salaja siunas Reigas ennast oma rumaluse eest: mis tal ometi pähe oli tulnud, et ennast wõõra nimega nimetas? . . . Aga uhkus oli siiski kõditatud: esimest korda elus oldi ta wastu tähelepanelik, tunti temast huwitust. Ja ta mängis osa edasi, küsimuste eest kõrwale põigates, mis ta uude «kutsesse» puutusid, ning püüdes muud kergemat juttu ajada.

Ta katsus lõpuks naljatadagi. Neiu Ilwes naeris õnnelikult ja meelitatult; ta maitses uut «kuulsat» tutwust kogu hingest, oli pisut joobnud heameelest ja uhkusest. Ta tundis ennast korraga nii palju enam olewat ametiõdedest ja tuttawatest . . .

Wiimaks jõuti Ella wärawa ette. Reigas aitas wärawa awada, siis jäeti jumalaga. Homme õhtul

lubati jälle kohtada; Ellal oli öö-töö ja Reigas tôotas kontserdilt tulles teda oodata ning koju saata.

Kell oli ligidale kaks, kui Reigas järgmisel ööl neiu Ilwest nägi postiasutusest wälja tulewat.

«Ah, Te olete tôesti mind oodanud?» hüüdis Ella rôômsalt ja pisut upsakalt nagu inime, kes oma wäärtust korraga on hindama hakanud: «Kas Te kaua ootasite? Ma ei saanud warem tööga walmis...»

«Tulin kah nüüdsama,» waletas Reigas: «Egas Teil külm ei ole?»

«Oh ei-» Neiu jäi môttesse.

«Herra Kull!» hakkas ta siis natuke kohmetult rääkima: «üks minu ametiôde oli kah täna kontserdil... Ta jutustas...» neiu näis kahtlewat, kas edasi rääkida wôi mitte.

«Noh?» küsis Reigas: «mis ta siis ütles?»

«Ta ütles... ta arwas, Teil olnud mustad juuksed... ja Te olewat üleüldse noorem mees... ja...»

Reigas tundis ennast kahwatawat; siis hakkas ta nägu pimedas ôhetama.

«Ja Te uskusite selle neiu juttu?» küsis ta wiimaks ning imestas isegi oma wôigast häält.

«Mina... ma ei tea,» arwas neiu Ilwes: «Ma ei ole Teid ju ka weel hästi näinud: eile ôhtul oli pime ja praegu...»

«Teate, neiu Ilwes!» algas Reigas otsustawalt: «ülewalt kontserdilawalt näib inime alati noorem; see on wana tuttaw asi. «Ja peale selle... ma kannan ette astudes parukat...»

Ta nägi neiu pettunud ja imestawat pilku ja lisas kähku juurde:

«Sest saadik, kui ma raskesti haige olin, ei taha mu juuksed enam hästi kaswada...»

«Ah, Te olete haige olnud! Nüüd saan ma kôigest aru...» Neiu ohkas kaastundlikult: «Kas Te täna ôhtul wäga wäsinud olete?»

Reigas jôudis waewalt käia; ta oli juba teist päewa söömata:

«Jah!» wastas ta: «olen tôepoolest wäsinud.»

Neiu Ilwes jäi mõttesse:

«Kui ma tohiksin...» algas ta siis paluwalt: «see on muidugi wiisakuseta, aga ma tahaks nii wäga... Te olete muidugi paremaga harjunud, — aga kui Te nii lahke oleksite, ma pakuks Teile klaasi teed, herra Kull!..»

Tal oli nii suur himu kuulsat kunstnikku kord lähedalt näha, lähemalt kui ametiõde oma odawa piletiga teda kontsertsaalis wõis näha. Arewusest wärisewal häälel lisas ta juurde:

«Ega Te pahaks pannud? Mul pole palju pakkuda, — Te wahest olete kuhugi peenemasse kohta kutsutud...» Neiu näis hilise aja olewat unustanud'

«Neiu Ilwes!» hüüdis Reigas ja surus Ella kätt: «Ma tänan Teid! Tänan Teid, — Te olete esimene sõber, kes mind omakasu ega rumala uhkuse pärast külla ei kutsu. Wõtan Teie pakkumise heameelega wastu...» Ta andis weel kord neiule kätt.

«Kui lahke Te olete!» pomises neiu Ilwes ja hakkas waimus kaaluma, mis külalisele oleks pakkuda, et teda wääriliselt wõõrustada.

Waikides mindi edasi, Ella koduni.

Ulewal neljandal korral, wäikses walgeks waabatud seintega toas tundis Reigas ennast nagu taewas olewet. Ta ei olnud iial naise korteris käinud, teda polnud mitmel aastal enam külla kutsutud, ta polnud mitmel kuul enam kuuma ahju juures istunud!-.. Jalgu wälja sirutades surus ta ennast korwtooli põhja, laskis ennast ümmardada ning oli õnnelik. Ta sõi ja sõi nagu näljane kunagi, häbi maha surudes, wiisakust unustadas; ei märganud sedagi, et hoolikale perenaisele midagi ei jäänud.

Hiilgawail silmil waatas Ella ta otsa. Korraga ütles ta weidi nurisewal toonil.

«Te olla palju lillesid saanud täna!..»

«Jah, hea hulga!» sõnas teine toitu puredes.

«Oleksite wõinud ometi ühe õiegi mulle tuua,» arwas Ella etteheitwalt.

«Ei tulnud meelde. Ma ei hooli ise lilledest midagi,» wastas Reigas ja määris wõid leiwa peale: «on neid ka juba liig palju saadud...»

Ta muutus julgemaks ning ülbemaks sel määral, mil kôht rohkem täitus.

«Aga teine kord-. . .» algas Ella.

«Teine kord toon Teile terwe koorma!» tôotas Reigas.

Ta tundis ihus mônusat wäsimust ja peas loidu laiskust. Suurte sônadega hakkas ta kiitlema; jutustas kontsertidest wäljamaal ja Soomes, kirjeldas austuseawaldusi, mis talle osaks saanud, — näitles nagu ainult täie kôhuga wôimalik ja usklik-aukartlikku kuulajat enda ees nähes . . . Siis aegutas ta laialt ja tôusis üles.

«Tänan, preili Ella, lahke wastuwôtte eest! Pean Teid eluotsani meeles,» ütles ta kummardades: «Elage hästi, head ööd! . .»

«Kas tohin loota, et Teid . . . et Te . . . jälle tulete?» kogeles Ella.

Reigas tegi laia liigutuse:

«Tänan!» hüüdis ta imeliku kôrge häälega: «Tulen niipea kui aega saan! Nägemiseni, preili!»

Kuninglikult lahkus ta. Kergelt ja paenduwalt läks ta koju; ta katsus teel koguni wilistada. Riidest lahti wôtma'a heitis ta sängi.

Perenaine näis aimawat, et Reigas jälle kohata ja kôik ta jutud uuest ametist luuletused olid. Järjest kahtlasem oli ta pilk, järjest kuiwemaks jäi terwitus, kui Reigas hommikuti juhtus teda teretama.

Mida kaledamaks kodune ôhk muutus, seda sagedamini tôttas Reigas Ella kambrikesse warjule: seal tundis ta ennast julge olewat kogu ilma ohtude eest, seal rôômustati tema tulekust ja kurwastati mineku puhul.

Mitu korda oli Reigas walmis oma «pettust» pihtima ja Ellalt tollekordset walet andeks paluma. Aga mida kauem tutwus kestis, seda raskem oli tôtt tunnistada. Tôtt tunnistada, ennast lihtsalt ja labaselt Reikaks nimetada, — kui kogu sôprus ju ainuüksi selle peal pôhjenes, et ta «kunstnik», et ta «suur» ja «kuulus» oli . . . Ei, Reigas ei suutnud kô-

neleda! See oleks iseenda risti löömine, oleks enda wiimase wäärtuse mahamatmine.

Mida suurema rôômuga ta nägi Ellat endale wastu tulewat, mida suurema lugupidamisega ennast kuulawat, mida suurema osawôttega enda käekäiku kuulis küsiwat, seda suuremaks kaswas tema tung hiilgust jäädawalt alal hoida: ühegi inimese silmis enam olla kui pôlatud, kuhugi kôlbmata, tööta ori...

Kui kaks nädalat mööda läinud, ilma et Reigas korteri-üüri oleks ära maksnud wôi uuest «kohast» juttu teinud, nôudis perenaine awalikku seletust. Reigase kohmetust näost ja katkenud wastustest weeris ta warsti tôe wälja; siis sai ta wihaseks, wihasemaks kui iial enne. Kolm päewa andis ta ônnetule aega; pärast seda olgu tuba tühi.

Waarudes läks Reigas wälja, surmani wäsinult jôudis ta Ella poole. Onneks oli Ella kodus. Reigas tegi wägise mureta näo, püüdis naljatada, jutustas lookesi kuulsate heliloojate elust (ta oli neid linna-raamatukogus ôhtuti lugemas käinud). Ella palus ôhtusöögini jääda; Reigas kinnitas, et teda mujal oodatawat, laskis kaua paluda: kunni Ellal pisarad silmi tulid.

Siis otsustas ta jääda, palus «peent» leiba tuua, sest et arstid talle «jämeda» leiwa söömise ära olewat keelanud, jôi teed marjakeedisega ning unustas üürikeseks oma külma toa, kurja perenaise ja kogu ilma mured.

Enne äraminekut tuli tal meelde, et ta rahakoti koju unustanud; ta palus endale mônikümmend kopikat laenata — woorimehe rahaks.

«Homme ôhtuni; siis annan Teile wôla ära ühes protsentidega!» naljatas ta.

«Mis Te nüüd,» puikles Ella: «see môni wôlg... Ei ole jutu wäärtki!»

Tänawale jôudes wajus Reigas kössi ja hakkas jalgu järele wedades pikkamisi minema; laenatud raha eest môtles ta homme leiba osta ja lehe, et kuulutustest kohta otsida...

Muidugi ei leidnud ta mingisugust kohta. Tänawapühkijaks ei tahetud teda wôtta, seks oli ta weel liiga «peenike» oma «herrasriides». Kolmandal päe-

wal wiskas perenaine ta wälja: asjad pilluti wôôrusesse, toa uks käänati seespoolt lukku. Reigas wôis minna, kuhu tahtis.

Ohtuni hulkus ta tänawatel, siis läks Ella poole. Ella ei oodanud teda seekord; sôbra kahwatut nägu ja klaasiseid silmi nähes, kohkus ta.

«On Teil midagi wiga?» küsis ta. «On midagi juhtunud?»

Reigas ei wastanud. Sônata wajus ta toolile ning jäi tuimalt enese ette maha wahtima.

«Utelge ometi, mis Teil on!» palus Ella.

Reigas waikis. Korraga purskas ta waljusti nutma.

«Jumal! Te olete kindlasti haige!» - hädaldas Ella: «Teiega on ônnetus juhtunud! Kônelege ometi!» ahastas ta: «On keegi surnud?...

Reigas wangutas pead:

«Ei!» wastas ta läbi nuuksumiste.

«On Teil... on Teil ehk wargad käinud?» päris Ella.

Reigas noogutas pead.

«On nad midagi kallist ära wiinud?» kohkus neiu: «Wiimati... wiimati Teie wiiuli, Te kalli wiiuli?... usutas ta.

Reigas tôstis pead:

«Puruks on nad ta teinud — mu wiiuli. Puruks, neiu Ella!...

Uuesti hakkas ta nuuksuma.

«Puruks? Ja seda ei saa enam parandada? Ja Te ei saa nüüd enam mängida?...»

Ella kahwatas.

Korraga lôi ta käed silme ette, wajus toolile ja hakkas kah kôwasti nuuksuma.

«Ah, herra Kull, missugune kahju, missugune kahju», kordas ta läbi pisarate.

Ta silitas Reigase kätt, pôlwitas maha tema ette ja katsus ta pisaraid kuiwatada, kuna tal endal rasked piisad pôski mööda alla weeresid.

«Ärge nutke!» palus ta: «ärge nutke, ma ei wôi seda näha. Oh, ma ei wôi seda näha!»...

Järsu liigutusega hakkas ta nutja mehe kaelast

kinni, surus ennast kôwasti tema wastu ja sosistas ägedalt:

«Te ei tohi, ei tohi nutta! . . . Laske mina nutan Teie eest. . . Wôi nutame üheskoos! . . .»

«Jah, nutame üheskoos!» wastas Reigas, tômbas tütarlapse lähemale ning laskis pea tema ôlale. Ta südant täitis ärras kaastunne iseenda wastu.

Wäljas rabises lund wastu akent, kusagil kaugel wedelesid ta waesed kalud wôôraste jalus tallata; ulualuseta oli ta ise, öömajata ning ametita; tal ei olnud kuhugi minna, homselt päewalt midagi oodata . . . ja ta nuttis purustatud wiiuli pärast, mida iial polnud olemas olnud.

VI. 1915.

Saatus.

Pilli-Hindreku pool peeti simmani. Pilli-Hindreku kodu oli paatjas-punakas, määrdinud telliskiwimajas, milles töörahwa saun asus. Sauna - all keldris oli kahetoaline wôlwitud laega korter, kus ees-toas sauna «leili» oma pojaga ja teises toas woorimehe-poiss Peeter ning Pilli-Hindrek elasid.

«Leili» oli suur ja kondine, alati köhiw ja läkastaw, punaste pundunud silmade ja wet'inud halli näoga eit; ta poeg Andres oli kingsepp. Woorimehe-poiss Peeter oli tüüaka kere ja lühikeste jalgadega mätaskaru, pikkade sasis juustega, mis ôletorte meelde tuletasid; ta oli ümberkaudu kuulus laulumees. Pilli-Hindrek oli kiidetud gitarri-, harmooniku- ja «simle»-mängija, kelleta naabruses ega kaugemalgi tutwuskonnas ühtegi pulma ega pidu ei peetud. Juua wôis Peeter alati; purju ei jäänud ta kunagi; Hindrek ei joonud muud kui kalja wôi «wassi» ehk «limunaati»; aga temale ei pandud seda pahaks: Hindrek oli alati lôbus ja lahke, naljast polnud tall iial puudust, — kuid lapsest-saadik oli ta wigane. Sellepärast anti talle môndagi andeks, mis muidu mehele poleks andeks antud.

Poisikese-pôlwes rikkus raske haigus Hindreku parema jala; ligi kümme aastat sai ta üksnes karguwaral hädapärast liikuda. Hiljem paranes jalg nii palju, et ta karguta käima hakkas, kuigi waewaga. Keha poolest oli ta nigel ja nôrk; luitunud näos wirwendasid üksikud tedretähed. Pruunid juuksed wajusid alati otsaette; juuksesalkude wahelt waatasid rôômsad silmad alt-üles: Hindrek hoidis pea alati weidi kummargile.

Oli laupäewa ôhtu. Esimene, suurem tuba näis

peaaegu tühjana. Ainult laealuse kitsa akna kohal maas oli walge, kujutud linaga kaetud laud ja halliks lubjatud seinte ääres mõned punutud põhjaga toolid. Wõlwitud laest rippus paigatud klaasiga õlilamp.

Aeg-ajalt awanes uks; tuli külalisi. Seinte ääres toolidel istus juba kümmekond neidusid, poisid seisid; aeti naerdes juttu. Pilli-Hindrek ise kükitas madala kolmjalgse pingi peal ning seadis kannelt häälde. Ohk oli paberossi-suitsust sinakas.

Masaja, wärwimata ahju taga wäiksel järjel istus «ieili» ja kudus willast sukka; Peeter oli tahatuppa wiiwa ukse kõrwal püsti, toetas õlaga uksepiida najale ning suitsetas, käed püksi-taskutes.

«Wa Sass oma kampaniiga», terwitas ta tulijaid: «Näe, Piibu-Jürka kah!... Kudas käbarad käiwad? Tere, Juuli!...»

«Juuli ikka aga nii plass näost!» tähendas keegi osawõtlikult. «Punane» Juuli oli umbes kuueteistkümne aastane tüdruk, keskmist kaswu, kehast weel arenemata; wahakas-walge, haruldaselt peene näoga ja werewate tõsiste naise-huultega. Tal olid siledad juuksed ja tumedad haldjasilmad ahtakeste mustade kulmude all. Kitsad käed olid närwiliselt-rahutumad. «Punaseks» kutsuti Juulit sellepärast, et ta helepunaseid pluuse, lindikesi ning paelu armastas, punaseid õisi juustesse palmis ja punaseid helmeid kaelas kandis.

Juuli istus Pilli-Hindreku kõrwale.

«Mis sa nii kurb oled?» küsis poiss.

«Niisama», wastas Juuli: «ega ma kurb ei ole».

Hääl oli wäsinud ja loid; Juuli oli lähedal kehwa würtspoodniku tütar; laupäiwiti oli poes alati palju tegemist: alles praegu, istudes, tundis Juuli, kudas tal jalad pikast seismisest ja sekeldamisest walutasid.

«Tee rõõmsam nägu!» palus Hindrek.

Juuli naeratas nagu lapsele headmeelt tehes.

Teispoolt lauda kajas wali naerulagin — nagu koopa põhjast. Seal wäänles paks ja lihaw tüdruk naeru-krampides: walge peaga ja suurte läikiwate kõrwarõngastega Moosi-Miralda, Peetri tulewane,

nagu mõned rääkida teadsid. Wõib olla, et rääkijatel õigus oli: Peeter polnud just rahata, Miralda oli koguni rikas: ta isal oli käidawal kohal wana raua kauplus ja emal «pesukoda». Miralda ise ei tarwitsenud midagi teha; ainult ehtis ennast, käis kinos ja pitspallidel, mõnikord «Lennukis» wõi «Pandoriinis».

Pikkamisi raugesid Miralda naeruhood; tõrjuwalt käega lüües pööras ta poistele selja, kes nähtawasti uute naljadega tahtsid teda põrutada.

«Hindrek, pane pill hüüdma!» käskis ta mängumeest, kes alt-üles Juuli poole waadates aeglaselt kandli keeli põnksutas.

«Wõib hüüdma panna ka!» wastas Hindrek. Ta pani simli kõrwale ja wõttis põranalt gitarrt. Nagu otsides ja kobades käisid sõrmed paar korda üle keelte, siis hakkas wiis kiiresti seiguma: oli tuttaw moodne tantsu-wiis; aga Hindrek mängis seda oma moodi — nagu ta kõike oma moodi armastas mängida, olgu takti muutes, olgu wiit rikastades ning teisendades.

Jutu-sumin katkes. Põlenud paberossi-otsad wisati ahju taha nurka. Poolpõigiti kummardades — parem küünarnukk terawa nurgana ette käänatud — kutsusid poisid neidusid tantsule. Tõrjuwalt naeratades wõi häbelikult wiiwitades ehk ohates nagu sunnitud töö eel, wõtsid tüdrukud pakkumise wastu ja tõusid aeglaselt üles. Ainult Juuli näolt paistis wõltsimatu rõõm ja warjamata heameel; naeruwine suunurkades, astus ta kellegi kirju kaelusega poisi kõrwale, kummardas kergelt ja paenduwalt ning wiskas pea kuklasse.

Seda liigutust oli Hindrek walmis ikka ja jälle waatama. Ta ei tundnud ilmas midagi ilusamat sellest toredast, julgest ja wabast liigutusest, millega Juuli — enam kui ilu ning ehete-kirewusega — kõigist teistest tüdrukutest lahku läks: midagi wõimsat oli selles liigutuses, midagi suursugust nagu igas ta sammus, igas astes, kas ta kõndis wõi tantsis. Kergelt, peaaegu maha puutumata, keerles ta teiste seas: nagu tuule murtud punane magunaõis rasketе wihkude ja nabrade seas; ei: nagu

punane tulesäde haallide haamrite ja raudlattide hulgas, mõtles Hindrek, wiit kiirustades: kui ta midagi tõsiselt ihkas, siis wõimalust — kord elus ise Juuliga tantsida; aga temast ei olnud tantsijat! . . .

Tantsiti kaua, wäsimuse ja hingetuseni: kuni tüdrukud uimaselt seinte weerde toolidele wajusid, — lõõtsutades, näod punased ja niisked. Siis panid poisid uuesti paberossid suitsema, Hindrek sõrmitses jälle tasakesi kandli-keeli ja Peeter hakkas ukse najale toetades ümisema:

«Urädnik lõi jalaga wastu maad: klarabants!

«Oh ütle, kas oled sa sulipoiss Ants? . . .»

«Laula midagi mõistlikku!» nõudsid neiud: «Mis sa sellest lora-laulust ümised! . . .»

«Et ütle nüüd meile, kus panid sa raha,

«Ehk muidu wast hakkab su seljaksel paha. . .»
jatkas Peeter üksluiselt:

«Ei ole mul wenniksel midagi karta,

«Mul õlade küljes kaks tugewat wänta! . . .»
põrutas ta siis, pihta sirutades.

«Wõiksid midagi paremat laulda jah», tähendas Juuli pool-käskiwalt.

Peeter kehitas õlgu, nagu pitsitaks teda kuub, ja pistis käed sügawamale taskutesse.

«Mida siis? Mis asi see mõistlikum ja parem on?» küsis ta läbi hammaste. Kõneleda Peeter ei armastanud: ta laulis wõi oli wait; isegi joues waikis ta tundide kaupa.

«Ükskõik, mida!» palusid neiud: «laula aga, Peeter!»

«Nüüd jälle ükskõik . . .» urises Peeter heasüdamliku karuna: «kui hakkaks ükskõik mida, siis poleks ühti enam ükskõik. . .»

«Kas see on see wana Ann? . . . algas ta siis, iga sõna üksikult rõhutades.

«Jah, see on see wa . . . na Ann! . . .

«Kas see on see kohwi kann?»
lausus ta weniwalt edasi:

«Jah, see on see koh-wi . . . kann! . . .»

Äkki pead kuklasse wisates jatkas Peeter kärmasti:

«Wana Ann! Kohwi-kann!
«Kuu-wal-gel ööl. . .
«Mi-ne a-ga
«Re-de-li-ga
«Pöö-ningul-le —»
Kuulajad wôpatasid.
«Sest sinu Man-nike
«Ootab ju sind! . . .»
lôpetas koor pühalikult. See oli üks armsamatest lauludest, mida ikka heameelega kuuldi.

«Wana Ann, kohwi-kann», jatkas Peeter:
«Wiina-waat, tobra taat,
«Kuu-wal-gel öö-l. . .»

Salmid argnesid, kaswasid järjest pikemaks. Hääl paisus, liikumata seisis laulja paigal, nägu rahulik ja külm. Tubaka-suitsu tihenedes näis ta ikka ebamäärasemaks muutuwat, kaugenewat, sulawat. Iga salmi lôpul pôrutas koor, järjest enam waimustudes, lôpulauset.

«Kas . . . see on . . . see sea . . . sink?» alustas Peeter uut salmi, iga sôna wenitades otsatuseni:
«Jah, see on see see-a sii-nk!
«Kas-see on-see höö-wel-pink-?
«Jah, see on see hööö-wel-pii-nk! . . . .»

Kuulajad pidasid hinge kinni, kui Peeter nobedasti lôpu poole hakkas ruttama:
«Sea-sink, hööwel-pink,
«Paja-sang, heina-hang,
»Wiina-waat, tobra-taat,
«Kohwi-kann, wana Ann,
«Kuu-wal-gel öö . . . l . . .»

Silmad wälgatasid:
«Mine aga . . . redeliga . . .
«Pööning-ulle»,
kiirustas laulja.
«Sest sinu . . . Man-nike
«Oo-tab . . . ju . . . si-nd . . .»
lôpetas koor.

Wiimane salm kôlas sumbunult nagu katte alt tasa wälja kostew kumin; peaaegu hellalt lükkis Peeter ikka uusi sônu ritta — ja Hindreku kandlist tuli waewalt kuulduw kaasmäng: nagu sügise-

ne tuule-undamine plekk-katusel wôi poollagunenud wabriku-korstnas.

«Kuu-wal-gel öö-l!...» kargas koor wiimast korda sekka; ühisel jôul weeresid laulu lôpusônad läbi toa, pôrkasid wastu pakse seinu ja madalat wôlwitud lage, kajasid kôlinal aknaruutudelt ning ühinesid möödasôitwa woorimehe wankri mürina ja hobuse kapjade laginaga.

«Nüüd midagi kurba!» palus osa tüdrukuid kui waewalt oli lôpule jôutud. Teised aga tahtsid tantsida.

Hindrek wôttis harmoniku jalge eest maast.

«Kitajanka!» nôudis Juuli. Hindrek algas.

Harmonik — see oli koguni midagi muud kui gitarr: tüsedalt, nôudwalt, käskiwalt sundis ta tantsijad oma meelewalda, pani silmad hiilgama, näod lôkendama, konsad paukuma. Isegi wettinud «leili-eit» ahju taga tôstis pead ja pani sukawardad käest... Hindrek tundis, kudas ta endagi näkku werd walgus ja wärin keha läbistas.

Juuli silmad pildusid sädemeid. Hindrek ei raatsinud pilku temast pöörata, — lôôtsapilli sundel tulles ja minnes, kummardades, keerledes ja kontse maad wastu kôpsutades, kehastas Juuli iga heli wälkuwaks, punetaw-heledaks elu-awalduseks.

Ühe wiisi teise järele mängis Hindrek, peaaegu wahetpidamata, tantsijatele puhkeaega andmata; pilliga sundis ta neid hüppama, hôljuma, läbisegi sôeluma, kuni pôrandalt tôusew tolm nad läkastama pani ja pôrutusest wankuw lamp laes paksult suitsema hakkas. Tagumise toa uks oli ammugi laiali lehti tehtud; kuumuse tôustes awati ka wööruse-uks.

Wäljast tuli ühes külmaga hapu kapsa ja kopitanud kalja kibedat lôhna: kojas seisid sauna kaljatôrred, kuhu järjest kuiwanud leiba ja wett linnastele ja taarile jätkuks juurde lisati.

Hall kass hiilis näugudes kojast sisse; tüdrukute undrukute-sabad peksid talle wastu pead, paar korda komistati üle kassi kere, kuni ta wingudes jälle kotta tagasi pôgenes. Tantsijad ei näinud ega kuulnud teda, ei tundnud tolmu-kibedust ega suitse-

wa lambi karmu-haisu. Wiimaks äratas kalja lõhn nad ükshaawal uimastusest:

«Juua tahaks!» hoigas keegi.

«Tõepoolest, juua kuluks ära!» tõendasid teised.

Äkilise hooga lõpetas Hindrek pillimängu ja pühkis higi näolt. «Leili» läks janustele taari tooma.

«Sauna-timpud peaks ka kalja juures olema!» naljatasid jootad, kui esimesed söömud ahnelt olid alla neelatud: «sauna-kaljale peale hammustada».

«Timpud kuluksid marjaks ära!» arwasid neiud: «kõht päris tühi».

Hindrek wiskas taskutest paar peotäit pehmeks läinud präänikuid ja «näkkisid» lauale: keegi tõmbas põuest poole teeworsti. Peeter tõi leiba ja noa. Paar poissi jooksid wälja: «wassiputkast» kompwekka ja saia otsima. Kuuldus naer, wäsinud nägudel õõgus puna, silmad häilisid.

«Nüüd algab pidusöök!» naljatas Hindrek, üles tõustes. Ta sirutas liikmeid ja läks longates teiste sekka.

Oli wihane sügise õhtu, kui Hindrek Juulile armuawalduse tegi. Mõlemad seisid madala wõlwitud wärawa all tuulewarjus, waatasid wilkuwa laterna-tule paistel teineteisele silma ja kõnelesid suurest, ilusast, pilwita tulewikust. Mööda sõitwad woorimehed paiskasid neile pori-pritsmeid näkku; aga nemad ei märganud midagi, õnnelikud olles: noorte ning lootjatena õnnelikud.

Tuttawatest ei uskunud esmalt keegi, et wigase ja waese armuühendusest midagi «wälja tuleb» seda ühendust kuigi kauaks jatkub. Hindrek ja Juuli ei hoolinud inimeste arwamistest; kewadel mõtlesid nad pulmad teha.

Wabal-ajal — enamasti pühapäewa-hommikul — tuli Juuli Hindreku poole. «Leili» oli sel ajal pojaga kirikus, Peeter magas wõi hulkus kusagil ehk istus ees-toas, armastajaid segamata.

Haiget jalga järele wedades ja wilistades käis

Hindrek taga-tuba mööda siia-sinna, riputas mône tooli-korjule unustatud riide-tüki naele otsa, koristas keset pôrandat jäätud saapad woodi alla. Siis keetis ta ees-toas ahju-suu ees kükitades plekk-«trumliga» kohwi.

Juuli poolt olid saiad: isa teadmata tôi ta need poest. Kohwi juues kônelesid Juuli ja Hindrek asjalikult oma tulewasest kodust; arutasid, mis tingimata tarwis oleks osta ja milleta esialgul wäga hästi wôis läbi saada. Kôige suuremat muret tegi riiete-kapp, Hindreku alatine unistus. Juuli hingas kergemalt, kui Hindrek wiimaks kapi ostmise soowist loobus, nähes et raskepärase perekonna-majapidamise-algosa muretsemine lôpulikult wôimatu.

«Oled ikka môistlik poiss!» kiitis Juuli: «Mis see riiete-kapp siis ôige ära ei ole? Ma teen sulle kirjust riide-tükist niisuguse «kapi», et hoia alt. Riputame su sabakuued ja sater-pinsakud punasekirju sitsiriidest kardina taha ja käib küll. . .»

«Mis nüüd minu saterkuubedest rääkida», naeris Hindrek: «Aga prouakese pitsid ja satsid tolmuwad kardina all ära. Kapp oleks ikka nagu kindlam».

«Ega need pitsid ja satsid nii ôrnad ei ole!» waidles Juuli: «Söö weel see kringel ära, muidu kuiwad päris kokku; näe, kael sul nagu niit».

«Wôi sa ise parem oled?! Omal hing paelaga kaelas . . . käed just kui kana-koodid».

«Küll sina söödad mu käed paksemaks», pilkas Juuli.

«Muidugi et söödan. Ega me muud ei hakkagi sööma kui wer.worsti ja sealiha . . .»

«Ja joome sula-raswa peale.»

«Neh. Ja pärast söömist sôidame tôllaga patseerima.»

«Ikka nagu herra ja proua kunagi.»

Hindrek ei môistnud Juuli otsa waadates iialgi, mis seda ilusat tüdrukut sundis temale lombakale hea olema. Juuli ei môistnud eemal olles wahel isegi, millega lonkur Pilli-Hindrek teda paelas. Aga poisiga ühes olles tundis ta, et tal ilmas mujal kodu

ei olnud, kui selle wigase, rôômsate silmadega narri juures.

«Mängi midagi», käskis ta.

Hindrek waatas talle mustjate salkude wahelt altkulmu otsa ja sônas, silmadega naerdes:

«Kas wôi kolme häälega!..»

Ta wôttis suupilli hambu, paigutas gitarri pôlwedele ja simli jalge ette maha ning mängis kôigel kolmel pillil korraga. Ehk ta asendas kandli selja taha ja mängis nii; siis mängis wahelduseks jalgadega harmonikut.

Juuli kuulas ja waatles ta nägu.

«Sa oled päris ilus poiss,» arwas ta wahel uuriwalt: «kui su silmad nii juuste sees poleks.»

«Ega maksa liiga ilus ka olla,» wastas Hindrek, gitarri seinale riputades ja kôlkuwal riistal waltsi kôlistades. Ise wilistas ta wiit kaasa.

«Oled ikka narr küll,» tähendas Juuli.

«Pole sa ise ka parem!»

Nii läks pühapäine hommiku-pool harilikult mööda. Ohtul oli Hindreku kodus jälle simman, ja Juuli tantsis uimastuseni. Aripäiwil tehti tööd.

Talwel, toomapäewa ümber jäi Hindrek haigeks. Kolm nädalat waakus ta elu ja surma wahel, üle kahe kuu lamas haigemajas. Kui ta wiimaks paranes, oli ta teenistuse ning peawarjuta; lisaks warastati tal haiguse ajal uur ning paremad riided ära, nii et pantigi panna midagi ei olnud.

Juuli andis oma tagawara-korjanduse peigmehele, siis hakkas ta ôhtuti isa järelt poe-laekast wargile: ükskord pidi ju Hindrek ometi koha saama, siis oleks kerge neid «wôlgu» tasuda. Kuid kohta ei leidunud; selle asemel tabas wihane isa koduse warga kuriteolt ja kihutas jalamaid minema. Nüüd olid môlemad leiwa ning ulualuseta.

Juuli leidis küll peagi lapsehoidja-koha kellegi kehwa, suure perekonnaga ametniku juurde, kus ta peale laste hoidmise ka tube koristama, turul käima, pesu paikama ning ôhtuti puid üles neljandale korrale pidi kandma; kôike seda näruse palga ja poo-

liku kõhutäie eest. Ränga töö tagajärjel hakkas ta paari kuu pärast köhima ja mitmesuguste walude üle kurtma; aga kohta käest anda ometi ei targenud.

Hindrek oli meeleheitel; ta oli wiimaste saabaste tallad läbi kulutanud, teenistust otsides; riided narmendasid ja näljases näos põlesid silmad palawikuläikes. Kes andis räbalais wigasele tööd, kui terweid ja tugewaid küll oli? (Ta katsus tänawail kerjata; aga sai hurjutada, kuna teistel — ameti poolest kerjustel — raha panka wiimiseks jatkus. Ta katsus warastada, kuid sattus politsei kätte ning mõisteti wangi...

Kui ta jälle wabanes, oli töö leidmise lootust weel wähem. Wiimse hoobi andis teade, et nüüd ka Juuli kohata oli: teda lasti «kangekaelsuse» pärast lahti, — sest et tal jõud puudus endiste kohuste lisaks weel pesu pesta ning rullida. Köhides ja läkastades jutustas ta Hindrekule oma häda; ta oli nii nõrk, et waewalt weel jalgel seisis.

Oöseks jäid mõlemad Juuli endise pererahwa külma pesukööki, mis ilmatu suure neljakordse maja keldris asus. Pesuköögi kohal oli kingsepa töökoda ja kõrwal elas kojamees oma naisega. Pidi tasa olema, et keegi ei kuuleks ega õnnetuid sellestki wiimsest pelgupaigast wälja kihutaks.

Kummuli käänatud pesu-pali põhjal kirjutas kumbki oma wanematele jumalagajätte-kirja: Hindrek maale, wanale halwatud wallawaesele-emale; Juuli isale, kalgi südamega poednikule linnas. Siis kustutas Hindrek pühkmekastist leitud küünlajupi, mille walgel nad kirjutanud, ning awas gaasi-kraani. Musta pesu kimbule istudes jäid nad wabastust ootama, kõwasti teine teise ümbert kinni hoides. Ei maksnud kauem waewelda. Nüüd pidi kannatustele ots tulema .. Tuimalt wahtisid nad pilkasesse pimedikku; kuulasid ükskõikselt, kudas rasked weepiisad niiskest wõlwitud laest maha porisele põrandale tilkusid. Pea kohal kopsis kingsepp tööd tehes, keegi läks jalgu järele wedades aknast mööda.

Juuli tõmbas punase narmendawa rätiku kindlamini piha ümber.

«On sul külm?» küsis Hindrek.

«On sul ka? Tule, ma annan poole rätti sulle, siis on soem . . .»

Kojamehe toast kuuldus lapse nutt. Jälle läks keegi aknast mööda.

«Tea, kes seal kolab?» pomises Juuli: «Hilja juba . . . Ega see wäga walus ole?» küsis ta äkki.

Hindrek surus ta enda lähemale. Kumbki ei kõnelenud enam. Silmad kinni, ootasid mõlemad.

Äkki kõmas midagi. Hirmsa kärgatusega langesid müürid mõlema ootaja üle kokku; klaasid lirisesid, kusagilt kostis kõle karjatus, — see oli wiimne, mis nad kuulsid. Meelemärkusele tulid nad alles haigemajas, mõlemad raskete sügawate haawadega näos ja kätel, kogu keha walgetesse sidemeisse mähitud. Neid kästi waikida, nende küsimistele ei tahetud wastata; lubati kõik ütelda, kui nad paranenud. Aga nad ei suutnud teadmatuses püsida, nõudsid järjest seletust, kuni wiimaks nende pealekäiwat soowi täideti.

Mis oli juhtunud? Kuna Hindrek ja Juuli musta pesu pambu otsas päästjat oodates istusid, tundnud kingsepa naine ülewal kitsas köögis unest ärgates wänget wõõrast haisu. Ta arwanud selle esmalt mehe töötoast tulewat; aga uks oli wahelt kinni. Naine pööranud wäsinult teist külge ja katsunud uuesti uinuda; kuid uni ei tulnud, õhk muutunud ikka raskemaks; kärsitult tõmmanud ta tikust tuld, et lampi põlema süüdata . . . Siis kaotanud ta meelemärkuse. Temagi ärkas alles haigemajas; mees ja neli last olid rusude alla surnud.

Plahwatus, mis gaasi põlemasüttimisest tekkis, oli nii tugew, et hoowipoolses majas hulk wäikseid esimese korra korterid alla keldrisse langes; isegi tänawapoolne hooneosa sai raskeid wigastusi. Üle kümne inimese hukkusid kohe; haawatutest surid paljud järgmistel päiwil. Pesuköögi akna alt leiti tundmata mehe werine keha: riiete järele otsustades oli see Juuli isa, kes parajasti oli tulnud tütart koju tagasi kutsuma. Ka Juuli leiwawanemate keskmine tütar oli surnud, — ta wiibis õnnetuse puhul kojamehe kambris ning sai ümber kukkunud kapi nurga-

ga purustawa hoobi pähe. Kojamees ise ja ta pere jäid terweks.

Kui «punane» Juuli ja Pil'i-Hindrek kôik teada said, ei wajunud nad minestusse ega hakanud karjuma. Kannatused, millede käest nad tahtsid pääseda, ei olnud lôppenud,— weel suuremad piinad olid neid ootamas. Waikides läksid nad neile wastu.

1916.

Dagobert Jonatan Änilane.

Laada-elu oli täies hoos; piki awarat platsi neljas reas mitukümmend laudonni puldan-katustega, katustel k'rjud l'pukesed. Walendawate wärwimata laudadest onnide wahel sôelus ja tungis ostjate-woog, tôukles, sumises, rüseles, naeris ja käratses kaupa hinnates; ôhk wirwendas kärast, koerte haukumisest ning müüjate hôikamisest. Igamees meelitas oma poole, igaühel oli oma ostjate-ring.

Perenaised seisid murdu plekksepa-töö ja sawipottide lasude ümber; noori tüdrukuid paelas lôhnaôlide, seepide, lintide ning eredate riiete hulk; poisikesed proowisid suupillide häält wôi katsusid piipude kôwadust. Lapsi seisis murdu maiuste- ning mänguasjade wirnade ümber. Mida agaram kaupmees, seda suurem oli murd.

«Astuge ligi, astuge ligi!» hôigati igalt poolt: «Odaw ja hea! Pool muidu, pool raha eest!»

«Iga asi wiis kopkat!» pasundas jämeda punase kaelaga «Ameerika» ärimees: «Iga asi wiis ja kümme kopkat! Kôige uuemad uudised. Kes mööda läheb, see kahju saab!

«Anna!! Maria!!» kutsus wôietud peaga noormees helkiwaid siidpaelu lehwitades ja pitsi-ridasid kohendades: «Anna!! Maria!! astuge ligi, astuge ligi! Siin on pitsi ja satsi, siidilinti ja wiiuli winti! Siin on ane kooti,» hôikas ta, häält kôwendades: «ja pilli nooti! Siin on armpanti ja elewanti! Astuge ligi, astuge ligi!..»

Pikas reas seisid walged kiwi-elewandid kaupluse letil — suured eel, järjest wäiksemad taga kuni tillukesteni, — tugesid jämedaile jalgele ning lasksid pikke lonte rippuda:

«Ostke elewante! Elewant toob õnne!» rõkkas kaupmees: «Noormees neiule ja neiu peiule, — ostke elewante! Hind on odaw ja kaup tubli...»

Keset laada-platsi asus kirjuks maalitud lõuendseintega palagan. Ukse kohal oli silt:

«A r u l d - a s t e   i l m a - a s j a d e   n ä i t u s».

Luitunud punane eesriie warjas sisemust uudishimulise poisikeste-karja silmade eest.

Eesriide taga awanes küünitaoline lage ruum; pea kohal helendasid katuse sarikad; walgust andis rida petroli-lampe. Pika ja kitsa leti peal puhkasid klaaskastides «aruldased ilma-asjad»: rida pealuid, ahwi- ja inimese- kondikawa; täistopitud krokodillipoeg; roostetanud mõõgad, punased mantlid ja muud pleekinud kirjud hilbud; rida kips-kuje. Seintel rippusid puurid paabude ja paari waresega nukas maas pesitsesid kodujänesed; lae al ronis ahw mööda sarikaid.

«Waarao mõõk Egiptusemaalt», seletas «muuseumi» omanik waatajate-kogule laulwalt: «Punase mere põhjast leitud!.. Krokodil Niiluse jõest, kole ja werejänuline loom, rändajate kohutaja; pikkus sabast peani wiis jalga, peast sabani seitse jalga; kokku kaksteist jalga!.. Napoljoni pealuu kümne aastaselt, Napoljoni pealuu kahekümne aastaselt, Napoljoni pealuu kolmekümne aastaselt, Napoljoni pealuu...»

Keegi hakkas wägise naerma:

«Mitu pealuud sel mehel õige oli!»

Seletaja wihastas:

«Naerda pole siin midagi, — kes waadata ei taha, wõib minna!» sõnas ta pahaselt ja laulis edasi: «Napoljoni pealuu neljakümne aastaselt, Napoljoni pealuu wiiekümne aastaselt, Napoljoni pealuu pärast surma...»

Seletaja oli alles noorewõitu mees, aasta kolmekümnene, imewildaka ja kõweriku kehaga, nagu tegija käes poolwalmina rikki läinud sawikuju. Pikad ahwi-käed peente sõrmedega tegid alatasa wõikaid ämbliku wõrgu kudumist meelde tuletawaid liigutusi. Kollakad silmad kiilustasid nagu kassil; nägu

oli hall, lühikeste juuste lähedalt mustjaspruun ja wõidunud.

«Tseesari sõjakuub, wana-aja kangelase mälestus! Uhe ausa ja kõrgest soost rüütli-proua tanu ja kaela-ehe! Rooma kardinaali müts! Ahwi luukere ja selle kõrwal inimese shkelett!»

Uhetooniliselt-laulwal ja sumisewal häälel eietas mees oma seletust, silmad poolkinni, näol unew ilme.

See oli Dagobert Jonatan Anilane, endine ülikooli-teener, kes heal tujul sellega kiitles, et ta «isikliselt» enam kui ühte professorit tunneb ja mõnest rumalast üliõpilasest «pea-jagu targem» on.

Pärit oli Anilane ülikoolilinnast, mille peale ta üpris uhke oli. Ta isa oli kojamees ning ema peenemate sakste «passija»; kaks aastat oli Dagobert Jonatan omal ajal koolis käinud.

Tema esimeseks ametiks oli herrastele Muru-Tõnise pallide kätte andmine mänguplatsil. Kahe aasta pärast astus ta lõhnaõli- ja seebi-kauplusesse jooksupoisiks. Hiljem oli ta sildi-maalri «antlangriks», siis habemeajaja õpipoisiks; aasta pärast katsus ta rätsepaametit õppida, asus siis piimapoodi müüjaks, oli kolm kuud päewapiltniku uksehoidjaks, pool aastat «nurgameheks» ja poolteist aastat ülikoolis teenriks.

Pärast seda ei tahtnud ta enam kuhugi ametisse astuda, waid otsustas «wabaks kunstnikuks» hakata. Uheks eneseawalduseks uues kutses oligi «aruldaste ilmaasjade» kogu. Et selle kaudu raha teenimine aga ainult laada-aegul wõimalik oli, hakkas Anilane harilikul ajal muud äri ajama: ostis ning müüs wana kraami, — riideid, pilta, kalus.d, lampe, raamatuid ja muud.

Kõige selle kõrwal aga oli Dagobert Jonatan Anilane l u u l e t a j a.

Ohtu. «Aruldaste ilma-asjade kogu» kassa-sisu oli loetud, õhtu-eine — peenleib ja kolm silmu-kala — söödud. Dagobert Jonatan puhkas.

Ta koduks oli katuskamber, mille laealusest ak-

nast kaks korstna-otsa ja naabri-maja tulemüür paistsid. Akna all oli roosa kuiwatuspaberiga kaetud wärwimata laud. Peale selle oli toas raudsäng, kaks tooli ja punaseks waabatud köögi-kapp wana kraamiga. Kapi peal asus priimus, ja kapi kõrwal maas seisis weepang, kolm lampi, kaks peeglit ja tühi pildiraam. Priimusel oli Dagobert parajasti teed keetnud; nüüd rüüpas ta pikkamisi kuuma wedelikku, hammustas suhkru tükist raasukesi kõrwa ning mõtles.

Tal oli nimelt uus luuletus walmis saanud, mida ta edasi-tagasi käies wahete-wahel deklameerida katsus. Luuletus oli järgmine:

Kewadel.

Laias laanes laksutab laulu
Oitselisel öiskap öösel Ööpik
Inimese ilu ihaldaw Igawik
Waljult wangistap wainulise walu.

Kadunud kannist kaunimast Kallist
Arutu armastusest arwukad armid
Kaowad kahwatawad Karistused karmid
Alba aawawast aldiast allist.

Leidup looduses lopsakas lootus
Uhkest Unistusest uuendap usu
Muudap musta mure musu
Ohatlep oigawa ohkawa ootuse.

Kewade keeru'ap kenamaid keelesi
Kaua kaebawa kawaka kandlele
Oikap eledalt elkawa elidele
Mettip me meeltheitjaid Meelesi.

Olgugi, et wäljas mihklipäewa aegne tuul undas, oli Dagobert Jonatanil seda luuletust lugedes ja deklameerides wäga kewadine tundmus. Midagi ebamääraselt-ilusat ja ähmaselt-suursugust näis luuletuses helisewat; ta wõrdles seda teiste, trükitud luuletustega — neid oli ta laual mitu kogu —, kuid ei leidnud ainustki, mis talle nii oleks meeldinud kui see «Kewade».

Seinast-seina kôndides ja wahel klaasist jahtuwat teed rüübates kujutas Anilane tahtmata oma «Kewadet» trükituna ette. Tôepoolest, miks ei wôinud tema luuletused trükis ilmuda nagu teistegi omad? See môte oli tal ennegi olnud, aga iial ei kipitanud see nii pealetükkiwalt südames kui täna. Anilane ihkas midagi enamat kui wanade asjade müümine ja laada-palagani omanik olemine; ta ihkas midagi suursugusemat, peenemat. Ta tahtis udu-selt-ilusaid üleelamisi teistele awaldada; tahtis, et teisedki tema «Kewadet» imestaks. Dagobert Jonatan Anilane ihkas luuletaja kuulsust ning au.

See iha oli teda kihutanud ühest ametist teise, kusagil rahuldust leidmata. See soow oli teda sundinud — enda seesmist üleolekut aimates — igalpool ametiwendadest eemale hoidma ning labaste inimeste seas igawust tundma. «See igatsus oli teda kihutanud «aruldaste asjade kogu» asutama, kus midagi ebaharilist, mittetawalikku wôis esitada, kus luitunud närudest wôis luua muinasjutulisi pettepilta ja ennast ning teisi wilkeks joowastada kaugete imede warjude ning wôôraste maade kajade kaudu.

Anilane kôndis ja môtles. Igatsusest wallatuna istus ta roosa kuiwatuspaberiga kaetud laua juurde, wôttis puhta poogna ja kirjutas «Kewade» ümber. Siis wôttis ta pikkamisi weel teise poogna ning algas «Sônumitooja» toimetusele kirja.

Kolm korda pidi ta algama, enne kui kirja walmis sai; siis kujunes see järgmiseks:

W. a. i.

Mina üks tugewamatest Eesti soost tôusnud arwan Kui mitte ei Eksi — kes midagi suurepäralise waimu andega Noormees — Kes eneses suurt luule andi

Tunnep olewad.

Kes rahwa üleüldise meele ülendamise ja ea Käe käigu eaks midagi Wôiks korda saata. . .

Sest ma arwan kui seda nii kaua katte all saab peidetud sellest ei tuleks ka midagi Kasu — minu ees laual seisap praegu Paremate Eesti luuletajate Onne soowi luuletuste aalbum. Nagu sellest nimest

näha siis wôip ka selle sisust midagi kaunis head leida —

Siis ütlen selle kohta mina Wôiks niisuguseid töösid palju Korda saata sest praegu mis mul alles peas ja Paberile pandud — ma arwan kui ma mitte ei eksi wôiks küll Meil aja rahwale meele lahutuseks olla.

Ja siis lôpuks palup weel see waimuanneiega Noormees kell küll wäike kooli aridus on kuidas oleks wôimalik oma Töösid kôigê rohkem ehk kergem awaldada ja rahwa Sekka s a a t a.

Teie alandlik
Dagobert Jonatan
Hänilane
ehk warju Nimega
Roosiôis.

Kirja pani Dagobert Jonatan ühes «Kewadega» ümbrikusse, kirjutas «Sônumitooja» aadressi peale ning wiis samal ôhtul postkasti. Siis heitis ta magama.

Hommikul oli ta juba warakult jälle laadal ning seletas uudishimulistele «aruldasi ilma-asju:»

«Paabukoi, kôige targem lind ilmas! Kodujänes, poegib igas-kuus, kasulik lihaloom, nahk kôlbab kasukateks ja kraedeks! Ahwi luukere ja inimese shkelett! Hüään, kôrbe kiskja! Napoljoni pealuu kümne aastaselt, Napoljoni pealuu kahekümne aastaselt, Napoljoni pealuu kolmekümne aastaselt, Napoljoni pealuu enne surma!...»

Wäljas käratses ja sumises rahwa-parw. Kaupmehed kiitsid wôidu endi kaupasid.

«Astuge ligi! Astuge lähemale!» hôigati igaltpoolt: «Hea ja odaw! Odaw ja hea! Esimene sort! Tubli ja tulus! Tore ja tobra! Astuge ligi, astuge ligi!»

Unewalt eietas Anilane oma seletust ning môtles salaja «Kewade» peale nagu peig môrsja peale môtleb: täis ônne ning uhkust.

1916.

Reisija.

Wana kolmanda klassi wagun wabiseb ja naksub teekäänakutel, rattad mürtsuwad ja kõlksuwad ühetasaste waheaegade järele. Ahmaste akende taga wälgatawad üksikud sammaldanud katustega talu-hooned, punatab wahel sügis-ruuge pihelgate-salk werewate marjakobaratega. Siis algab soine, roostetanud mätastik.

Wagun on rahwast peaaegu täis. Kõrgete munakujuliste mütsidega talunaised istuwad paksudesse suurrättidesse mässitult muna-korwide, wôipüttide ja mitmesuguste kimpude ning pampude wahel. Ranna-eided toetawad käsipôsekil suitsu-räime korwidele, parknahka-pruunid näod pool-unised, riietes kala hais. Hall'des kuubedes maa-mehed tossutawad piipu wôi ajawad isekeskis juttu. Paar linna-emandat wôôrustawad teineteist wôileibade ja külma kohwiga. Waguni-otsast kuuldub lapse-nutt.

«Aa-papa! mis jaam nüüd tuleb?» küsib walge-sinise joonilises sitsi-kleidis tütarlaps wanapoole mehelt, kes aeg-ajalt tüükalist lôuga silludes akna juures pingi-nurgas istub. Tütarlaps seisab maas pôrandal wana pôlwede wahel ning waatab aknast wälja.

«Nüüd tuleb pooljaam», wastab wana kôikteadja näol: «Peatus üks minut. Kiirrongid ei peata».

«Aa-papa! Kas pooljaam on wähem kui jaam?» küsib tütarlaps.

«Pool-jaam on wähem. Pool-jaam on — ütleme — niisama, tühi asi; ei maksa seisma jäädagi . . .»

«Jaam on suurem», lobiseb tütarlaps: «ja puhwet on kôige suurem».

«Ja. Puhwet — see on koguni teine asi. Pea-

tus: kakskümmend minutit. Rahwast murdu. Uusi sôitjaid tuleb . . . teised lähewad maha. Tegemist, enne kui kôik joonele saad».

«Tapa on puhwet?» küsib tütarlaps, näpu-otsaga ähmasele aknale rôngaid joonistades.

«Tapa on puhwet, Millikene. Ja sôlm. Üks tee läheb Riia poole, teine Peterburi».

«Seal tuleb ümber istuda?»

«Ja. Kui, ütleme, ôhtuse rongiga Tapale tuled ja Riia poole tahad sôita: Tartu, ütleme, wôi Walka — siis pead kaks tundi ootama. Ümberistumine! Öösise rongiga saad otse Riia poole».

«Aga Peterburi ei saa?»

«Ei. Siis pead Peterburi rongi istuma. Wôi ootama: jälle ümberistumine».

«Kas Peterburi on suur?» küsib Milli.

«Peterburi . . . seal on Balti waksal, Nikolai waksal, Soome waksal. . .»

«Aa-papa! mis majad need on?» hüüab Millike wahele- sôrmega wälja näidates.

«Need? Ei tea. Muidugi majad. Warsti tuleb jaam. Sealt paistab torn, näed: see on Anna kirik. Ja metsa taga ongi jaam».

«Puhwet?»

«Ei. Niisama. Wiis minutit.»

«Aa-papa!» küsib tütarlaps: «On sul nüüd heameel? Me oleme nüüd päris reisijad, eks ole? Sina ka? Eks ole?»

Wana silmis helgib naeratus, nägu läheb muhedalt kortsu.

«Ja. Kakskümmend wiis aastat olen sôitnud. Aga täna olen esimest korda inimene, reisija. Ja . .» Wana toetab laia pihta mônusamalt wastu istme seljatuge ning waatab rôômsate silmadega ümber: «Reisija kui reisija . . .» ta wôtab taskust piletid ja naeratab: «Kakskümmend wiis aastat olen sôitnud, aga esimest korda wôib inimesewiisi istuda ja aknast wäljawaadata . . .»

«Ja teine konduktor tehku tööd!» naerab Millike heledalt: «Teine konduktor peab nüüd piletitele aukusid sisse klôpsutama; aga sina muudku' istud, aa-papa! On sul heameel?»

Wana silitab Millikese juukseid.

«Jah, Millike. On waewa nähtud. Ööd otsa, päewad otsa. Muudkui rappud ja rappud, — kondid walutawad ja pea huugab. Mõni hull inimene sõimab; teine ei mäleta, kuhu pileti pannud. Kolmas ei ärka ega ärka: norskab kui lööts, Hüüad teda, tõmbad hõlmast: ta muudku' nohiseb... Ja kakskümmend wiis aastat ikka seesama.»

«Ja jänesed, aa-papa?..»

Wana silub lõuga:

«T-ja. Need. Seal kükitab teine platwormil, näost sinine, käed külmast kanged... Pingi all mõni kõweras. Katsuwad wahel waletada: kaotasin pileti ä'. Nagu näost ei näeks, et jänes oled! Aga tema: kaotasin ä', — kus sa ta kaotasid?..»

«Mõni maksis heasti?»

«Uks maksis, teine nuttis, kolmas katsus sääred teha... On igasuguseid olnud: kakskümmend wiis aastat, Millike. Ja... Utleme: missugune ülemus ka juhtub; wahel ei ole wigagi, lased sõita. Aga teine kord: karda, et ennast minema kihutatakse. -Kui ülemus wali, siis pole nalja...»

«Jaam!» rõõmustab Millike: «waata, aa-papa! Näe, kell ripub ukse kõrwal. Ja kanad! Waata, puude all kirjud kanad!..»

«Ja. Meie ostame endile ka kanad. Kuke muretseme, kõik nagu kord ja kohus. Kakskümmend wiis aastat on orjatud, nüüd hakkame puhkama. Jalad seina peale ja... Mis?» Wana konduktor naeris lapselik-rõõmsalt: «Sihukese wäikse maja üürime kuskile linna-äärde, hakkame porgandid ja kurke kaswatama. Lehma ostame... Müüme piima.»

Tal ei olnud kedagi ilmas peale selle wäikse tütarlapse, ainsa lapselapse. Naine oli ammu surnud; lapsed osalt kaugel, osalt surnud nagu Millikese wanemad. Kellele pidi ta jutustama oma rõõmusid ja muresid, kellega pidi ta jagama oma wanainimese-mõtteid kui mitte ainsa seltsilise Millikesega? Kes muu oleks ta unistustest osa wõtnud?.. Wähe küll oli ta tänini aega saanud unistada ja kõneleda: töölt tulles ei olnud tuju rääkimiseks, wäsinud kondid ihkasid puh-

kust. Praegugi tuli aegutus peale, meelde tuletades koera-wäsimust pärast pikki ametis-oleku öid.

«T-ja, Millike! On waewa nähtud küllalt!» kordas ta lapselast kindlamini põlwede wahele asendades.

«Aga nüüd puhkame!» tõotas Milli: «Aa-papa! kui tahad, wõid nüüd päew otsa magada, eks?»

«Miks ei! Aga ega's me sellepärast magama hakka. Tarwis peenraid kaewata, istutada... Utleme: kurgid on maas, — neid tuleb harida, rohtu kitkuda. Siis kanad, lehm, sea-põrsas. Maja tarwis korras hoida, kõik nagu kord ja kohus.»

«Aa-papa, mina pean kanad ja maja korras! Ja lüpsan lehma, kas?»

Wana naeris:

«Sa ei julge ju lehmale otsagi waadata! Peab inimese majasse wõtma, kes lehmaga oskab ümber käia.»

«Passija?»

«Noh, passija wõi, üleme, teenija, — eks seda näe. Waata, selle silla peal on kaks korda rongi-õnnetus olnud. Üks kord lendas pool rongi alla jõkke».

«Kole, aa-papa!» wäristab Millike: «Aga kui meie ka...»

«Ära karda!» trööstib wana ruttu: «Näe, olemegi juba üle silla.»

«Aa-papa, ega me teist korda enam reisima lähe? Ilmaski?»

«Ei. Ükskord sai inimese-wiisi sõita; aitab sellest.»

«Raha kulub ka palju piletite peale!» tähendab Milli asjalikult.

«Ja, jah. Nüüd on nii: tahad sõita, siis maksa. Hakka nüüd weel igapäew reisima!»

Wana toetab käed põlwedele ja naerab õnnelikult.

«Sa oled nüüd palju ilusam kui enne, aa-papa!» tähendab Milli: «Palju noorem. Ja nagu päris herra». Arwustawalt waatleb tütarlaps wanaisa halle «mustriga» püksa, tumesinist pinsakut, westi ja ma-

niskit ning pea kohal naela otsas rippuwat päiwitanud õlgkübarat.

«Siin putka juures jäi kahe aasta eest hobune rongi alla!» jutustab wana: «oli pime öö, sügisene aeg....»

Kindlamalt tõmbas ta tütarlapse enda lähedale: hea on olla riides nagu kõik inimesed; hea on reisijana istuda wagunis nagu igaüks teine; hea on meelde tuletada wanu ametniku-mälestusi, teades, et endisel elul igawesti lõpp ning eel ootamas wäike maja linna serwal, kurgi-peenrad, kanad, lehm, seapõrsas ja kodune waikne elu. Kortsud silmade ümber muhelewad nii lõbusasti, isegi paljas pealagi häilib nii pidulikult, et Millike wanaisa kätt peosse wõttes jälle küsib:

«Eks ole, nüüd on sul hea, aa-papa? Jah?»

«On, on. Midagi ei mõista enam tahta, Millike,» wastab wana: «Pooljaam, Millike,» lisab ta juurde: «Kaks minutit».

Waguni-uks awaneb.

«Teie piletid, herrased!» kuuldub tüdinud walju ning purst häält: «teie piletid?»

Muheledes tõmbab wana piletid taskust.

«See on sinu!» pistab ta Millikesele lapsepileti pihku: «Anna ise ära. Kohe oleme linnas.»

1917.

Nüüd ja enne.

Kes poleks imetlenud kodumaa suuremat kunstnikku, kes poleks wähemalt kordki waimustunud kodumaa hiilgawamast näitlejast? Kes poleks kuulnud Aleksander Upsist? Ei, mitte Aleksander Upsist — seda tundsid wähesed; — kes poleks kuulnud A. Hellamäe-Rajaja wõluwast mängust; kes poleks näinud A. Hellamäe-Rajaja näopilte kõigi kaupluste akendel?» Kes poleks teatrisse tõtanud — wõi sinna igatsenud, — kui müürilehtedel punaste tähtedega põles A. Hellamäe-Rajaja nimi? A. Hellamäe-Rajaja kunstniku-külaskäik — see tõi igasse linna, kõige wäiksemasse alewikkugi hulgaks ajaks ärewat elewust. A. Hellamäe-Rajaja mäng oli sündmus!..

Kaugel peakohal hõljuwate elekterpäikeste walgel istuwad rõdudel ning looshides walwakais siidülikondades daamid kõrgete, keeruliste juuksekohendustega; hinnatumad pitsid helendawad, wõrratumad tikandused ehiwad ülikondi, kalliskiwid kiirgawad kaelades ning sätendawad kitsastel haritud kätel. Herrade triiksärgid walendawad wärskelt sadanud lume puutumata puhtuses ja mustad sabakuued on daamide õiskobarataolistele rühmadele mõjuwaks tagaseinaks.

Aegamisi, hoolika ettewaatusega hakkawad lambid ning eredad päikesed kustuma; pikkamööda wajub maja silitaw-siidise pimediku rüppe ning etendus algab.

Mäherdune Romeo! Jumalik, taewalik olewus, ilus kui Adonis, weetlew kui muinasjutt! . . . Nagu siiwa-sahin lehwib õhus daamide ärew hingamine. Kui eesriie langeb, ei ole waimustusel otsa ega määra. Tagasihoidlikult kummardades, nägu w ludalt-

wiisakas, tänab Romeo kiitusest; ainult kuldne juuste-kahu peas pôleb ning leegitseb igas warjundis ja näib edewalt wirwendawat.

Ehk Hellamäe-Rajaja Leo Saalepina! See kitsa, kahwatu näoga, terawate, selgete näojoonte ja pikksôrmiliste, kalkide kätega mees ei ole tawalik abitu ja nôder naiste-sülelaps ega «talleke» Saalep; see on pinewile tômmatud wedru, wiimse wôimaluseni pingutatud wibu, mis raksatades murdub, kui endise kaaslase alatu kättemaks pônewaks kistud erkudelt wiimset, ülemäärast jôuproowi nôuab.

Nagu kaks jääkildu helgiwad näitleja sinised külmad silmad ning ruuge juuste-laene otsaees on teguri tähiseks, mis tema Saalepi liikuma ning jôutagawara tilgatumaks tühjendama sundinud: hiilgawa tulewiku, au ja kuulsuse ning r a h a iha sümboliks. Peaaegu üliinimlikuks kaswab waatajate silmis endast ega teistest hoolimatu püüdja, kelle ainsaks eesmärgiks tundub olewat edu, — ükskôik, mil tingimusel. Suurepärasena näib kelmuse-piirideni ulataw ülbus, millega ta ennast wäljamaal ja sealt tulles kodus rahwapäraseks teha püüdnud; kôik muud tegelased alanewad tema käsilasteks, ka Lilli: wärwitu ning hootu näitlejanna s e l l e kunstniku kôrwal. Kergesti-usutawaks saab endisest abilisest loobumine: tarbekskôlbmata tööriistana heidetakse ta endast. Lühidalt, peaaegu käskiwalt walib Saalep Eewa Marlandi mee-sauna puhkepaigaks...

Selles osas paljastas Aleksander Upsi oma hinge warjatumad saladused. Seal ei näidelnud mitte üksnes A. Hellamäe-Rajaja; seal elas Aleksander Upsi.

Kunstnik maetakse lilledesse, daamid saadawad sôrmused ja kôrwarôngad üles näitelawale. Ikka ja ikka jälle kerkib eesriie, ikka uuesti kajab walgetelt seintelt meeletu käteplagin. Külmalt naeratades kummardab kunstnik.

Kahupea Sass, Kassisaba neiude kangelane, endine lukksepa-poiss lialdastes raudtee-tehastes, pühitses esimest sammu tôusu-teel. Täna esimest kor-

da wõis ta hiilgawate hõbenööpide ja kollaste «kantidega» ametniku-kuue selga panna; täna oli temast «herra» saanud: tänasest peale oli ta waksalis telegrafistiks.

Haljate nööpidega kuues, paberkrae ja must lips kaelas, ruuged kiharad kunstniku kombel otsaette soetud, oli Sass ilusam ja neiu-silmadele weetlewam kui iial enne. Edwistades laskis ta puhtaid — telegrafis õpilaseks olles walgeks luitunud — käsi wälkuda, kõndis terawate ninadega saapaid kriuksutades edasi-tagasi ja pakkus tuttawatele kuldweertega nimekaarte, mil jämedate tähtedega mustas:

«Aleksander Woldemar August Upsi, telegrafiametnik ja näitleja.»

Uksi jäädes tegi ta proowiks paenduwaid kummardusi; astus peegli ees sammu edasi, kaks tagasi; nikutas paremale ja pahemale poole pead... Oli pühapäew. Ohtul pidi Sass «Walwajas» mängima; wiimast korda mõtles ta täna seal «küünis» ette astuda: ta ihkas kõrgemale, kaugemale. Telegrafistina tohtis ta loota mujalgi esineda wõiwat kui tolles «prostoi» rahwa — kõige prostoima rahwa — lõbutsemise-kohas...

Nagu hingetu lõust wahtis punaseks maalitud, siniste ja kollaste rõngaste ning wiguritega illustatud eesriie rahwa kärsitud nägusid, — silmi pilgutamata, ilmet muutmata nagu surnu. Wiimaks ometi hakkas see wähehaawal kerkima — pikaldaselt ja wäsinult: nagu wastu tahtmist äratatud inimese silmad päewawalgusele awanewad. Saalis kustus tuli. Paari käsilaterna walgustusel aegutas näitelawal mingi koopa- wõi telgi-sarnane awaus: esialgul tühi. Ükshaawal hakkas koopasse inimesi koguma, — mustis, awarais mantlites mehi punaste wöödega ümber kõhu, laiade serwadega kaapkübarad peas. Kõigil olid pistolid wöö wahel ja näod tahmaseks määritud: need olid Sassi — nüüd Rinaldo de Almawiiwa-Frankoni — käsualused; mägede rööwlid: «Meksika Komorra salaseltsi» liikmed.

Wiimasena ilmus Rinaldo ise. Tema tundemärgiks oli kollane wöö ja pikk suletutt kübaral, nägu warjas üle õla wisatud mantli-hõlm... Sõnata kum-

mardasid alamad pealiku ees: parem käsi õieli wälja sirutatud, pahem südame kohale wastu rinda surutud. Siis hakkas Sass käske ning juhatusi andma öiseks lahinguks; sealjuures wahtis ta silmi pööritades ümber nagu midagi kartes wõi kedagi ähwardades.

Äkki tungis wõõras salkkond hirmutawa kisa ja käraga koopasse. Järgnes koletu mõõkade kõlin, raksumine ja paukumine; laternad löödi kildudeks wõi kustutati; tükk aega kostis pimedas rüselemist ning wandesõnu.

Siis süüdati laternad uuesti; tulukeste walgel nähti surnuid ja haawatuid maas lamawat, nende ees hulk kinniwõetud wange ning õnnest hiilgawaid wõitjaid nende ümber. Must habemik mees punases, põlwini ulatawas suurräti taolises rõiwas, punane kübar peas ja häiliw plekkmõõk käes, oli wõitjate üiem.

«Paater Smolofort!» sosistasid pealtwaatajad saalis: «Kole mees!»

Sassi polnud wangide ega maaslamajate killas; wist oli ta eluga põgenema pääsenud. Loodetawasti tuli ta warsti oma meestele appi! Kuid enne langes eesriie; saalis pahwatasid gaas-lambid põlema ja mürisew käteplagin pani õhu laenetama ning hallitanud seinad wabisema.

Teises waatuses päästis Sass mehed. Kolmandas wõttis ta paater Smoloforti enda kinni. Nagu metsaline kargas ta wihatud waenlase kallale.

«Paater Smolofort!» karjus ta kähisewal häälel, nii et see kõlas: «Ihh... paatii Shhmoloforrti, ssa alatu kkper!.. Ssure,» karjus ta. «Ssure- ma ütlen! Ssure, punase mantliga mmees — waba mägede poja tagakiusaja. Sssurm ja ppõrgu!... Aranneetud olgu sa igawesti!-..» Wiimast silpi rõhutades raputas ta käsist ning jalust kinni seotud meest kui takukoonalt ja hüüdis oma sulastele läbi hammaste:

«Wwiige see elajas ära! Homsest päewa ärgu saagu ta näha!!...»

Ning jälle kukkus eesriie ja paukusid saalis olejate peopesad, kunni riie kerkis ja Sass rahwale

kummardas, wôiduròômus naeratus näol, wiltu wajunud musta röövli-paruka alt heleruuge juukse-salk wäljas.

«Praawo!» kisendas rahwas: «Piis! piis! hurra, Renaldo, mägede poega!... Piis, piis!»

Järgmiste waatuste jooksul kaswas waatajate osawôte alatasa. Kui uuesti wallale pääsnud Smolofort oma meestega mägede poegade eest puude wahele peitu puges ja Sass sôpradega kaks sammu nendest eemal kôige suuremaid röövlite saladusi paljastas, waenlaste lähedust aimamata, ei suutnud kuulajad all saalis säärast ettewaatamatust rahulikult kannatada.

«Waata ette!» karjuti alt: «Tee silmad lahti, Renaldo. Näe, paater puu taga...»

«Löö ta wainlane maha!» käskisid teised: «ära enam käest lase! Muidu teeb sihwid!»

Aga Sass ei kuulnud heatahtlist nôuannet! See pahandas publikumi. Kui paater hiljem suurema salgaga Sassi otsis ja teine ühegi sôbrata näitelawanukas ennast ettekujutatud palkoni taha warjas — oldi Meksika linna taga üksiku môisa hoowis» — siis näitas kogu saalitäis rahwast näpuga Sassi poole ja rôkkas:

«Wôta! Seal ta on!.. Näe pimedaid, — mitmekesi ei näe sedasama üht poissi! Waadake omet, —seal nurgas ta on!»

Aga weel polnud Sassi tund tulnud!..

Kui tal wiimases otsustawas lahingus pistol lahti ei läinud ja wihatud waenlane siiski surnult maha langes, polnud rahwa heameelel jällegi otsa:

«Näe meest, — ilma pauguta tappis teise ära!» kiitsid ühed.

«Tal on pauguta püssirohi!» arwasid teised naerdes.

«See jänespüks kukkus palja hirmu pärast ümber!» hirwitasid kolmandad.

Sassi nägu säras.

Wiimases waatuses, kui Rinaldo «mu ônnis ema!» oigades hingetult maha kukkus, ei saanud ta kuigi kaua surnuna püsida. Ikka jälle ning uuesti kummardas ta käsi plaksutawa, toole müristawa, al-

gu trampiwa, kisendawa, möirgawa rahwa ees ; ikka uuesti oli ta walmis naeratades käemususid alla saatma ega oleks hommikuni seilest lakanud, — poleks mitte eesriie lõpulikult lawa ette laskunud ja saalis tuled kustunud, mis waimustatud rahwahulga wiimaks sundis minekut tegema.

Sassi toa-seltsiline ja sõber nahkru Juss oli äärmuseni waimustatud. See oli au ! see oli kuulsus ! See oli wõit ! . . Niisuguse õhtu pärast maksis elada. Juss põles kui palawikus — nagu alati Sassiga koos «Walwajast» koju minnes. Wahel nägi ta ettekujutuses e n n a s t seiswat ülewal näitelawal — ning all hõiskas rahwas, mühises, mürises, rõkkas heameele pörast ! . . Ohates laskis Juss pea longu : tema oma kõwerate rangjalgade ja pisikeste pilu-silmadega ei kõlwanud näitlejaks. Tal polnud häältki ; ta wõis ainult sõpra eemalt imetleda.

«Tead, miks tuled täna nii ruttu ära kustutati?» lobises Sass kodu-teel : «Sellepärast, et paater kade oli. Temale ei plaksutanud keegi ja wälja teda ka ei kutsutud. Oleks sa näinud : ta tahtis mu näitelawa taga südametäiega ära süüa, lubas mu'lt osa ära wõtta ja . . . Nagu ma seda röövli-osa nüüd weel tahaks !»

Sass naeris laginal.

«Mul on üks uus tuttaw, tead ! «Wõitleja» näitejuht. Jah, wennike ! Ja s e e kutsub mind o m a trupesse. Ütleb, mul olla annet. Muidugi on ! Oleks ma ennem teadnud, et ma niiwiisi mängida wõin,— arwad sa, et ma oleks wabrikus wedelenud kõik-need aastad ? Ammu oleks näitlejaks hakanud ! . .»

«Selle eest wõid sa nüüd wabriku-töölist mängida, kui tarwis», trööstis Juss.

Wennalikult koputas Sass talle õla pihta :

«Oige jah ! Kahju, et sinust näitlejat ei saa, wa nosu ! Muidu wõiks sinu ka «Wõitlejasse» sisse upitada . .»

Ta hakkas jällegi naerma :

«Kui ma paatrile ütlesin, et «Wõitlejasse» üle lähen, — ai seda nägu, mis ta tegi ! Ja kohe uksest wälja — põmm ! Mitte sõnagi ei lausunud enam. Ja, minuga pole nüüd nalja. Warsti olen wäikselt

tähtis mees, — «Wõitleja» näitemängu arwustawad lehed ka. . . Oi, wennike, aasta pärast olen ma kuulus; usu mu sõna, Juss-poiss!»

Kadedalt ning uhkelt ühtlasi kuulas Juss.

«Ja kui ma juba kuulus olen, siis wõib see telegrafiamet käia, kus. . .» Upsi sülgas: «Küll sa näed, minust saab kord mees!» kinnitas ta pead kuklasse wisates: «Minust saab niisugune mees, et. . . Las aga hakkab kord susisema, — siis läheb kui auruga. Aina edasi. Nii kui lepse reega. Siis tuleb raha kui raba. Eh, Juss-poiss, siis tuleb raha! Ja kui raha on, siis teeme seitse imet».

Aasta pärast asus Upsi juba teises korteris. «Wõitleja» esimesel armastajal ei tarwitsenud räpases keldritoas kellegi nahkru-poisiga ühes kopitada. Kümne aasta pärast ei tundnud keegi Aleksander Upsit; hiilgawa tähena helendas kodumaa kunstitaewas A. Hellamäe-Rajaja.

1917.

Pärandus.

Insener Albert Metsamart oli mees nagu tuhat teist. Keskmist kaswu, lühikese mustja habemega, tawaliku mitte midagi ütlewa näoga. Weereta prillide läbi waatasid rahulikud, mõistlikud silmad. Insener oli töökas, kokkuhoidlik ja kaine.

Oieti teadis ainult inseneri abikaasa, temast kaks aastat wanem, kõigi heade perenaise-omadustega warustatud wäike paksuwõitu Leida, et kaine ja mõistlik Metsamart ajuti wäga «imelik» ja otse kohutaw olla wõis. Insener ei joonud; mitte põhjusmõtte pärast: ei, ta e i w õ i n u d lihtsalt juua. Seda ei kannatanud ta terwis, see tegi ta haigeks, armetumaks; joomine oli talle wastik ja läila. Seda mõistmatumad olid ta arusaamata tujud — nagu neid Leida nimetas.

Nädalaid ja kuid wõis insener päew päewa kõrwal tööd teha, korralikult süües, hästi magades, inimese-wiisi kõneledes ning õhtuti suitsetades, midagi lugedes wõi emand Leida klaweri-mängu kuulates. Siis tuli äkki mingi pöörane sööst; mees muutus sõnaahtraks, kaotas isu, wiskles ööseti uneta wõi kargas kisendades une pealt üles. Teda näis mingi mõte puuriwat, näis mingi ettekujutus paenawat; kuid asjata oli tal't rahutuse põhjusi küsida. Ta wastas silmnähtawate hädawaledega ehk waikis. Pikapeale harjus Leida mehe tujudega; ei nõudnud seletust, ootas igakord kannatlikult paranemist ega lasknud ennast abikaasa arusaamata närwilikkusest eksitada, — seda wähem, et insener wõõraste eest haiguse-wahkusid mõistis warjata.

Oli südatalw; tormised ööd mõjusid rõhuwalt. Oudselt wingus tuul korstnates, paugutas katustel ja

wihises bulwaari puiestikus ning peksis lund wastu aknaid. Insener läbes uneta, lamas kaua kinnisilmil seliti, kuulatas ja waikis. Korraga kähwas ta üles, nipsatas elekter-lambi põlema ning waatas naise poole. Ere walgus äratas Leida. Ta awas silmad, sulges jälle ning pööras teist külge.

«Mul pole und», sõnas mees.

«Katsu midagi lugeda», andis Leida masinlikult nõu.

«Ma peaksin õiguse pärast...» Mees kahtles: «Luba, et ma sulle... et ma sulle midagi jutustan!» lõpetas ta otsustawalt.

«Noh?»

«See puutub minu uneta öödesse», seletas mees: «See tähendab — see ongi nimelt nende uneta ööde põhjuseks...»

«Noh?» kordas Leida wirgudes: «Räägi siis».

«Asi on selles. Nimelt...» Ta ei saanud kuidagi joonele. «Waata, mind paenab nimelt üks mälestus. Wõi mitte mälestus; ma pole seda kõike oma silmaga näinud. Sellest jutustas mu wana täti, kui ma laps olin. Ja sest saadik on mul nagu oleksin ise seal juures olnud...»

«Mis see siis oli?» julgustas naine, kuuldes kõnelejat nagu aru pidades peatawat.

«Sa tead, mu isa-isa oli kõrtsmik», rääkis teine edasi: «Kõrts oli suure maantee ääres, aga kaunis üksildases kohas. Umberkaudu oli põline mets; tol ajal oli kodumaal metsi rohkem kui nüüd; ja metsad olid suured, harimata ning tihedad, õudsed. Isa-isa hakatigi Metsa Mardiks kutsuma, ka Laane kõrtsmikuks hüüti teda. Ta oli tugew mees, päris karu, suure musta habemega. Wanaema oli samasugune: suur, laia tugewa turjaga, kondise näoga ja kõwade kätega. Lapsi neil weel ei olnud.

«Laane kõrtsmikku kardeti ümberkaudu; temas oli midagi taltsutamata-metsikut, kuigi keegi temast midagi halba ei teadnud rääkida. Iseäralisi wihamehi tal ei olnud — peale ühe. See oli Saarepera mölder, keda kõrtsmik — nagu igaüks teadis — silma otsas ei wõinud sallida. Mis eest ta möldrit wihkas, seda kindlasti ei teatud: mõni rääkis, Saa-

repera Tõnu olla omal ajal ta pruuti katsunud ukutada; kuid see ei wõinud ainus põhjus olla, — see polnud üleüldse wist mitte wiha põhjuseks. Oigem oli nende jutt, kes päritud waenust kõnelesid: ka Metsa Mardi isa, endine Laane kõrtsmik, oli Saarepera Tõnu isaga weriwaenlane. Miks? Mine tea. Nad olid mõlemad ümbruskonnas lugupeetawamad ja mõjukamad mehed; kumbki tahtis e s i m e n e olla, — kes teab, see oligi ehk ainuke põhjus. Wõib ka olla, et nad lihtsalt teadwuseta seesmise wastolu tõttu, loomusunnilise antipaatia mõjul teineteist waenasid.

«Saarepera Tõnu ei tulnud iialgi Laane kõrtsi, sama wähe kui Mart iial ühte iwagi oleks Tõnu weskile wiinud. Isegi mööda sõita ei tihanud Saarepera Tõnu Laane kõrtsist; kui wähegi wõimalik, tarwitas ta teisi teid, olgu kui suurt ringi tehes. Ootamata ja tahtmata kokku saades ei teretanud kumbki teist ega näinud waenlast märkawatki. Ainult silmis oli halb lõke.

«Oli talw; toomapäewa tormide aeg. Tuiskas teist päewa, kõik kohad olid umbes, wahetpidamata hulgus tuul ja kuhjas hangesid aina kõrgemaks. Kõrts oli pooleni lumes; metsas wihises ja müriisus maru, puud raksusid, unnates keerles maru madalatel katustel. . . Kõrtsi-tuba oli tühi. Mart oli uksed ammu kinni pannud; naine magas. Wõis kesköö lähedal olla.

«Akki kuuldus kedagi aknale koputawat. Mart kuulatas. Jälle kostis kobin: keegi tagus piitsawarrega wastu raami ja põristas ruutudel. Mart ajas pihtkasuka selga, süütas laterna põlema ja tegi ukse ettewaatlikult lahti. Kojas kuulis ta koputamist jällegi.

«Wäljas peksis lumi wastu nägu, latern ei suutnud wähematki walgust anda. Läbi hangede sompides leidis Mart lumme wajunud hobuse, hangeks tuisanud ree ja lumise mehe.

«Kes seal on?» küsis Mart pimedas.

«Ole hea mees, lase öömajale. Hobune ei saa enam edasi ega tagasi. Tuul wiis kõnelejal sõnad suust ja kustutas tule laternast.

«Käsi-kaudu juhatas Mart wôôra tuppa. Siin selgus, et tulija Saarepera mölder oli. Mart waatas talle kiiwiti otsa:

«Saarepera Tônu Laane kôrtsis!»

«Laane kôrts. . .» tuli Tônu hammaste wahelt: «Oleks seda teadnud, poleks ma sisse tulnud. . . Kuradi tuisk!»

«Eks istu».

Mart läks wälja.

«Wiisin looma ulualla», sônas ta tagasi tulles.

«Tônu istus pingil, kasuk seljas ja karwamüts peas nagu ta tulnud. Kindadki olid alles käes. Lume sulades tekkis ta jalge ette sawipôrandale mudane loik.

«Tükk aega seisis Mart sônalausumata uksepiida juures. Tônu waatas üles.

«Mis sa's seisad?»

«Eks waatan külalist».

«Mône aja pärast lausus kôrtsmik aeglaselt:

«Kui niisuguse tuisuga Saarepera Tônis ära kaoks, ei hauguks ükski koer ta järel».

«Kuhu ta kaob!» Tônu naeratas pooltwiltu, hambad irewil.

«Kuhu . . .»

«Waigiti kaua. Ka Tônu oli püsti tôusnud. Silmad pôlesid wihaselt nagu huntidel. Wäljas hulgus maru. . .

«Wara hommikul äratas kôrtsmik naise ja käskis tasa üles tôusta. Sulast ei olnud seekord kodus, tüdruk magas. Naise abil kandis kôrtsmik möldri surnukeha reele ja wiis hobuse metsa. Paar wersta kôrtsist algas suur soo, kus talweti alati hundid hulgusid. Tuiskas ikka weel endist wiisi.

«Alles kewadel leiti ree ja hobuse riismed metsast. Tônust polnud muud järel kui luud ja riide räbalad. . .»

Jutustaja tômbas raskelt hinge.

«Kuus kuud hiljem sündis mu isa», lôpetas ta: «Kadunud isa oli linnas kaupmeheks — seda sa tead. Ta oli kinnine ja kalk mees, äkilise wihaga. Joodik. Ema kartis teda».

Kôneleja waikis kaua. Kuuldus ainult Leida

hingamist ning aeg-ajalt mehe kärsituid liigutusi. Ta oli istukile tôusnud; nagu mingist koormast wabaneda püüdes kehitas ta ajuti ôlgu.

«See pole kôik», algas ta uuesti juttu: «Ma pole Laane kôrtsis iial käinud, weel wähem tean ma Saarqpera weskist. . . Aga minus on midagi, — ma ei tea, kudas seda ütelda. . . Ajuti näen suurt sawipôrandaga kôrtsituba nii selgesti. Ja siis on mul tunne nagu oleks mina ja Laane Metsa Mart üks. Ja nagu peaks ma sedasama weel kord tegema. Just niisama. Nende kätega. . .» Abitult liigutas ta kahwatuid käsi.

«Leida», ütles ta paluwalt: «Anna mulle nôu! Mis teha? . . . Mäletad sa adwokat Eriksoni? Oled teda seltskonnas näinud: pikk, kondine mees».

«Ja. Walgete juustega. Arm kôrwa ääres. Käib, pea pool-wiltu, alati küsiw ilme näol.

«Nimelt need walged juuksed! . . . Kui neid ei oleks!» ütles mees: «Ja küsiwad silmad! . . . Ma ei wôi seda inimest näha. Wôib olla, on ta selle Tônu järeltulija; ma ei tea. Wôib olla, olen ma hull. Aga ma ei suuda teda näha, ilma et tungi tunneks temaga teha, mis mu esiisa Tônuga tegi».

«Rumalus», sosistas Leida argselt.

«Wôib olla. Aga mind piinab see. Ma ei saa rahu, kui teda näinud olen».

«Närwid!» ütles Leida julgemalt: «Sa peaksid arstiga kônelema».

«Ah!» lôi mees käega: «Mis aitab arst!»

Enam ei kôneldud. Pikkamisi näis insener rahustuwat, kuni ta uinus. Järgmistel päiwil paranes ta meeleolu silmnähtawalt. Warsti oli ta kaine ja môistlik nagu harilikult. Leida unustas ôudse öö nagu ta mehe «tujud» harilikult warsti unustas. Kes ei ole meie päiwil närwilik? Sellega peab leppima kui paratamatusega.

Aasta hiljem kôneles kogu linn arusaamatust, otse môistatuslikust kuriteost. Lugupeetud mees, kôigile môistliku inimesena tuntud, oli teise sama lugupeetud ja niisama môistliku ning rahuarmastaja ini-

mese ilma mingi nähtawa põhjuseta tapnud. Insener Albert Metsamart oli adwokat Eriksoni ära kägistanud.

Kuritegu sündis tawaliku joogikoha erakambris, kuhu mõlemad mehed õhtupoole sisse astunud, mingisuguste äriasjade üle kõnelema. Kuritegija ei wõinud purjus olla; oli üleüldiselt teada, et ta kõwu jooke ei tarwitanud, pealegi tõendas joogikoha teenija, et Metsamart ainult seltersi tellinud. Teenri jutu järele kõnelenud mõlemad herrad õige rahulikult, wähemalt tema juuresolekul.

Sündmus oli täitsa mõistmatu; teenija — ainukese tunnistaja — sõnad ei suutnud wähematki selgitada. Oieti ei teadnud ta midagi; ei olnud midagi näinud. Kui ta toast lahkunud, jäänud herrad asjalikult westma; mõne aja pärast sisse astudes leidnud ta adwokadi hingetuna sohwalt ja tema ees inseneri. Esimesel pilgul arwanud ta inseneri joobnud olewat: mõttetalt, segaste silmadega wahtinud herra temale näkku, otsaees rasked higi-tilgad, nägu muldhall ja moondunud. Siis ärganud ta nagu unest, heitnud ähmase pilgu oma wärisewatele kätele ja nagu nüüd alles äkki mõistusele tulles, nagu nüüd alles surnukeha märgates waadanud ta kiirelt kummardades õnnetule otsa. Laiade meeletute silmadega pööranud ta siis ümber, hakanud lähedal olewa tooli korjust kinni ja wajunud lõdwalt kössi.

«Herra prillid kukkusid maha ja läksid katki; ta ei pannud seda tähele», jutustas teener: «Aitasin teda istet wõtta ja pakkusin talle juua. Ta istus liikumata paigal, kuni politsei tuli».

Kuritegija ise ei andnud juhtumisele mingit seletust.

«Ma pidin seda tegema», kordas ta: «See tuli iseenesest, ma ei tea kudas. Ma hakkasin tast kinni. . . Muud ma ei mäleta. Pärast ärkasin nagu unest».

Ta asendati arstliseks uurimiseks haigemajja. Degeneratsioon, arwasid arstid, joodikult üksalt päritud närwinõrkus. Lähenewa waimuhaiguse esimene awaldus.

Uurimisealune näis õige rahulik, oli kestwalt

heas tujus. Uksi olles wilistas ta tasakesi wõi ümistas mõnda opereti-wiit.

«Hea, et ma seda tegin», tähendas ta kord: «Nagu koormast sain wabaks. Tõepoolest».

Weidi imestades näis ta terawalt enda siseilma kuulatawat.

«Ja, wäga hea», kordas ta: «Te ei wõi arwata, kudas see mind piinas», pööras ta arsti poole: «See oli mingi käsk, nagu sunne, suggestion». Ta kuulatas jälle.

Siis jutustas ta arstile Laane kõrtsmiku ning Saarepera Tõnise lugu.

«Ma ei tea tänapäewani, kas kadunud Erikson (ta ütles nimelt «kadunud Erikson» ja ütles päris rahulikult) tolle möldri järeltuleja oli wõi mitte. Aga ma arwan, et oli. Ta tuletas mulle Saarepera Tõnu nii elawalt meelde. Iga liigutuse, iga sõnaga. Kõige enam äritas mind ta näoilme: see küsiw waade ja pool-wiltu hoitud pea. Mis oli tal küsida? mis ta waanis alati nii wiilusi! Ta näis nagu ise s e d a wälja kutsuwat. Näis ootawat. Ma ei suutnud teda lõpuks enam silmapilkugi rahulikult näha...»

«Oli teil teineteisega tülisid?» küsis arst.

«Tülisid, — ei. Meil ei olnud midagi ühist; puutusime harwa kokku. Ja sel päewal — teatud päewal — ei olnud meil teineteisele ka õieti midagi ütlemist. Ta oli seekord nähtawasti wäga heas tujus; saime juhtumisi kokku, läksime paar sammu ühes, ta kutsus mind kuhugi sisse...» Kõneleja peatas, äigas käega üle otsaesise, näis meelde tuletawat: «Jah», rääkis ta edasi: «Astusime sisse. Ta pani ette midagi juua. Ta rääkis mingisugusest wõidust, tal oli mingis asjas wäga hästi läinud...» Metsamart kohendas prille, waatas abitult ümber: «Jah,» kordas ta: «ja... Ta waatas mulle oma küsiwate silmadega otsa! Ta heledad juuksed olid lambi paistel päris walged. Ma ei wõinud neid walgeid juukseid kauem näha.»

Metsamart hakkas käsi õõrudes edasi-tagasi kõndima.

«Siis tegin ma seda,» jutustas ta edasi: «Ma wõtsin tast kinni . . . Muud ma ei mäleta. Hiljem tuli kelner. Ja nüüd on mul rahu,» lõpetas ta.

Insener Metsamart tunnistati parandamata waimuhaigeks. Ta wiibib tänapäewani hullumajas.

1917.

Willu.

Tuba oli pime. Ainult koldest paistis punetaw lõke ning heitis werewa kuma piki kulunud põrandat.

Tule paistel istus wanaema paku otsas ja kooris kartulid, katkenud kampsonisse mässitud piht wäsinult wimmas. Wanaema põlwe kõrwal maas küürutas kaheksaaastane Willu, wäits peos, huuled pinewil, ning aitas koor'da. Suletud suus liikus keel põsest põske, waewalise ameti pingutusi naljakalt wäljendades; peened, mullast mustad sõrmed kiskusid noa ümber konksu, koort wõimalikult õhukese ribana walgest kartuli-sisust lahutada püüdes. Iga toll asjata maha lõigatud kartulit läks kõhule kaduma; ennem jättis Willu koorekühmakese paigale wõi musta silma kartulist wälja uuristamata, ennem jättis rohelise laigu kartuli küljest ära lõikamata kui küünewõrtki walget kõhutäidet asjata raiskas.

Wanaema pani noa käest ning ajas ennast käsi põlwedele toetades raskepäraselt üles:

«Aitab, Willu!» sõnas ta, koori sülest maha korwi puistates; ja kükitas ahju ette tuld kohendama.

«Üks ainuke weel!» tähendas Willu, poolkooritud kartulit kaussi wette wisates ja korwist uut wõttes. Üks kartul enam tähendas kolme-nelja suutäit rohkem.

«Palju kell on?» kuuldus madala «säärwandi» tagant kähisew hääl; seal oli isa pikali. Kuue kuu eest saadeti isa sõjast poolkurdi ning jalust-käsist halwatuna koju; sest saadik lamas ta «säärwandi» taga sängis, ilmast ning inimestest hoolimata, kodustest ja nende muredest küsimata. Tuima ja tülpinuna ei huwitanud teda miski muu kui söögiajad.

«Willu,» kähistas ta uuesti: «Palju kell on? Saaks süüa juba? . .»

«Süüa pole weel,» hüüdis Willu kirju, ukse awaust warjawa eesriide taha. «Tea, kus Meeri nii kaua on,» sônas ta murelikult, wanaema kôrwale ahjusuu ette maha pôlwitades.

«Ei tea kuhu ta nii kaua peaks jääma», häälitses wanaema, lôkke paistel krobelisi käsi soendades: «Wäljas sajab, — saab teine jälle läbi-märjaks . . .» koltunud ning jändrikuks kuiwanud käsi libises kergelt üle Willu punaka pea.

«Ema saab ka märjaks,» ütles Willu ôhates.

Meeri oli Willu ôde ja käis pealelôunati linna kaudu ajalehti tellijatele koju kandmas; ema oli telegrammide kandja.

«Peaks kôik traadid katki olema,» sônas Willu môttes ning wahtis aineti tulle: «Siis oleks emal wähem käimist . . .»

«Ega need traadidki alati katki wôi olla,» wastas wanaema ning tôusis waewaselt üles: «Paneme kartulid sisse; leem keeb, mis müriseb!»

Kikiwarwale tôustes sirutas Willu kaela ôieli ja katsus keewa poti sisse näha.

«Ma panen wett juurde, wanaema! Siis saab rohkem . . .»

«Mis se'st weestki sisse ajada,» tuli wälis-ukse wahelt pahane hääl: wihmast nôretades astus Meeri tuppa ja wiskas läbi-märja sitsirätiku peast: «Teil alles kartulid sisse panemata,» sônas ta mudaseid jalatseid lahti päästes pahaselt: «Nüüd hakka weel ootama, — mis asja te siin tegite päew otsa . . .»

«Sa arwad, et sinul üksi tegemist on,» pomises Willu tüdinud wanainimese häälel.

Meeri hakkas pilkawalt naerma: «Sinul wist muidugi rohkem tegemist!»

«Ärge tülitsege, lapsed!» palus wanaema ning lisas nagu wabanduseks juurde: «Me seisime Willuga sabas . . .»

Sônalausumata kooris Meeri ligedaid rôiwaid ümbert. Siis ajas ta isa wana palitu selga ning istus ahju ette maha. Weidi aega ei kônelenud keegi; kuuldus ainult leent keedes wulisewat.

«Kas soola panid?» tuletas Willu meelde, wanaema poole pöörates.

«Panin.»

«Ema tuleb täna hilja?» sônas Meeri wiimaks poolküsiwalt.

«Kell üksteist,» wastas Willu: «On sul weel ôppida, Meeri? Ma panen lambi pôlema.» Kaheldes wôttis ta pisukese plekk-lambi riiulilt ja pani lauale.

«Lase olla! Ma wôin ahjupaistelgi ôppida», sônas Meeri wäsinult: «Anna raamat laualt.»

Raamat pôlwel, katsus Meeri lugeda. Aga pea tundus raskena ja silmad jälgisid laisalt pikki sônade ridu. Meeri aegutas; wäikse ning unise lapsena näis ta tule heitlikul walgusel, ei poolegi wiieteistkümne aastase tüdrukuna.

«Heidaksid silmapilguks pikali,» käskis wanaema: «Kuni söök walmis. Eks hommikul ôpi.»

«Ma istun siinsamas soojas,» kostis Meeri loiult: «Kartulid on warsti pehmed . . . Küll sajab hirmsasti!» tähendas ta, akna poole kuulatades.

««Tuul aina hulub!» sônas Willu: «Kas ema peaks praegu wäljas olema? . .»

Keegi ei wastanud.

«Mis neist telegrammidest ka nii palju peaks saadetama!» ütles Willu weidi aja pärast käsipôsekil ôe pôlwe najale toetades: «Kes neid küll alati saadab?» juurdles ta, unewalt leekidesse waadates.

«Eks ärimehed saada,» wastas wanaema ükskuiselt, nagu sagedasti eietatud seletust korrates.

Willu näis pinewalt môtlewat.

«Imelik, kudas need sônad mööda traati sôidawad . . .» ümises ta.

«Rumal!» naeratas Meeri: «Ega sônad sôida.»

«Kui neid poole tee pealt kinni püüaks?» küsis Willu: «Missugused nad siis oleks?»

Keegi ei wastanud.

«Palju kell on?» kuuldus «säärwandi» tagant pimedast sumbunud hääl: «Saaks juba süüa? . .» Säng naksatas kannatamatalt.

«Kohe saab!» hüüdis wanaema eesriide taha ning liigutas kulbiga leent.

«On kartulid pehmed?» küsis Meeri neelates.

«Wist on. Ma wôtan tulelt ära.»

Willu tôi riiulilt kolm sawikausikest. Wanaema tôstis esite neli kulbitäit wäiksesse potti ja pani ema jaoks ahju sooja. Siis hakkas ta leent kaussidesse jagama: isale, Willule ja Meerile.

«Aitab juba temale,» tôrjus Meeri, kui wanaema isale kolmat kulbitäit hakkas tôstma: «Teistele ei jää midagi. Teised päew otsa püsti jalul, ta woodis pikali.»

«Lase nüüd, — ma panen oma jaost...» palus wanaema.

«Egas sa'gi wôi nälgida», ütles Willu, kaussi hoides: «Nôrked sabas ära. Mulle andsid wähem kui Meerile,» hüüdis ta kadedalt, kausiga madala järjekese juurde pôlwitades ning sööma hakates.

«Môlemad saite ühepalju,» waigistas wanaema.

«Willul weel enamgi kui mul», sähwas Meeri wihaselt: «Ja leem pole muud kui paljas wesi».

Wanaema ei wastanud. Turri wäsinult ja tüdinult wimmas, läks ta kauss käes «säärwandi» taha isa söötma.

«Ärge mu jagu potist ära sööge», hüüdis ta lastele. Siis kuuldus näljane urin: isa hakkas sööma.

«Kas panen tule pôlema?» hôikas Willu küsiwalt.

«Mis se'st panna, — küll ta sööb pimedaski selle tilga ära».

Kui wôikalt ôônes ja tuim oli wanaema hääl! Willu pani salaja potist wôetud kartuli-wiilu tagasi.

«Leiba ei ole?» küsis isa pahaselt.

«Pole. Seisime pool päewa, — ei saanud».

«Leiba talle tarwis», porises Willu: «Teised wôiwad ilma olla, tema ei wôi...» Söögi juures oli Willu alati wihane ja tige: «Meeril on rohkem kartulid kui minul!» hakkas ta kiuslikult nurisema.

«Ära wingu!» ka ôde oli wihane. Wesine lihata leem ei suutnud kôhtu soendadagi, saadik isu täita.

««On aga jah rohkem!» Willul walgusid wihapisarad silma.

Meeri oli tülitsemiseks liig wäsinud, muidu oleks pahane sônelemine magamaminekuni kestnud. Et keegi ei vastanud, sôi Willu waikides kausikese tühjaks; lakkus siis kausi ja lusika puhtaks.

«Ma riisun poti ka ära?» pööras ta wanaema poole, kes wahepeal ka oli sööma tulnud.

«Wôta, riisu! Täitmata...» ütles wanaema ja läks isa aset kohendama.

Kaua klôbistas Willu lusikat mööda tühja poti pôhja, kükitas wiimaks kustuwa ahju suu ette ning jäi mööda ôôguwaid süsi nilpsatawaid sinakaid leegikesi wahtima.

«Kui rahu tuleb, siis keedame paja täie kartulid», ütles ta, kui wanaema söögiriistu hakkas lopetama. Meeri oli nurka maha magama jäänud.

«Ja toome leiba ka», rääkis Willu edasi: «Terwe leiwa korraga...» Ta noppis prügiraasukesi ahju eest maast ning wiskas mängides ahju süte peale kôrwema: «Kui rahu tehtakse, siis tuleb Amerikast wilja», jutustas ta: «Wanaema, kas Amerikast laewadega wilja tuuakse?»

«Jah».

«Ma sööks küll kolm naela leiba korraga ära», kinnitas Willu: «Weel rohkemgi. Terwe wiienaelase leiwa sööks ära. Wanaema, miks enne sabasid ei olnud?»

Wanaema ei wastanud. Anumad olid pestud; selg küürus istus wanaema ahju juures ning määris jookswast kôweraks kistud sôrmi mingi kollaka ôliga.

«Wanaema, mis Amerika nüüd selle wiljaga teeb, et seda enam ei tooda?»

«Weealused paadid lasewad wiljalaewad mere pôhja», kostis wanaema: «Mine magama, Willu, hilja juba».

«Ma ootan ema. Ema tuleb nüüd warsti.... Wanaema, palju leiwa nael enne sôda maksis?»

«Kaks kopkat».

«Miks sôda leiwa kalliks tegi?»

Wanaema aegutas ja keelas tüdinult: «A' päri igawesti! Mine parem magama».

Willu jäi wait. Söed olid ahjus kustunud. Wanaema lükkas siibri kinni.

Pea pool-wiltu, istus Willu ahju juures, sötsutas keha ja mõtles. Tuli meelde, kudas enne, kui Willu alles «wäike» oli ja sõda weel ei olnud, ema wäljast tulles alati midagi ühes tõi: timpsaia wõi õuna; kui mitte muud, siis turult tulles punase porgandi.

«Kui ema tuleks ja suhkrusaia ühes tooks:» unistas Willu: «Terwe hulga saiu, korwitäie. Kümme korwitäit. Sada korwitäit...»

Suu walgus wett täis. Pead ahju wastu toetades uinus Willu magama; suu matsus ahnelt: Willu sõi unes timpsaia.

1918.

Haua-tagused.

Walkjate lagedate seintega haigemaja-tuba, kaks awarat põhipoolset akent, puhtusest läikiw põrand, ühesuguste hallide karmide waipadega woodid ja madalad kapikesed woodite päitses.

Juba kolmat nädalat lamawad kahes uksepoolses woodis Andres Wiira ja Karl Tammroos naabritena kõrwu. Andres Wiira on endine kirjakandja, umbes kuuekümne wiie aastane suure halli tokerdanud habeme ja tihedate karwaste kulmudega wanamees. Ta käed ja sõrmed on sõlmilised ning jändrikud nagu kollased kadaka juured; päiwitanud ja tuuldunud nägu ei ole haiguse kesteski weel jõudnud ära luituda, ainult kohutawalt kõhnaks jäädes, kuiwade sügawate kortsudena ripub nahk ümber luude, õudselt waatawad silmad mustawatest koobastest. Wiira põeb kõhu wähjatõbe.

Karl Tammroos on endine «komii». Ta on alles kahekümne kuue aastane, teenis omal ajal suu-

remas riidekaupluses, ning meeldis ostjatele daamidele tagasihoidlik-peene wälimuse ja laitmata kommete pärast. Sôja algul wôeti ta wäeteenistusse; aasta hiljem lasti wigasena koju. Ta on jalutu, pahem käsi puudub küünarnukist saadik ja peapôrutuse tagajärjel on ta poolpime. Praegu pôeb ta pikalist mäda-plewriiti, hiljutise lôikuse tagajärjel on ta nôrk, näost lubiwalge; terawa kühmuna liigub kaelas kôrisôlm. Raske lôikus ei toonud soowitawat abi; ta koriseb ja läkastab ühtelugu. Elu-lootust on temal sama wähe kui Wiiral; ent lôpu lähedust ei aima kumbki.

Wiira ja Tammroos toodi samal päewal haigemaia. Sest saadik on nad naabrid ja teatud määral sôbrad; teised haiged neid ei huwita; ei neerupôletikus paks würtskaupmees akna all, ei haige pôlwega poisike ahju juures, ei keskealine kopsupôletikus rätsepp ega keegi muu neist oigawatest, ähkiwatest wôi hirmuärawalt waikiwatest toaseltsilistest.

Kolme nädala jooksul on Wiira mitu korda jôudnud kogu eluloo pikalt ja laialt naabrile ära jutustada. Aegajalt puhates, pikkade waheaegadega on ta kônelenud neljakümne aastasest teenistuse-ajast, igapäisest kahekordsest kirjade-kandmisest: raske, pingul täis kirjade-pambuga treppidest üles ja alla ronimisest, hoowist wälja ja teisest sisse ruttamisest; ta on jutustanud pühade-eelsetest kümnekordsetest kirja- ning ônnesoowikaartide-koormatest, jootrahades, kidsidest ja heldetest sakstest ning waestest, kes kord kolme aasta sees kirju saawad — ja siis tingimata halbu sônumid.

Ta on aeglaselt, wahel walu-hoogude puhul oigades ning jutu-järge katkestades kônelenud wiimsete aastate ônnetustest: naise äkilisest surmast neli aastat tagasi; tulekahjust, mis warsti pärast naise surma suurema hulga ta kehwast aastakümnete jooksul kogutud warast häwitas. Ta on jutustanud poegadest, iseäranis wanemast, kes sôja algul esimestes suurtes lahingutes jäljeta kadus — paar aastat oli lootust, et ta ehk kusagilt leidub: wasti wangina waenlaste maalt; siis kadus lootus. Teine poeg su-

ri laatsaretis haawade kätte, kolmas jäi põrutusest totraks ja kurdiks. . . Liikumata seljali lamades, aineti lakke wahtides jutustas wanamees minijast, kes mehe surma sõnumit kuuldes mõistuse kaotanud, ja nõdrameelse minija hooletuse tõttu kolmanda korra aknast uulitsale puruks kukkunud pojapojast. . . Ta jutustas kõike ühtwiisi kärisewal, katkewal häälel, wahel poolest sõnast lõpetades ja ähkima ning oigama hakates, kui walude-sööst peale tuli.

Pühapäiwiti ootas Wiira tütart ja wana ametiwenda, kes alati korrapärast tulid, tund aega ta woodi juures istusid, ajuti midagi ühes tuues: paar muna, tüki nisukakku wõi pudeliga piima.

Tammroosil ei käinud külalisi. Tal ei olnud sugulasi; wanemad olid ammu surnud ja õdesidwendi tal polnud. Kord oli tal mõrsja; aga wigasena ei wõinud naisewõtmise lootusi olla. Mõrsja oli teise linna asunud ning seal mehele läinud.

Tammroos ei armastanud minewikust kõneleda; ta ei mäletanud mingisuguseid iseäralisi juhtumisi: noorukesena pandi ta kauplusesse õpipoisiks, aastate jooksul sai temast alam sell ning lõpuks peenike «komii» siidide ja parema pluusi-riide osakonnas. See kõik läks nagu iseenesest, kuni sõda harjunud elukäigu katkestas. Sõja-juhtumistest armastas ta weel wähem rääkida: wapper soldat ei olnud ta kunagi; lahingutes läks ta, kuhu saadeti, külmetas kaewikutes ja ligunes wees, kui kästi, — aga kogu sõjamehe-ameti oli talle läiluseni wastik ja suurtüki mürin kohutaw.

Karl Tammroos kõneles tulewikust. Ta kawatses paranedes wäikse pudukaupluse awada; krediiti lootis ta endiste tuttawate kaudu saawat ning wiluwust oli tal enam kui tarwis.

«Tehnika on sõja-ajal aruldaselt edenenud», rääkis ta: «Kunstlisi kehaliikmeid tehtakse nüüd nii hästi, et neid kudagi loomulikkudest ära ei tunne, kui midagi ei tea. Jalad tehtakse nii toredasti, et käimise juures kõige wähemat märgata ei ole, peaaegu mitte midagi. . . Ja käed walmistatakse niisugused, et wabalt wõib töötada. Onn, et mul parem käsi alles; pahema käeta saab ükskagi läbi.

Muidugi, kunstlise käega on esite ilusam — kes tahab ilma käeta kaupmehelt midagi osta! — ja teiseks on ikka koguni teine asi: mehaniline äsi on ikkagi suureks abiks».

Ta läkastas ja puhkas ning rääkis hingeldades edasi:

«Nüüd on nisugused käed wälja môeldud, milledega saab uurisid parandada ja ômmelda, — miks ei peaks siis kaupluses kunstlise käega toime saama. Mis seal siis waja? Parem käsi on ju alles. . .»

Ta kujutas ette, kudas ta mônele käidawamale uulitsale — muidugi mitte südalinna, aga ka mitte kuhugi agulisse — korralikud ruumid üürib; kudas ta kaupa tellib: mitte kôige peenema publikumi tarbeks, aga ka mitte päris wäärtuseta kraami. . . keskmises headuses, keskmiste hindadega — keskmisele ostjale. Ta seletas, mida kôige kasulikum oleks müüa, kust kôige praktilisem kaupa muretseda, mida palju ja mida wähe muretsema peab, mis ruttu wanaks läheb, mis kauem ilus seisab ja moodis püsib. Ta jutustas endiste ja praeguste hindade ja kauba-wäärtuse wahekorrast, seletas mitmesuguste riide-sortide häid ning halbu külgi, walgustas mitmekesiseid ärimehe-kriukaid ja wôrdles eht-siidi igasuguste alawäärtusliste jäljenditega. Ta kôneles pitsidest — *valenciennes-*, *broderie-*, tüll-, klöppel-pitsidest; kôneles rips-, atlas-, *liberty-*, täis- ja pool-siidi paeltest, nööpidest, looridest, puuwilla-, kunst- ja loomuliku siidi niitidest. Ta kawatses mônikord muu seas ka piltpostkaarte, siidpaberit, kirjaümbrikka, postpaberit ja muid kirjutusmaterjaale müüma hakata; teine kord heitis ta need kawatsused kôrwale. Ta rääkis waateakna ehtimisest, rôhutas maitse-tarwidust ning peene wärwide-kokkukôla tähtsust.

«Paha, et ma enam hästi ei näe», kurtis ta: «Wahel on silmade ees kôik kirju ja teine silm on mônikord päris pime. Aga see läheb mööda. Meil oli roodus üks sôdur, see jäi ka pôrutusest pimedaks; aga pärastpoole tuli tagasi, nägi jälle wäga hästi. . . Ma näen ka juba palju paremini kui mône kuu eest».

Wiira kuulas waikselt, wahele rääkimata. Üleüldse ei kõnelenud kumbki teisele wahele, ei rääkinud poolt ega wastu, ei näidanud mingit huwi teise jutu wastu. Kumbki rääkis oma asjast ja wõttis ainult iseenda käekäigust osa; nad lamasid kõrwu ja nende kõned käisid kõrwu nagu roobastikku-woolawad weed, mis iial ühte ei lange ega segamini lähe.

Ka Wiira rääkis wahel tulewikust; rääkis aja jooksul ikka enam ja sagedamini. Tal oli kindel nõu terweks saades tüki maad rentida ning aiawilja kaswatama hakata.

«Kurgid», ähkis ta kärisewal häälel: «kurgid on waewalised kaswatada, aga neist saab head kasu... Praegusel ajal on kõik wilja-kraam kasulik kaswatada. Tarwis kapsaid ja kaalikaid maha teha... hea hulk. Kapsaid wõib sügisel sisse teha. Mis hapu kapsa nael nüüd maksab?! Ja siis porgandid-peedid. Kõik kasulik kaup. Süüa tahab igaüks; niisugune kaup läheb ikka... Waewa oleks, enne kui maa saab küntud ja peenrad tehtud; aga kedagi abiks wõtta — siis saab toime. Seemneid muretseda pole ka lihtne asi; aga ehk kudagi saab... Selle eest on see kasulik amet, — ei ole enese pärast ka muret, et söömata jääd...»

Pühapäiwiti pidas Wiira tütrega nõu, kust kõige parem oleks maad rentida; missuguseid seemneid osta ja kui palju, ning arutas ägades ja mustadest silmaaukudest õudselt lakke wahtides, keda abiliseks wõtta põldu kündma.

«Sina ei kõlba», laitis ta halli, kõhna ametiwenda: «Sul pole jõudu. Peab tugew mees olema... Aga päris wõõrast ei wõi ka wõtta, peaks inimene olema, keda usaldada wõib».

«Ja-ja! nimelt!» sonis Tammroos lõõtsutades ja köhides: «Pudukaup on peenike kaup. Kui mõne kergemeelse poisikese wõtan, — see hakkab warastama. Peab ustaw inimene olema, kes asja tunneks ja aus oleks. Ilma abiliseta ei saa. Aga peaasi, et ta aus oleks... Mis pitsi küünar praegu maksab! Kui teine warastama hakkab, siis oled warsti pankrott...»

Haigete nõrgenedes jäid jutud ikka segasemaks. «Pankrott ?» kordas Wiira: «Ega seda ole! Wilja kraam on kasulik kraam, — kui sellega äri ei saa teha, millega siis weel ? Wõta porgandid wõi peetersellid — neid ehk weel pole nii tarwis. Aga kapsad-kaalikad . . . ja kartulid, — kes ilma nendeta läbi saab ? Süüa tahab igaüks. . .»

«Ja-ja ! Igaüks. Aga igaüks ei tea, kust kõige parem on osta. Siidi jaoks on üks äri parem, willast saab koguni teisest kohast. Ja peaasi: peab oskama üles astuda! Teisel on kaks terwet jalga, aga ta ei mõista ometi mitte käia. Wõi tal on silmad, aga pole maitset . . . Maitse on peaasi. . .»

«Hapu kapsal on kõige parem maitse, kui ta köömne ja jõhwikatega sisse on tehtud. Wenelased panewad sibulat sisse. . . Aga see ei sünni, see on Wene mood».

«Wene mood!» hakkas Tammroos ruttu sõnast kinni: «Jah! nad armastawad raskepärast ja toredat. Tumepunane samet ja kuldporde. . . Raske atlas. . . Kollane liberty. . .» Haige ägas.

Wiira külalised wangutasid päid. Tütar kuiwatas wälja tulles wargselt silmi.

«Ei neist enam kauaks asja saa. . . Päris otsas mõlemad», sosistas ta.

Haiged aga unistasid ja kawatsesid wõidu, täis lootusi ning usku tulewikku.

1918.